

๘. มนุชัตุราชชาดก (๒๕๘)

๒๒. “ยาวตา จนุทิมสุรียา (ปริหรนุติ)
ทิสา ฆนุติ วิโรจนา
สพฺพเว ทาสา มนุชาดุ
เย ปาณา ปจฺวิสุลิตา.

๒๓. น กหาปณวสุเสน
ติตฺติ กามesu วิชฺชติ
อปฺปสุสทา ทุขา กามา
อิติ วิญฺญา ย ปณฺหิโต.

๒๔. อปี ทิพฺพesu กามesu
รตี โส นาริคฺจฺจติ
ตณฺหฺกฺขยโรโต โหติ
สมฺมาสมฺพุทฺธสาวโก”ติ.

มนุชัตุราชชาดกํ อฏฺฐมํ.

๘. มนุชัตุราชชาดก (๒๕๘)

๒๒. “พระจันทรและพระอาทิตย์ (ย่อมนมุนเวียน) ส่งสว่างไสวไปทั่วทิศ มีประมาณเพียงใจ สัตว์ทั้งหลายที่อาศัยแผ่นดิน มีประมาณเพียงนั้น ล้วนเป็นทาส ของพระเจ้ามนุชาดุทั้งสิ้น.

๒๓. ความอึดในกามทั้งหลาย หามีเพราะฝนคือกหาปณะไม่ กามทั้งหลาย มีความยินดีน้อย มีทุกข์(มาก) บัณฑิตทราบชัดอย่างนี้.

๒๔. ภิกษุ นั้น ย่อมไม่ถึงความยินดีในกามทั้งหลาย ที่เป็นทิพย์ (ส่วน) พระสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ย่อมเป็นผู้ยินดี ในธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งตัณหา”.

มนุชัตุราชชาดก ที่ ๘ .

๘. มนุชราชูราชชาตกถณณา (๒๕๘)

ยวตา จนุทิมสุริยาติ อิหิ สตุถา
เซตวเน วิหรนุโต เอกิ อุกกถุจิจติภิกขุ
อารพุก กเถสิ.

โส กิร สวตถุยิ ปินุทาย
จรมานโน เอกิ อลงกตปฏियตุตติ อิตถิ
ทิสฺวา อุกกถุจิจ.

อถ นั ภิกขุ ฐมมสภายิ อานะตฺวา
“อัย ฆนเต ภิกขุ อุกกถุจิจโต”ติ สตุถุ
ทสฺเสสุ.

สตุถา “สจฺจํ กิร ตฺวํ ภิกขุ
อุกกถุจิจโต”ติ ปุจฺจติววา “สจฺจํ ฆนเต”ติ
วุตเต “กทา ตฺวํ ภิกขุ อการิ
อชฺฌมาวสมานโน ตณฺหํ ปุเรตุํ สุกฺขิสฺสสฺสิ,
กามตณฺหา หิ นามะสา สมฺมุตฺโต วย
ทุปฺปุรา, โปราณา หิ ทฺวิสทสฺส-
ปริตฺตติปฺปริวาระสุ จตุสุ มหาทีเปสุ

๘. พรธณนามันชราชูราชชาดก (๒๕๘)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภภิกษุ
กระสันรูปหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศานี้
มีคำว่ พระจันท์และพระอาทิตย์ ส่อง
สว่างไสวไปทั่วทิศ มีประมาณเพียงใด
เป็นต้น.

ได้ยินมาว่า ภิกษุหนึ่งเที่ยวไป
บิณฑบาตในพระนครสวตถิ เห็นผู้หญิง
ซึ่งประดับตกแต่งสวยงามคนหนึ่ง ก็เกิด
กระสันขึ้น.

ลำดับนั้น พวกภิกษุนำเธอมายังธรรมสภา
แสดงแต่พระศาสดาว่า “ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ ภิกษุรูปนี้เกิดกระสันขึ้น”.

พระศาสดาตรัสถามว่า “ภิกษุ ได้ยินว่า
เธอเกิดกระสันขึ้น เป็นความจริงหรือ”
เมื่อเธอกราบทูลว่า “เป็นความจริง
พระเจ้าข้า” ตรัสว่า “ภิกษุ เธอเมื่ออยู่
ครองเรือน เมื่อไรจึงจะสามารถให้ค้นหา
(ความทะยานอยาก) เต็มบริบูรณ์ได้,
จริงอยู่ ขึ้นชื่อว่า กามตัณหา (ความ

จกุกวตติรชชั กาวเรตวา มนุสฺส-
 ปริวารเนา จาตุมฺมหาธาชิกเทวโลเก
 รชชั กาวเรตวา ตาวตีสเทวโลเก
 จตฺตีสาย สกุกานํ วสนฺภูจาเน เทวราชชั
 กาวเรตวาปี อตฺตโน กามตณฺหํ ปุเรตุ
 อสกุโกนฺตาว กาลมกัสมฺ, ตฺวํ ปน ตํ
 กามตณฺหํ กทา ปุเรตุ สกฺขิสฺสสึ”ติ
 วตฺวา อตฺตํ อาหริ.

ทะยานอยากในกาม) เต็มบริบูรณ์ได้
 ยากนัก ประดุจสมุทรณะนั้น, แท้จริง
 โบราณกบณฺชิตทั้งหลายเสวยราชสมบัติ
 เป็นพระเจ้าจักรพรรดิในทวีปใหญ่ทั้งสี่ ซึ่ง
 มีทวีปน้อย ๒,๐๐๐ เป็นบริวารก็ดี ครอง
 ราชสมบัติในเทวโลกชั้นจาตุมมหาธาชิกะ
 โดยมีมนุษย์เป็นบริวารก็ดี ครองราช-
 สมบัติของเทพ ในสถานที่ประทับของ
 ท้าวสักกะ ๓๖ องค์บนดาวดึงส์เทวโลกก็ดี
 ก็ยังไม่สามารถจะให้กามตัณหาของตน
 เต็มบริบูรณ์ได้เลย สวรรคตแล้ว, ส่วน
 เธอเมื่อไรจักสามารถให้กามตัณหานั้น
 เต็มบริบูรณ์ได้” ดังนี้ ทรงนำอดีตนิทาน
 มาว่า.

อตีเต ปรมกปฺเป^๑ มหาสมฺมโต
 นาม ราชา อโหสิ. จสฺส ปุตุโต
 โรช นาม, จสฺส ปุตุโต วรโรช
 นาม, จสฺส ปุตุโต กลฺยาณ นาม.
 จสฺส ปุตุโต วรกลฺยาณ นาม,
 วรกลฺยาณสฺส ปุตุโต อูโปสโก นาม,
 จสฺส ปุตุโต วรอุโปสโก นาม,
 วรอุโปสกสฺส ปุตุโต มนฺธาตุ นาม

ในอดีตกาล ครั้งปฐมกัลป์ได้มี
 พระราชา ทรงพระนามว่า มหาสมมติ.
 พระองค์มีพระโอรสทรงพระนามว่า โรช,
 โอรสของพระเจ้าโรชะนั้น ทรงพระนาม
 ว่า วรโรช, โอรสของพระเจ้าวรโรช
 นั้น ทรงพระนามว่า กลฺยาณะ. พระเจ้า
 กลฺยาณะนั้น มีพระโอรสทรงพระนามว่า
 วรกลฺยาณะ, พระเจ้าวรกลฺยาณะมีโอรส

^๑ ฉ. ปรมกปิเกสุ.

อโหสิ. โส สตุตฺทหิ รตนฺเหหิ จตุหิ จ
อิทฺธิหิ สมฺนฺนาถโต จกฺกวตฺติริชฺชํ
กาเรสิ.

ตสฺส วามหตฺถํ สมฺมิชฺชิตฺวา
ทกฺขิณฺหตฺถเณน อปฺโผฏฺฐิตกาเล อากาสา
ทิกฺพเมโฆ วิย ชาณฺุปฺปมาณํ สตุตฺต-
รตนวสฺสํ วสฺสิ. เอวฺวูโป อจฺฉริยมนฺุสฺโส
อโหสิ. โส จตฺตราสีตฺิวสฺสสฺหสฺसानิ
กุมารกิพฺภิกํ กิพฺภิ. จตฺตราสีตฺิวสฺสสฺหสฺसानิ
อุปรชฺชํ กาเรสิ, จตฺตราสีตฺิวสฺสสฺหสฺसानิ
จกฺกวตฺติริชฺชํ กาเรสิ, आयु^๑ ปนฺสฺส
อสงฺเขยฺยํ อโหสิ.

โส เอกทิวสํ กามตฺถนฺหํ ปุเรตฺถํ
อสกุโกณฺุโต อุกฺกณฺุจิตาการํ ทสฺเสสิ.
อมจฺจา. “กินฺนุโข เทว อุกฺกณฺุจิตฺโอสี”ติ
ปุจฺฉิสฺสุ. “มยฺหํ ปุณฺุณฺุพลฺเล โอลฺลิกฺยมาเน

ทรงพระนามว่า อุโบสถ, พระเจ้าอุโบสถ
นั้นมีพระโอรสทรงพระนามว่า วารอุโบสถ,
พระเจ้าวารอุโบสถ มีพระโอรสทรง
พระนามว่า มั่นธาดุ. พระเจ้ามั่นธาดุ
นั้น ทรงประกอบด้วยรัตนะ ๗ ประการ
และฤทธิ์ ๔ อย่าง ครองราชสมบัติเป็น
พระเจ้าจักรพรรดิ.

ในเวลาพระองค์ทรงดูพระหัตถ์ข้างซ้าย
ปรบพระหัตถ์ข้างขวา ฝนรัตนะ ๗
ประการ ประมาณเพียงเข้าตกลงมาจาก
อากาศประดุจว่าฝนทิพย์ฉะนั้น. ท้าวเธอ
ทรงเป็นอัจฉริยมนุษย์เห็นปานนี้. ท้าวเธอ
ทรงเล่นแบบกุมารอยู่ตลอดแปดหมื่นสี่พัน
ปี. ครองตำแหน่งอุปราชอยู่แปดหมื่นสี่พัน
ปี, ครองตำแหน่งพระเจ้าจักรพรรดิอยู่
ตลอดแปดหมื่นสี่พันปี, ก็พระองค์มีพระ
ชนมายุอสงไขยหนึ่ง.

วันหนึ่ง ท้าวเธอเมื่อไม่สามารถจะ
ให้กามตถ์หาเต็มบริบูรณ์ได้ ทรงแสดง
อาการกระสันขึ้น. พวกอำมาตย์ทูลถาม
ว่า “ข้าแต่สมมติเทพ พระองค์กระสัน

^๑ ฉ. आयुปฺปมาณํ อสงฺเขยฺยํ.

อิทํ ราชํ ก็ กริสฺสติ, กตรํ นุ โข
จําณํ รมณีนุ”ติ.

“เทวโลโก มหาราชา”ติ. โส จกฺกรตณํ
อพฺภูกิรีตฺวา สทุธิ ปริสาย
จาคมฺมหาราชิกเทวโลกํ อคมาสิ.

อถสฺส จตฺตารโ มหาราชาโน
ทิพฺพมาลาคนฺธหตฺถา เทวคณปริวฺตฺตา
ปจฺจุคฺคณํ กตฺวา ตํ อาทาย
จาคมฺมหาราชิกเทวโลกํ เนตฺวา^๑ เทว-
ราชํ อทฺส. ตสฺส สกปริสาย
ปริวฺตฺสเสว^๒ ตสฺมี ราชํ กาเรนฺตสฺส
ทีโฆ^๓ อทฺธาโน วิตฺตวฺโต.

โส ตตฺตภาปิ ตณฺหํ ปุเรตฺตุ
อสกฺโกนฺโต อุกฺกณฺจิตกาการ์ ทสฺเสสิ.
จตฺตารโ มหาราชาโน “กินฺนุโข
มหาราชา อุกฺกณฺจิตฺสึ”ติ ปุจฺฉีสุ.

หรือหนอแล”. พระเจ้ามันธราชตรัสถาม
ว่า “เมื่อเราตรวจดูกำลังบุญอยู่ ราช-
สมบัตินี้จักทำอะไรได้ สถานที่ไหนหนอแล
น่ารื่นรมย์ (กว่านี้)”.

พวกอำมาตย์ กราบทูลว่า “ข้าแต่ท้าว-
มหาราชา เทวโลก(น่ารื่นรมย์กว่านี้)”.
พระองค์ทรงจักรแก้วได้เสด็จไปยังเทวโลก
ชั้นจาคมฺมหาราชิกะ พร้อมกับบริษัท.

ครั้งนั้น ท้าวมหาราชาทั้ง ๔ มีพระหัตถ์
ถือดอกไม้และของหอมอันเป็นทิพย์มีหมู่
เทพดาแวดล้อม ทรงทำการต้อนรับ
พาท้าวเธอเสด็จไปยังเทวโลก ชั้นจาคม-
มหาราชิกะ ทรงยกราชสมบัติ ในเทวโลก
ถวาย. เมื่อท้าวเธอ อันบริษัทของพระองค์
แวดล้อมครองราชสมบัติอยู่ในเทวโลกนั้น
กาลยาวนานก็ผ่านพ้นไป.

ท้าวเธอ เมื่อไม่ทรงสามารถ ให้
ค้นหาเต็มบริบูรณ์แม้ในเทวโลกนั้นได้
ทรงแสดงอาการกระสันขึ้น(อีก). ท้าว
มหาราชาทั้ง ๔ ทูลถามว่า “ข้าแต่ท้าว

^๑ น. คนตฺวา.

^๒ น. ปรีวาริตฺสเสว.

^๓ น. ทีโฆอทฺธา.

“อิมมฺหา เทวโลกา กตริ จานํ มหาราช พระองค์กระสันขึ้นหรือหนอแล”.
 รมณียตฺรณฺ”ติ. “มยฺ เทว ปเรสฺ พระเจ้ามันธาคู ตรัสถามว่า “มีสถาน
 อุกฺกุจฺจนาถปฺริสา, ตาวตีสเทวโลกิ นาม ที่ไหน นารีนี้รรมย์กว่าเทวโลกนี้อีก”. ท้าว
 รมณีย”ติ. มหาราชทั้ง ๔ ทูลว่า “ข้าแต่สมมติเทพ
 ข้าพระองค์ เป็นบริษัทอุปัฏฐากคนอื่น,
 ชื่อว่า เทวโลกชั้นดาวดึงส์นารีรรมย์
 (กว่า)”.

มนุชฺชาตา จกฺกตฺรณํ อพฺภุกฺกิริตฺวา พระเจ้ามันธาคู ทรงทำจักรแก้ว เหาะไป
 อตฺตโน ปฺริสาย ปฺริวฺโต ตาวตีสากิมฺโข มีบริษัทของพระองค์แวดล้อม เสด็จมุ่ง
 ปายาสี. พระพักตร์ ตรงเทวโลกชั้นดาวดึงส์.

อถสฺส สกฺโก เทวราชา ทิพฺพมฺมาลา- ครั้งนั้น ท้าวสักกเทวราช ทรงมีพระหัตถ์
 กนฺธหตฺถิ เทวถณปฺริวฺโต ปจฺจุคฺคมนํ ถือดอกไม้ และของหอมทิพย์ มีหมู่เทวดา
 กตฺวา ตํ หตฺถเ คเหตุวา “อิโต และมีหมู่เทวดา
 เอหิ มหาราช”ติ อาห. รมณฺโณ พระหัตถ์ท้าวเธอทูลว่า “ขอเชิญเสด็จมา
 เทวถณปฺริวฺตสฺส คมนกาลเ ปฺริณายโก^๑ ทางนี้เถิด ท่านมหาราชเจ้า”. ในคราวที่
 จกฺกตฺรณํ อาทาย สทฺธิ ปฺริสาย พระราชาผู้มีหมู่ทวยเทพแวดล้อมเสด็จไป
 มนุสฺสปลํ โอตฺริตฺวา อตฺตโน นครเมว ขุนพลแก้ว พาเอาจักรแก้วลอยลงมายัง
 ปาวีสี. สกฺโก มนุชฺชาตุราชานํ ถิ่นมนุษย์พร้อมกับบริษัท เข้าไปยัง
 ตาวตีสภวนํ เนตฺวา เทวตา เทว พระนครของตนตามเดิม. ท้าวสักกะ
 โกฎฺจาเส กตฺวา อตฺตโน เทวราชฺชฺ ทรงแบ่งพระเจ้ามันธาคู เสด็จไปยังภพ
 มชฺชเณ ภินฺทิตฺวา อทาสี. ดาวดึงส์ ทรงแบ่งเทวดาออกเป็น ๒ ส่วน

^๑ ฉ. ปรีชากรคนี.

เตนสฺส อายุสงฺขาโร ปรีหายิ. ชฺรธา
สริริํ ปหริ.

เป็นเอกราช (เกิด)". ท้าวเธอไม่อาจจะ
ปลงพระชนม์ท้าวสักกะได้, กิถัณหานี้
เป็นมูลเหตุแห่งความวิบัติ(แท้). เพราะ
เหตุนั้น อายุสังขารท้าวเธอ จึงเสื่อมไป.
ความชรา แผ้วพานวรกายเข้า.

มนุสฺสสรีรณฺจ นาม เทวโลเก น
ภิชฺชติ, อถ โส เทวโลกา ภสฺสิตฺวา
อฺยฺยานเ อิตฺริ. อฺยฺยานปาโล ตสฺส
อาคตภาวํ ราชกฺลํ นิเวเทสิ. ราชกฺลํ
อาคณฺตุวา อฺยฺยานเวยว สยณํ ปญฺญาเปสิ.
ราชา อนุจฺจานเสยฺยาย นิปฺชฺชิ.
อมจฺจา “เทว ตุมฺหากํ ปฺรโต ‘กินฺ’ติ
กเถมา”ติ ปุจฺฉิสฺสุ.

จริงอยู่ ธรรมดาว่าเรือนร่างของมนุษย์
หาได้แตกสลายไปบนเทวโลกไม่, เมื่อ
เป็นเช่นนั้น ท้าวเธอตกจากเทวโลก
เสด็จลงในพระอุทยาน. คนรักษาพระ
อุทยานกราบทูลความที่พระองค์เสด็จมา
ให้ราชตระกูลทรงทราบ. ราชตระกูลเสด็จ
มาจัดแต่งพระแท่นบรรทมถวายในพระ
อุทยานนั่นเอง. พระราชาบรรทม โดย
การบรรทมที่จะไม่เสด็จลุกขึ้น(อีก). พวก
อำมาตย์ทูลถามว่า “ข้าแต่สมมติเทพ
พวกข้าพระองค์จะกราบทูลว่า ‘อย่างไร’
เฉพาะพระพักตร์พระองค์”.

“ตุมฺเห อิมํ สาสนํ มหาชนสฺส
กเถยยาถ, มนุชฺชาตุมหาราชา กิร
ทฺวิสหสฺสปริตฺตทึปปริวารสฺสุ จตฺตฺสุ
มหาทึเปสฺสุ จกฺกวตฺติรชฺชํ กาเรตฺวา
ทึมฺรตฺตํ จาตุมฺหาราชิเกสฺสุ รชฺชํ
กาเรตฺวา ฉตฺตึสาย สกฺกานํ อายุ-

พระเจ้ามันธาดุนั้น ตรัสว่า “พวกท่าน
จง(นำ)ข่าวสาสน์นี้ ไปบอกมหาชนว่า
ข่าวว่า พระเจ้ามันธาดุมหาราชครอง
ราชสมบัติเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ใน
ทวีปใหญ่ทั้งสี่ ซึ่งมีทวีปเล็ก ๆ เป็น
บริวารถึง ๒,๐๐๐ ทวีป ครองราชสมบัติ

ปริมาณเน เทวโลก รชชฺ การเวตวา
 ตณฺหํ อปุเรตฺวาว กาลมกาสี”ติ โส
 เอวํ วตฺวา กาลํ กตฺวา ยถากมฺมํ
 คโต.

ในเทวโลก ชั้นจาตุมมหाराชิกะเป็น
 เวลานาน(และ)ครองราชสมบัติในเทวโลก
 โดยปริมาณ พระชนมายุท้าวสักกะ ๓๖
 พระองค์ก็ทรงให้ค้นหาเต็มบริบูรณ์ไม่ได้
 สวรรคตแล้ว” ดังนี้ ครั้นตรัสอย่างนี้
 แล้วสวรรคต เสด็จไปตามกรรม.

สตฺถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อahrti วา
 อภิสมฺพุทฺโธ หุตฺวา อีมา คากา อโวจ

พระศาสดาผู้เป็นพระอภิสัมพุทฺธเจ้า
 ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนານี้มาแล้ว
 ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า

๒๒. “ยาวตา จนฺทิมสุริยา (ปรีหรนฺติ)
 ทิสา ภนฺติ วิโรจนา
 สพุเพว ทาสา มนฺธธาตุ
 เย ปาณา ปจฺวิสุตฺตา.

๒๒. “พระจันทร์และพระอาทิตย์ (ย่อมน
 หมุนเวียน) ส่องสว่างไสวไปทั่วทิศ
 มีประมาณเพียงใด สัตว์ทั้งหลายที่
 อาศัยแผ่นดิน มีประมาณเพียงนั้น
 ล้วนเป็นทาส ของพระเจ้ามันธธาตุ
 ทั้งสิ้น.

๒๓. น กหาปณฺวสุเสน
 ติตฺติ กามेषฺ วิชฺชติ
 อปุปฺสุสาทา ทฺฐา กามา
 อิติ วิญฺญา ย ปณฺชิโต.

๒๓. ความอ้อมในกามทั้งหลาย หามีเพราะ
 ฝนคือกหาปณะไม่ กามทั้งหลาย
 มีความยินดีน้อย มีทุกข์(มาก)
 บัณฑิตทราบชัดอย่างนี้.

) อรรถกถาชาดก ป.ท. ๑๐-๘

๒๔. อปี ทิพฺเพสุ กามेषु
 รัตติ โส นาริถจจติ
 ตณฺหุขยรโต โหติ
 สมฺมาสมฺพุทฺธสาวโก”ติ.

ตตถ ยาวตติ ปริจฺเจทวจนํ.
 ปริหรนฺตติ ยตฺตเคน ปริจฺเจเทน
 สินเรฺรุ ปริหรนฺตติ. ทิสสา ภนฺตติ ทสฺสุ
 ทิสาสฺส ภาสนฺตติ ปภาสนฺตติ. วิโรจนาติ
 อาโลกกรณตยา วิโรจนสภาวา.

สพฺเพว ทาสา มนฺธาตุ เย ปาณา
 ปจฺวีณฺสฺสิตาติ เอตฺตเก ปเทเส เย จ
 ปจฺวีณฺสฺสิตา ปาณา ชนปทวาสิโน
 มนุสฺสา, สพฺเพว เต “ทาสา มยํ
 รณฺเอย มนฺธาตุสฺส, อยุโยโก โน
 ราชา มนฺธาตา”ติ เอวํ อุปสงฺกมฺนฺตา
 กุชฺชิสฺสาปี สมานา ทาสาเยว.

๒๔. ภิกษุที่ย่อมไม่ถึงความยินดีในกาม
 ทั้งหลายที่เป็นทิพย์(ส่วน)พระสาวก
 ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ย่อม
 เป็นผู้ยินดีในธรรม เป็นที่สิ้นไป
 แห่งตัณหา”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า มี
 ประมาณเพียงใด เป็นคำกำหนด. คำว่า
 ย่อมหมุนเวียน ความว่า หมุนเวียนรอบ
 เขาสิเนรุ โดยกำหนดมีประมาณเท่าใด.
 คำว่า ส่องสว่างไปทั่วทิศ ความว่า
 ส่องสว่าง คือส่องสว่างทั่วไปในทิศ
 ทั้ง ๑๐. คำว่า ไสว ความว่า มีความ
 สว่างไสว เป็นสภาพเพราะทำแสงสว่าง
 ไปด้วย.

คำว่า สัตว์ทั้งหลายที่อาศัยแผ่นดิน มี
 ประมาณเพียงนั้น ล้วนเป็นทาสของ
 พระเจ้ามันธาตุทั้งสิ้น. ความว่า ก็สัตว์
 ทั้งหลาย คือ มนุษย์ชาวชนบททั้งหลาย
 ที่อาศัยแผ่นดินเหล่าใด ในประเทศมี
 ประมาณเท่านี้ สัตว์เหล่านั้นทั้งหมด
 เข้าไปเฝ้าพระเจ้ามันธาตุ ด้วยติดกัน
 อย่างนี้ว่า “พวกเราเป็นทาสของพระเจ้า

มันธาคู พระเจ้ามันธาคูเป็นพระอัยกา
ของพวกเรา” แม้จะเป็นไทก็ชื่อว่า เป็น
ทาสอยู่นั่นเอง.

น กหาปถวสุเสนาติ เตสั
ทาสภูตานิ มนุสฺसानิ อนุคฺคหาหิ ยั
มฺนุชฺชาตา อปฺโปฏฺเณโต สตุตฺตรตนวสุสั
วสุสาเปสิ, ตั อิธ “กหาปถวสุสนุ”ติ
วุตฺตํ.

คำว่า **ทามีเพราะฝนคือกหาปถะ**
ไม่ ความว่า เพื่อจะอนุเคราะห์พวก
มนุษย์ผู้เป็นทาสเหล่านั้น พระเจ้ามันธาคู
เมื่อทรงปรบพระหัตถ์ ให้ฝนคือรัดนะ ๗
ประการใด ตกลงมา ฝนคือรัดนะ ๗
ประการนั้น ท่านเรียกว่า “ฝนคือ
กหาปถะ” ในที่นี้.

ติตฺติ กามสฺสูติ เตนปี กหาปถวสุเสน
วตฺตูกามกิเลสกามเสสุ ติตฺติ นาม
นตฺติ, เอวํ ทุปฺปุรา เอสา ตณฺหา.
อปฺปสฺสาทา ทฺฆา กามาติ สุปินฺกุปมา
กามา นาม อปฺปสฺสาทา ปฺริตฺตสฺสุชา,
ทฺฆุขเมว ปเนตฺถ พหุตรํ. ตั
ทฺฆุขทฺฆุขนุสฺสูตฺตปฺริยาเยน ทิปิตพฺพํ.
โหติ. อิติ วิญฺญาเยติ เอวํ
ปฺริชานิตฺวา.

คำว่า **ความอิมในกามทั้งหลาย** ความว่า
ชื่อว่า ความอิมในวตฺตูกามและกิเลสกาม
ทามีเพราะฝน คือกหาปถะเมื่อนั้นไม่
ตั้งหานี้เต็มได้โดยยากอย่างนี้. คำว่า
กามทั้งหลาย มีความยินดีน้อย มีทุกข์
(มาก) ความว่า ชื่อว่า กามทั้งหลาย
เปรียบเสมือนความฝน มีความยินดีน้อย
คือมีความสุขเพียงนิดหน่อย ก็ในกามนี้
ความทุกข์เท่านั้นมากกว่า. ความทุกข์นั้น
พึงแสดงโดยบรรยายในทุกขกัณฑ์ธสุตฺต.
คำว่า **ทราบชัดอย่างนี้** ความว่า กำหนด
รู้อย่างนี้.

วรรณคดีภาษาไทย ป.ท. ๑๐-๕

ทิพเพสุติ เทวตานัน ปรีโภเกสุ
 ฐปาทีสุ. รติ โสติ โส วิปัสสโก
 ภิกขุ ทิพเพหิ กามเหหิ นิมนุตติมาโนปิ
 เตสุ รติ นาธิจจติ. อายสฺมา สมิทฺธิ
 วีย. ตณฺหุขยโรตติ นิพฺพานโรต,
 นิพฺพานันฺ หิ อากมฺม ตณฺหา ขียติ,
 ตสฺมา ตํ ตณฺหุขโยติ วุจฺจติ, ตตฺถ
 โรต โหติ อภโรต.

สมฺมาสมฺพุทฺธสาวโกติ สมฺมา^๑ สามญฺจ
 สจฺจานันฺ พุทฺธตฺตา สมฺมาสมฺพุทฺโธ,
 สวณฺเฑ ชาตตฺตา สาวโก พหุสฺสุโต
 โยคาวจรปุกฺคโล.

คำว่า ที่เป็นทิพย์ ความว่า ใน
 อารมณ์ทั้งหลายมีรูปเป็นต้น ที่เป็นเครื่อง
 บริโภคของพวกเทวดา. คำว่า ภิกษุ นั้น
 ย่อมไม่ถึงความยินดี ความว่า ภิกษุ นั้น
 คือผู้เห็นแจ้ง แม้จะถูกนิมนต์ด้วยกาม
 ที่เป็นทิพย์อยู่ ก็หาถึงความยินดีในกาม
 เหล่านั้นไม่ ประดุจท่านสมิทฺธิ ฉะนั้น.
 คำว่า เป็นผู้ยินดีในธรรม เป็นที่สิ้นไป
 แห่งตัณหา ความว่า ยินดีในพระนิพพาน,
 เพราะตัณหา มาถึงพระนิพพานแล้ว
 ย่อมสิ้นไป ฉะนั้น พระนิพพานนั้น ท่าน
 เรียกว่า ธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งตัณหา,
 ภิกษุยินดี คือยินดียิ่งในพระนิพพานนั้น.

คำว่า พระสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
 ความว่า เพราะตรัสรู้สัจจะทั้งหลาย
 โดยชอบ และด้วยพระองค์เอง จึงได้ชื่อว่า
 สัมมาสัมพุทธะ, ชื่อว่า เป็นพระสาวก
 เพราะเกิดในที่สุดของการฟัง ได้แก่
 พระโยคาวจรบุคคล ผู้ได้สดับมาก.

^๑ ฉ. อโธ ปฏฺฐาย ฉ. พุทฺธสฺส สวณฺเฑ ชาโต
 พหุสฺสุโต โยคาวจรปุกฺคโล. "สมฺมา ๗เปฯ
 สมฺมาสมฺพุทฺโธ"ติ ปาโธ น ทิสฺสติ.

สตถา อิมิ ธมฺมทสนํ อหริตฺวา
 จตฺตารี สจฺจจานิ ปกาเสตฺวา ชาตกํ
 สโมธานสิ. สจฺจปรีโยसानะ อุกฺกณฺจิต-
 ภิกุขุ โสตาปตฺติผละ ปติฏฺจหิ. อณฺเฎปิ
 พหุ โสตาปตฺติผลาทินิ สมฺปาปฺณิสฺสุ.
 “ตทา มนุชฺชาตุมหาราชฯ อหเมว”ติ.

มนุชฺชาตุมหาราชชาตกถณฺณนา อฏฺฐมา.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนาขึ้นมาแล้ว ทรงประกาศสัจจะทั้ง ๔
 แล้วจึงประชุมชาดก. เวลาจบสัจจะ
 ภิกษุผู้กระสัน ดำรงอยู่ในโศดาปัตติผล.
 คนเป็นอันมากแม้อื่น ได้บรรลุนิยผล
 มีโศดาปัตติผลเป็นต้น. “พระเจ้ามันธราช
 มหาราชในกาลนั้น คือเราตถาคดแล”.

พรรณนามันธราชชาดก ที่ ๘ จบ.

๕. ติริติวัจจนชาตก (๒๕๕)

๒๕. “นยิมสฺส วิชฺชามยฺมตฺถิ กิณฺจิ
น พนฺธโว โน ปน เต สหาโย
อถ เกน วณฺเณน ติริติวัจจโ
เตทณฺฑีโก ฎฺญชติ อคฺคปิณฺฑํ.
๒๖. อาปาสุ เม ยฺยทฺฐปรารชิตสฺส
เอกสฺส กตฺวา วิวนสฺมิ โฆเร
ปสฺสารยิ กิจฺจกตฺสฺส ปาณิ
เตนฺทฺฐตาริ ทฺขสมฺปเรโต.
๒๗. เอตสฺส กิจฺจเนน อิธานุปฺโต
เวยฺยาสีโน วีสย ชีวโลเก
ลาภารโห ตาต ติริติวัจจโ
เทตสฺส โภคํ ยชิตญฺจ ยณฺณนฺ”ติ.

ติริติวัจจนชาตกํ นวมิ.

๕. ติริติวัจจนชาตก (๒๕๕)

๒๕. “การงานอะไร ๆ ที่สำเร็จด้วยวิชา
ของดาบสนี้ ไม่มีเลย อนึ่ง ดาบส
นี้ ก็มีไข้พวกพ้องและไม่ไข้สหายของ
พระองค์เลย เมื่อเป็นเช่นนี้ เพราะ
เหตุอะไร ติริติวัจจนดาบสผู้ถือไม้ ๓
ท่อน จึงบริโภคน้ำก่อนข้าวที่เลิศอยู่.
๒๖. เมื่อเรา พ่ายแพ้สงคราม (ตกอยู่)
ในฐานะอันตรราย ติริติวัจจนดาบสนี้
ได้ทำการอนุเคราะห์ เราผู้เดียว
ในป่าเปลี่ยวที่น้ำกล้ว เมื่อเราได้รับความ
ลำบาก ยื่นมือออก(ช่วยเหลือ)
เพราะเหตุนั้น เราถูกความทุกข์
เบียดเบียน ก็ยังขึ้นจากบ่อได้.
๒๗. ด้วยอำนาจของติริติวัจจนดาบสนั้น
เราจึงมาถึงพระนครนี้ โดยลำดับ
ด้วยความลำบาก เราอยู่ในชีวิตโลก
ที่ชื่อว่า เป็นอารมณ์ของพระยายม
พ่อเอ๋ย ติริติวัจจนดาบสเป็นผู้สมควร
แก่ลาภ ท่านจงถวายโภคะแก่ดาบส
นั้นเถิด และจงบูชาบุญ ที่ท่านบูชา
แล้วเถิด” ดังนี้.

ติริติวัจจนชาตก ที่ ๕.

๕. ติริติวัจนชาดกัณณนา(๒๕๕)

นยิมสฺส วิชฺชาติ อิทํ สตุถา
 เขตวาน วิหรนฺโต อายสฺมโต อานนฺทสฺส
 โกสลรณฺโณ มาตุคามานํ หตฺถโต
 ปญฺจสตานิ, รณฺโณ หตฺถโต
 ปญฺจสตานีติ ทุสฺสสฺสทฺฐปฏิลามาวตฺถุ
 อารพฺภ กเถสิ. วตฺถุ เหฏฺฐจา
 ทฺถุณิปาเต **คุณชาตเก** วิตุถาริตเมว. อตีตํ
 อหริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรหฺมทตฺเต
 รชฺชํ การเนเต โปธิสตุโต
 กาสีรฏฺเฐ พุราหฺมณฺกุลเ นินฺพตฺติตฺวา
 นามคฺคหณทิวเส **ติริติวัจนุมารโรวี**
 กตนาโม อโหสิ, โส อนุปฺพุเพน
 วยปฺปโต ตกฺกสิลาयํ สพฺพลิปฺพานิ
 อุกฺคณฺหิตฺวา อคารํ อชฺฐมาวสนฺโต
 มาตาปิตูนํ กาลกิริยาย สํวิคฺคมาโนสฺ^๒

๕. พรรณนาติริติวัจนชาดก (๒๕๕)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
 พระเชตะวัน ทรงปรารภเรื่องการได้ผ้า
 ๑,๐๐๐ ผืน ของท่านพระอานนทเถระ คือ
 (ที่รับประเคน)จากมือมาตุคามของพระเจ้า
 โกศลจำนวน ๕๐๐ ผืน (ที่รับประเคน) จาก
 พระหัตถ์ พระราชาอีก ๕๐๐ ผืน (รวมเป็น
 ๑,๐๐๐ ผืน) ตรัสพระธรรมเทศานี้ มี
 คำว่า การงานอะไร ๆ ที่สำเร็จด้วยวิชา
ของดาบสนี้ไม่มีเลย เป็นต้น. เรื่องมี
 พิศดารใน**คุณชาตก**ทุกนิบาตในตอนต้น.
 พระศาสดาทรงนำอดีตนิทานมาตรัสว่า.

ในอดีตกาล ครั้นเมื่อพระเจ้า
 พรหมทัตเสวยราชสมบัติอยู่ ณ พระนคร
 พาราณสี พระโพิธิสัตว์บังเกิดในตระกูล
 พราหมณ์ที่แคว้นกาสิ ในวันขนานนาม
 ท่านได้รับขนานนามว่า **ติริติวัจนุมาร**
 ท่านเจริญวัยขึ้นโดยลำดับ เล่าเรียนศิลปะ
 ทุกอย่างในพระนครตักสิลา อยู่ครองเรือน
 เพราะมารดาบิดาทำกาละไป ก็เกิด

๑ ฉ. ติริวัจนชาดกัณณนา.

๒ ฉ. สํวิคฺคหทโย.

หุตุวา นิภุมิตวา อิลิปพพชฺชํ สํเวหิโจอกบวชเป็นฤาษี มีรากไม้
 ปพพิชิตวา อรณฺณายตเน วนมฺล- (หัวเผือก หัวมัน) และผลไม้ในป่าเป็น
 ผลาหารโ หุตุวา วาสํ กปฺเปสิ. อาหาร อยู่อาศัยในราวป่า.

ตสฺมี ตตฺถ วสนฺเต พาราณสีรณฺโณ เมื่อดาบสนั้นอยู่ ณ สถานที่นั้น ปัจจันต-
 ปจฺจนฺโต กุปฺปิโต. โส ตตฺถ คนฺตุวา ชนบทของพระเจ้าพาราณสี (เกิด) จลาจล.
 ยุกฺุเท ปราชิตो มรณภยภิตो ท้าวเธอ เสด็จไปยังปัจจันตชนบทนั้น
 หตฺติกฺขนฺธวรคโต เอเกน ปสฺเสน ทรงพ่ายแพ้การรบ หวาดกลัวต่อมรณภัย
 ปลาญิตฺวา อรณฺเณ วิจฺรณฺโต ประทับบนคอช้างตัวประเสริฐ เสด็จหนี
 ปุพฺพณฺหสมเยเยว ติริติวจฺฉสฺส ไปข้างหนึ่ง ทรงเที่ยวไปในป่าในเวลาที่
 ผลาผลตฺถาย คตกาเล ตสฺส อสฺสมปทํ ติริติวจฺฉดาบส ไปหาผลไม้ไม่น้อยใหญ่
 ปาวิสิ. ในตอนเช้าวันนั้นแล ก็เสด็จไปยังอาศรมของ
 ดาบสนั้น.

โส “ตาปसानํ วสนญฺจานนุ”ติ ท้าวเธอดำริว่า “สถานที่นี้เป็นที่อยู่ของ
 หตฺติกฺขนฺธโต โอตริตฺวา วาตาทเปน พวกดาบส” เสด็จลงจากคอช้างทรง
 กิลนฺโต ปิปาสิโต ปาเนยฆฏฺเฐน เหน็ดเหนื่อย เพราะลมและแดด ทรง
 โอลิเกนฺโต กตฺถจฺจิ อทิสฺวา กระหาย ทอดพระเนตรดูหม้อน้ำไม่เห็นมี
 จงฺกมนโกฏฺเฐน อุกฺพานํ อทฺทส. ณ ที่ไหน ๆ ทอดพระเนตรเห็นบ่อน้ำ ณ
 ท้ายที่จงกรม.

อุทกํ อสุสิณฺจจนฺตฺถาย ปน รชฺชํ ก็เพื่อจะตักน้ำขึ้นมา ท้าวเธอทรงเสาะ-
 ฆฏฺเฐนจฺจ ปรีเยสนฺโต อทิสฺวา ปิปาสํ แสวงหาเชือกและหม้ออยู่ ก็ไม่พบ เมื่อไม่
 สหิตฺตุํ อสฺกุโกนฺโต หตฺติสฺส กุจฺฉิยํ สามารถจะอดกลั้นความกระหายได้ ทรง

๑ น. สนธาวเรศ.

พุนธโยตต์^๑ คเหตวา หตฺถิ คือเชือกรัดประโคนท้องช้าง พักช้างไว้ที่
 อุทปานาวาญ^๒ จเปตวา ตสฺส ปาเท ริมปากบ่อน้ำ เอาเชือก(เส้นหนึ่ง)ผูกเท้า
 โยตต์ พุนธิตวา โยตฺเตน อุทปานํ มั่น หย่อนเชือกเส้นหนึ่งลงไปยังบ่อน้ำ
 โอตริตวา โยตฺเต อปาปฺนฺนฺเต ปฺน เมื่อเชือกไม่ถึง ก็ทรงสาวขึ้นมาอีก ทรง
 อุตุตริตวา อุตุตริสวฏฺกํ โยตุตโกภฺยิยา เอาพระภูษาห่มต่อที่ปลายเชือก หย่อนลง
 ฆฏฺตวา^๓ ปฺน โอตริ. ตถาปิ ไปอีก. แม้กระนั้น เชือกก็ไม่พอยุ่ที่นั่นเอง.
 นปฺโปโหสิเยว. นไปโหสิเยว.

โส อคฺคปาเทหิ อุทกํ ศุสฺติตวา ท้าวเธอ(ทรงเหนี่ยวเชือกไว้หย่อนพระองค์
 อติปิปาสีโตว “ปิปาสํ วิโนเทตวา ลงไป) ถูกรู้เพียงปลายพระบาท ทรง
 มรณมุปี สุมรณนฺ”ติ จินฺเตตวา กระจายจัด ดำริว่า “(เรา) บรรเทา
 อุทปาเน ปติตวา ยาวทตฺถํ ปิวิตฺวา ความกระหายแล้ว แม้จะตายก็นับว่าเป็น
 ปจฺจุตฺตริตฺถํ อสฺสโกนฺโต ตตฺถเวว ความตายที่ดี” ดังนี้ ทรงกระโจน(พระองค์)
 อฏฺจาสิ. ลงไปในบ่อน้ำ ทรงดื่มจนพอเพียงตาม
 ราชประสงค์ เมื่อไม่สามารถจะเสด็จขึ้น
 ได้ ก็ประทับยืนในบ่อน้ำนั้นแล.

หตฺถิปี สฺสุสิขิตตฺตวา อณฺณตฺถ อคฺนฺตวา แม้ช้าง เพราะผ่านการฝึกฝนมาแล้ว
 ราชาณํ โอลิเกนฺโต ตตฺถเวว อฏฺจาสิ. ไม่ไปยังสถานที่อื่น ยืนเฝ้ามองดูพระ
 โพรสิตฺโต สายณฺนฺสมเย ผลาผลานิ ราชายู ณ สถานที่ที่นั่นเอง. เวลาเย็น
 อหริตฺวา หตฺถิ ทิสฺวา “ราชา พระโพธิสัตว์นำผลไม้ไม่น้อยใหญ่มา มอง
 อากโต ภวิสฺสติ. ฐมฺมิกหตฺถิเยว^๔ เห็นช้าง คิดว่า “(ชะรอย)พระราชাজัก

^๑ น. พทฺธโยตฺต.

^๒ น. อุทปานคณฺ.

^๓ น. สจฺจมาญฺจวา.

^๔ น. วมฺมิกหตฺถิเยว.

ปณณายติ, กิณฺุโข การณฺุติ
 หตฺติสมีปํ อุปสงฺกมิ. หตฺตีปํ ตสฺส
 อุปสงฺกมนภาวํ ฅตฺวา เอกมฺนฺตํ
 อฏฺฐจาสิ.

เสด็จมา ธรรมิกหัตถ์นั้นแล ก็ปรากฏให้
 เห็นอยู่ มีเหตุอะไรหนอ” จึงเข้าไปใกล้
 ช้าง. แม้ช้างรู้ว่าพระโพธิสัตว์นั้น กำลัง
 เดินเข้ามาใกล้ก็ยืนอยู่ ณ ที่สมควรส่วน
 ช้างหนึ่ง.

โพธิสฺสโต อุตฺปานาวาฏฺเฐ ฅนฺตฺวา
 ราชาณํ ทิสฺวา “มา ภายิ
 มหาราชา”ติ สมสฺสาเสตฺวา นิสฺเสณี
 พนฺธิตฺวา ราชาณํ อุตฺตาเรตฺวา
 กายมสฺส สมฺพาหิตฺวา เตเลน
 มกุเขตฺวา นฺหาเปตฺวา ผลาผลานิ
 ขาทาเปตฺวา หตฺติสฺส สนนํหํ โมเจสิ.

พระโพธิสัตว์ไปยังปากบ่อน้ำ เห็นพระ
 ราชาแล้ว จึงปลอมโยนให้เบาพระทัย
 ว่า “พระองค์อย่าทรงหวาดพระทัยเลย
 มหาราชเจ้า”แล้วพาดพะอง ให้พระราชา
 เสด็จขึ้น นวดพระวรกายท้าวเธอ เอา
 น้ำมันลูบไล่ให้สร่งสนาน ให้เสวยผลไม้
 น้อยใหญ่ แก่เครื่องผูกข้างออก.

ราชา ทฺวีหํ ตีหํ วิสฺสสมิตฺวา
 โพธิสฺสโตตสฺส อตฺตโน สนฺติกํ
 อากมฺนฺตฺกาย ปฏฺิณฺณํ ฅเหตุวา
 ปฏฺกามิ. ราชนฺพณิกาโย นฺครสฺส
 อวิทฺุเร ขนฺธาวารํ พนฺธิตฺวา จิโต
 ราชาณํ อากจฺฉนฺตํ ทิสฺวา ปรีวารฺสิ.
 ราชา นฺครํ ปาวิสิ.

พระราชาทรงพักผ่อนอยู่ ๒-๓ วัน ทรง
 รับปฏิญญา เพื่อจะให้พระโพธิสัตว์มายัง
 สำนักพระองค์ แล้วจึงเสด็จหลีกไป.
 หมู่พลพระราชาตั้งค่ายพักอยู่ ไม่ไกล
 พระนคร เห็นพระราชาเสด็จมา ก็ (ไป)
 แวดล้อม (ท้าวเธอ). พระราชาเสด็จ
 เข้าไปยังพระนคร.

โพธิสฺสโตปิ โข อทฺุฒมาสจฺเจยน
 พาราณสี ฅนฺตฺวา อฺยฺยาเน วสิตฺวา
 ปุณฺทิวเส ภิกฺขุํ จรมาโน ราชนฺทวารํ
 ฅโต.

โดยล่วงไปเพียงกิ่งเดือน ฝ่ายพระ
 โพธิสัตว์ไปยังพระนครพาราณสี พักอยู่
 ในอุทยาน พอรุ่งขึ้นก็เที่ยวหาภิกษา
 ไปถึงพระราชทวารพอดี.

ราชา มหาวาตปาน์ อุกุมาฏตวา พระราชาทรงเปิดพระแกลใหญ่ ทอด
 ราชงุคณั โอลิทยมาโน โพรสิสตต์ พระเนตรพระลานหลวง เห็นพระโพธิสัตว์
 ทิสวา สณฺชานิตวา ปาสาทา ทรงจำได้ . เสด็จลงจากปราสาท ใหญ่
 โอริยุห วนฺทิตวา มหาตลั อารโเปตวา เสด็จนำไปยังพื้น (ปราสาท)ใหญ่ ให้นำ
 สมุสฺสิตเสตจจตเต ราชปลลงเก บนราชบัลลังก์ ที่ยกเศวตฉัตรกันไว้
 นิสีทาเปตวา อตฺตโน ปฎิยาทิต์ ให้บริโภคพระกระยาหาร ที่เขาจัดเตรียม
 อาหาร โภเชตวา สมมฺปิ ภูฏชิตวา ไว้เพื่อพระองค์ แม้พระองค์ก็เสวยเสร็จ
 อุตฺตยานั เนตวา ตตฺตสฺส จงฺกมฺนาทิ- นำไปยังพระอุทยาน ให้จัดทำสถานที่อยู่
 ปริวารั วสนฺภูจฺจัน การेतฺวา สพฺเพ มีที่จงกรมเป็นต้นเป็นบริวารให้ดาบสนั้น
 ปพฺพชิตปริกฺขารเ ทตฺวา อุตฺตยานปาลั ในอุทยานนั้น จัดถวายบริวารสำหรับ
 ปฎิจฺฉาเปตวา วนฺทิตวา ปกฺกามิ. บรรพชิตทั้งปวง ให้นายอุทยานบาล
 รับรอง ใหญ่แล้วเสด็จหลีกไป.

ตโต ปฏฺจาย โพรสิสตฺโต ราชนิเวสเนยฺว จำเดิมแต่นั้นมา พระโพธิสัตว์ก็บริโภค
 ปริกฺกษติ, มหาสกุการสมฺมาโน อโหสิ. (อาหาร) ในพระราชนิเวศน์เป็นประจำ,
 ตั อสหมานา อมฺจฺจา “เอวรูปี เป็นผู้มั่งคั่งการะ และสัมนานะอย่าง
 สกุการั เอโกปี โยโธ ลมฺมาโน ก็ มากมาย. พวกอำมาตย์อดทนพฤติการณ์
 นาม กเรยฺยา”ติ วตฺวา อุปฺราชานั นั้นไม่ได้ กล่าวว่่า “นักรบแม้คนเดียว
 อุปฺสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา “เทว อมฺหากั ได้รับสักการะเห็นปานนี้ ก็จะมีทำอะไร
 ราชา เอกั ตาปสั อติวฺย มฺมายติ, (ให้เป็นประโยชน์บ้าง)”เข้าไปเฝ้าอุปฺราช
 กิ นาม เตน ตสฺมี ทิฏฺจัน, ตุมฺเหปิ ถวายบังคมแล้ว กราบทูลว่่า “ข้าแต่
 ตาว รณฺญา สทฺธิ มนฺเตถา”ติ. สมมติเทพ พระราชาของพวกเรา ทรง
 โปรดปรานดาบสนัหนึ่งเหลือเกิน, พระองค์
 (คงจะ) ทอดพระเนตรเห็นอะไร (ดี ๆ)

ในดาบสนั้น (กระมัง), ขอพระองค์ได้โปรดปรึกษากับพระราชาก่อนเถิด”.

โส “สาธุ”ติ สมฺปฏฺิจฺฉิตฺวา อมฺจฺเจหิ สทุธิ ราชานํ อุปฺสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา ปจฺมํ คากมมาห

อุปราชนั้น ทรงรับว่า “ได้” พร้อมกับพวกอำมาตย์เข้าไปเฝ้าพระราชานาย บังคมแล้ว ตรัสคาถาที่ ๑ ว่า

๒๕. “นยิมสฺส วิชฺชามยฺมตฺถิ กิณฺจิ น พนฺธโว โน ปน เต สหาโย อถ เกน วณฺเณน ติริติวฺจฺโณ^๑ เตทณฺฑสิโก ภูณฺชติ อคฺคปิณฺชนฺ”ติ.

๒๕. “การงานอะไร ๆ ที่สำเร็จด้วยวิชาของดาบสนี้ ไม่มีเลย อนึ่ง ดาบสนี้ก็มีเชื้อพวกพ้องและไม่เชื้อสหายของพระองค์เลย เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุอะไร ติริติวัจฉดาบสผู้ถือไม้ ๓ ท่อน จึงบริโภคก่อนข้าวที่เลิศอยู่”.

ตตฺถ นยิมสฺส วิชฺชามยฺมตฺถิ กิณฺจิจิตฺติ อิมสฺส ตาปสฺสส วิชฺชามยฺ กิณฺจิ กมฺมํ นตฺถิ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า การงานอะไร ๆ ที่สำเร็จด้วยวิชาของดาบสนี้ไม่มีเลย ความว่า การงานอะไร ๆ ที่สำเร็จด้วยวิชาของดาบสนี้ไม่มีเลย.

น พนฺธโวติ ปุคฺคตฺพนฺธวสิปฺปพนฺธว- โคคฺคตฺพนฺธวชาติพนฺธวเสสุ อณฺเฑตโรปี น โหติ. โน ปน เต สหาโยติ สหปฺสุกฺกิหิตโต สหาโยโกปี เต น โหติ.

คำว่า มีเชื้อพวกพ้อง ความว่า มีเชื้อเป็นแม้ผู้ใดผู้หนึ่ง ในบรรดาพวกพ้องกันทางเป็นบุตรพวกพ้องกันในการศึกษาศิลปะ พวกพ้องกันทางโคตร และพวกพ้องกันทางเครือญาติ. คำว่า อนึ่ง และไม่เชื้อ

^๑ ฉ. ติริฏวฺจฺโณ.

สหายของพระองค์เลย ความว่า ดาบสนั้น ทั้งไม่เป็นสหายเล่นผ่นร่วมกันของพระองค์เลย.

เกน วรรณนาติ เกน การณน. ตีรติวิจจโณติ ตสส นาม. เททณฺทิกโถติ กุณฺฑิกกฏฐปนตถาย ติทนฺทํ คเหตุวา จรฺนโต. อคฺคปิณฺทนฺติ รสสมฺปนฺนํ ราชาเรหํ อคฺคโกชนํ ภูณฺชติ.

คำว่า เพราะเหตุไร ความว่า เพราะเหตุอะไร. คำว่า ตีรติวิจจจะ นั้นเป็นชื่อของดาบสนั้น. คำว่า ผู้ถือท่อนไม้ ๓ อัน ความว่า ผู้ถือท่อนไม้ ๓ ท่อน เทียวไป เพื่อจะจัดวางหมอน้ำ. คำว่า ก้อนข้าวที่เลิศอยู่ ความว่า บริโภคโภชนะที่เลิศควรแก่พระราชาทังสมบุรณ์ด้วยรส.

ตี สุตฺวา ราชา ปฺตุตตี อามนฺเตตฺวา “ตาด มม ปจฺจนฺตํ คนฺตฺวา ยุทฺธปราชิตสฺส ทฺวิหํ ตีหํ อนาคตภาวํ สรสี”ติ วตฺวา “สรามี ภทฺทนฺเต”ติ วุตฺเต “ตทา มยา อิมํ นิสฺสาย ชีวิตํ ลทฺธนฺ”ติ สพฺพิ ปวตฺตี อัจฉิขิตฺวา “ตาด มม ชีวิตหายเก มม สนฺตีกํ อาคเต รชฺชํ ททฺนโตปิ อหํ เนว เอเตน กตคฺคณานูรูปํ กาดํ สกฺโกมี”ติ วตฺวา อิตฺรา เทว คากา อโวจ

พระราชาทรงสดับค่านั้น ตรัสเรียกโอรสสมาหา ตรัสว่า “ลูกเอ๋ย ลูกยังระลึกถึงคราวที่พ่อไปยั้งปัจจันตชนบท พ่ายแพ้การรบ มาไม่ถึงพระนครถึง ๒-๓ วัน ได้ไหม” เมื่อพระโอรสกราบทูลว่า “ระลึกได้อยู่พระเจ้าข้า” ตรัสว่า “ครั้งนั้นพ่อได้รอดชีวิตมา เพราะอาศัยดาบสนี้” ตรัสบอกความเป็นไปทั้งปวง ตรัสว่า “ลูกเอ๋ย เมื่อผู้ให้ชีวิตพ่อ มายังสำนักพ่อแล้ว พ่อแม้จะยกราชสมบัติให้ ก็ยังไม่อาจทำ (ตอบแทน) ให้สมควร แก่พระคุณที่ดาบสนั้น

วรรณคดีภาษาตก ป.ท. ๑๐-๕

นั้นทำมา(ก่อน)” ดังนี้ ได้ตรัส ๒ คาถา
นอกนี้ว่า

๒๖. “อาปาสุ เม ยุทธปราจิตสุส
เอกสุส กตฺวา วิวนสฺมิ โฆเร
ปสฺสารยิ กิจฺจกตสุส ปาณิ
เตนุฑฺฑตารี ทุขสมฺเปโรโต.

๒๖. “เมื่อเรา พ่ายแพ้สงคราม (ตกอยู่)
ในฐานะอันตราย ติริติวัจจนดาบสนี้
ได้ทำการอนุเคราะห์ เราผู้เดียว
ในป่าเปลี่ยวที่หนาวแล้ว เมื่อเรา
ได้รับความลำบาก ก็ยื่นมือออก
(ช่วยเหลือ) เพราะเหตุนั้น เราถูก
ความทุกข์เบียดเบียน ก็ยังขึ้นจาก
บ่อได้.

๒๗. เอตสุส กิจฺเจเน^๒ อิธานุปฺโต
เวยฺยาสีโน^๓ วิสย ชีวโลเก^๔
ลาภารโห ตาต ติริติวัจฺจโน^๕
เทถสุส โภคํ ยชิตญฺจ ยญฺณน”ติ.

๒๗. ด้วยอานุภาพของติริติวัจจนดาบสนั้น
เราจึงมาถึงพระนครนี้ โดยลำดับ
ด้วยความลำบาก เราอยู่ในชีวโลก
ที่ชื่อว่า เป็นอารมณฺ์ของพระยายม
พ่อเอ๋ย ติริติวัจจนดาบสเป็นผู้สมควร
แก่ลาม ท่านจงถวายโภคะแก่ดาบส
นั้นเถิด และจงบูชาด้วย ที่ท่านบูชา
แล้วเถิด”.

^๑ ฉ. เคนุฑฑตารี.

^๒ ฉ. กิจฺเจเน.

^๓ ฉ. เวสยาสีโน.

^๔ ฉ. วิสยา ชีวโลเก.

^๕ ฉ. ติริฏวฺจโน.

ตตถ อาปาสูติ อาปทาสฺ.
 เอกสูตติ อทุติยสฺส. กตฺวาติ
 อนุกมฺปิ กริตฺวา เปมฺมิ อปุปาเทตฺวา.
 วิวณฺสูมฺนิติ ปานียรหิตฺเต อรณฺญเณ.
 โฆเรติ ทารุณ. ปสฺสาร์ยิ กิจฺจคตฺส
 ปาณินฺนุติ นิสฺเสณฺณี พนฺธิตฺวา กุปฺ
 โอตริตฺวา ทุกฺขิตฺสฺส^๑ มยฺหํ
 อุตฺตรณฺตฺถาย วิริยปฺปฏิสฺยฺตฺตํ หตฺถํ
 ปสฺสาร์ยสิ.

เตนฺทุทตฺตารี ทฺขสมฺบุเรโตติ เตน
 การณฺณมฺหิ ทฺกฺขปริโตปิ^๒ ตมฺหา
 กุปา อุตฺตฺติณฺโณ.

เอตฺสฺส กิจฺจเณ อิทานฺอุปฺโตติ
 อหํ เอตฺสฺส ตาปสฺสฺส กิจฺจเณ^๓
 เอเตน กตฺสฺส กิจฺจสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส^๔

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ในฐานะ
 อันตราย ความว่า ในอันตรายทั้งหลาย.
 คำว่า ผู้เดียว ได้แก่ ไม่มีเพื่อนสอง.
 คำว่า ทำ ความว่า ทำความอนุเคราะห์
 คือว่า ให้ความรักเกิดขึ้น. คำว่า ใน
 ป่าเปลี่ยว ความว่า ในป่าซึ่งเว้นจาก
 น้ำดื่ม. คำว่า ที่น่ากลัว ความว่า
 ที่แสนทารุณ. คำว่า เมื่อเราได้รับความ
 ลำบาก ยืนมือออก(ช่วยเหลือ) ความว่า
 พาดพะองเหยียดมือซึ่งประกอบด้วยความ
 เพียรออก เพื่อจะช่วยเหลือผู้กระโจนลงไป
 ยังบ่อ มีความทุกข์ ให้ขึ้นมา(จากบ่อ).

คำว่า เพราะเหตุ นั้น เราถูกความทุกข์
 เบียดเบียน ก็ยังขึ้นจากบ่อได้ ความว่า
 เพราะเหตุ นั้น เราแม้แหวดล้อมไปด้วย
 ความทุกข์ ก็ยังขึ้นจากบ่อน้ำนั้นได้.

คำว่า ด้วยอานุกาพของไตรปิฎก-
 ตาสนั้น เราจึงมาถึงพระนครนี้โดยลำดับ
 ด้วยความลำบาก ความว่า เรามาถึง

^๑ ฉ. ทุกฺขคตฺสฺส.
^๒ ฉ. ทุกฺขปริวาริโตปิ.
^๓ ฉ. กิจฺจเณ.
^๔ ฉ. กิจฺจสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส.

อิชานุปตโต. เวยยาสิโน วัสยาติ พระนครนี้โดยลำดับ ด้วยอานุภาพดาบส
 เวยยาสิ^๑ วุจฺจติ ยโม, จสฺส วิสโย^๒ นั้น คือด้วยอานุภาพความยาก ที่ดาบส
 นั้นทำแล้ว ด้วยความยากลำบาก. ยม(ทูต)
 ท่านเรียกว่า เวยยาสิ ในคำว่า **เป็น**
อารมณ์ของพระยายม ความว่า **เป็น**
อารมณ์ของยม(ทูต)นั้น.

ชีวลอเกติ มนุสฺสโลเก. อหํ หิ อิมสฺมึ คำว่า **ในชีวลอก** ความว่า ในมนุษยโลก.
 ชีวลอเก จิตฺว ยมวิสกํ มจฺจุวิสยํ ท่านกล่าวอธิบายไว้ว่า จริงอยู่ เราดำรง
 ปรโลกํ คโต นาม อโหสิ, โสมุหิ อยู่ในชีวลอกนี้ก็ตาม เป็นผู้ชื่อว่าไปยัง
 เอตสฺส. การณา ตโต ปุณ อีชาคโตติ ปรโลก ที่เป็นวิสัยของยม(ทูต) คือ แดน
 วุตฺตํ โหติ. มัจจุ(ราช) เรานั้นมาสถานที่นี้อีก จาก
 ปรโลกนั้น เพราะเหตุแห่งดาบสนั้น.

ลาการโหติ ลามสฺส^๓ อรโห, คำว่า **เป็นผู้สมควรแก่ลาม** ความว่า
 จตฺตฺตฺยลามสฺส อนฺจฺจวิโก. เทถสฺส เป็นผู้สมควรแก่ลาม คือเป็นผู้เหมาะสม
 โภคนฺติ เอเตน ปริภุชฺชิตพฺพํ แก่ลาม คือปัจจัย ๔. คำว่า **ท่านจงถวาย**
 จตฺตฺยสมณปริภุชฺชารสงฺฆาตํ โภคํ **โภคะแก่ดาบสนั้นเกิด** ความว่า ท่าน
 เอตสฺส เทถ. ทั้งหลายจงให้โภคะ กล่าวคือ สมณบริหาร
 คือปัจจัย ๔ ที่ดาบสนั้นพึงใช้สอยเกิด.

ยชิตฺตฺยจ ยณฺณนฺติ ตฺวานฺจ อมจฺจา จ คำว่า **และจงบูชา** หมายความว่า ท่านทั้งหลาย แม้ทั้งปวง คือ
 นาคธา จาติ สพฺเพปิ ตฺตฺเมห เอตสฺส หมายความว่า ท่านทั้งหลาย แม้ทั้งปวง คือ

^๑ น. เวสาฮี.

^๒ น. วิสยา.

^๓ น. ลาม.

โมคฺฉจ เทถ ยณฺณจฺ ยชถ. ตสฺส
 หิ ทิยฺยมาโน เทยฺยธมฺโม เตน
 ภูณฺชิตพฺพตฺตา โภโค โหติ, อิตเรสํ
 ทานยณฺณตฺตา ยณฺณ^๑ เตนหา
 “เทถสฺส โภคํ ยชิตณฺจ^๒ ยณฺณน”ติ.

ท่าน ๑ พวกอำมาตย์ ๑ ชาวพระนคร ๑
 จึงให้โมคฉะแก่ท่าน และจงบูชายัญญเกิด.
 จริงอยู่ ไทยธรรมที่ให้ ชื่อว่า โมคฉะเพราะ
 เป็นของที่ท่านควรใช้สอย ชื่อว่ายัญญ
 เพราะเป็นยัญญคือทาน เพื่อพระดาบส
 นอกจากนี้. เพราะเหตุนั้น พระราชา
 ตรัสว่า “จงถวายโมคฉะแก่ดาบสนั้นเกิด
 และจงบูชายัญญที่ท่านบูชาแล้วเกิด” ดังนี้.

เอวํ รณฺณา คคณฺตเล จนฺทํ
 อุกฺกาเปเนเตน วิย โพรสิตฺตตฺสฺส กุณฺเ
 ปกาสิเต ตสฺส กุโณ สพฺพตฺถกเมว
 ปากโฏ ชาโต, อติเรกตโร จสฺส
 ลามสกฺกาโร อุทฺปาที. ตโต ปฏฺจาย
 อุปราชา วา อมฺจจา วา อยฺโย วา
 โภจึ กิณฺจึ ราชานํ วตฺตํ น วิสสิ.
 ราชานํ โพรสิตฺตตฺสฺส โอวาเท จตฺวา
 ทานาทีนึ ปุณฺณานิ กตฺวา สกฺคปุริ
 ปุเรสิ.

เมื่อพระราชา ประกาศคุณพระ
 โพรสิตฺต ให้เป็นประจักษ์ว่า ยังพระจันทร์
 ให้เฝลขึ้นบนท้องฟ้าอย่างนี้ คุณของท่าน
 ก็ปรากฏไปตลอดสถานที่ทั้งปวงที่เดียว,
 ส่วนลามและสักการะก็เกิดขึ้นแก่ท่านจน
 ล้นหลาม. ตั้งแต่นั้นมา อุปราชาก็ดี พวก
 อำมาตย์ก็ดี ไคร ๆ อื่นก็ดี ไม่กล้าจะ
 กราบทูลอะไร ๆ กับพระราชาเลย. พระ
 ราชาทรงดำรงอยู่ในโอวาทพระโพรสิตฺต
 ทำบุญมีทานเป็นต้น บำเพ็ญปฏิบัติ
 อันจะเข้าถึงเมืองสวรรค์ให้บริบูรณ์.

^๑ ฉ. ยณฺณโย.

^๒ ฉ. ยชิตณฺจ.

โพธิสตุโตปิ อภิญญา จ समाप्तติโย แม้พระโพธิสัตว์ ให้อภิญญา และสมาบัติ
 จ อุปปาเตตุวา พุรหมโลกปรายโน เกิดขึ้นแล้ว มีพรหมโลกเป็นเบื้องหน้า.
 อโหสิ.

สตถา “ไปราณกปณฺหิตาปิ พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 อุปการวเสน กรีสฺสู”ติ อิมํ ชมฺมเทสนํ เทศนานี้มาว่า “แม่โบราณบัณฑิต
 อหริตฺวา ชาตกํ สโมธานสิ “ตทา ทั้งหลาย ก็ทำแล้ว ด้วยอำนาจอุปการะ”
 ราชา อานนฺโท อโหสิ, ตาปโส ปน ดังนี้แล้ว ทรงประชุมชาดกว่า “พระราชา
 อหเมวา”ติ. ในกาลนั้นเป็นอานนท์, ส่วนดาบสคือ
 เราตถาคตแล”.

ติริติวจฺจชาตกวนฺณนา นวมา.

พรวณนาติริติวจฺจชาดก ที่ ๙ จบ.

๑๐. กุตชาดก (๒๖๐)

๒๘. “ยสฺสตุฏฺฐา ทูรมายนฺตฺติ
 อมิตฺตมฺปิ ยาจิตฺตํ
 ตสฺสุทฺตรสฺสํ ทูโต
 มา เม กุชฺฌ รเถสภ.
๒๙. ยสฺส ทิวา จ รตฺโต จ
 วสมายนฺตฺติ มาณวา
 ตสฺสุทฺตรสฺสํ ทูโต
 มา เม กุชฺฌ รเถสภ.
๓๐. ททามิ เต พุราหุณฺณ โรหิณีนํ
 ควํ สหสฺสํ สห ปุํกเวณ
 ทูโต หิ ทูตสฺส กถํ น ทชฺชํ
 มยมฺปิ ตสฺเสว ภวาม ทูตา”ติ.

กุตชาดกํ ทสมํ.
 สงฺกปฺปวคฺโค ปจโม.

๑๐. กุตชาดก (๒๖๐)

๒๘. “สัตว์ทั้งหลาย ผู้ตกไปในอำนาจของ
 ตัณหา ย่อมไปยังที่ไกล(แสนไกล)
 ได้ เพื่อขอสิ่งของ แม้กะผู้มีไซ้มิตร
 เพื่อประโยชน์แก่ท้องใด ข้าพระองค์
 ก็เป็นทูดของท้องนั้น ข้าแต่พระองค์
 ผู้ประเสริฐแห่งพลรท ขอพระองค์
 อย่างกริ้วข้าพระองค์เลย.
๒๙. มาณพทั้งหลาย ย่อมไปสู่อำนาจ
 ของท้องใดทั้งกลางวันและกลางคืน
 ข้าพระองค์ ก็เป็นทูดของท้องนั้น
 ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐแห่งพลรท
 ขอพระองค์อย่างกริ้วข้าพระองค์เลย.
๓๐. ดูกรพราหมณ์ ข้าพเจ้าจะให้โคแดง
 ท่าน ๑,๐๐๐ ตัวพร้อมกับโคตัวเป็น
 จำฝูง เพราะว่าข้าพเจ้าก็เป็นทูด
 (ของท้องนั้น) ไฉนจะไม่ให้ท่านผู้
 เป็นทูด (ของท้องเช่นเดียวกัน) เล่า
 ข้าพเจ้าก็ดี สรรพสัตว์ที่เหลือก็ดี
 เป็นทูดของท้องนั้นเหมือนกัน”.

กุตชาดก ที่ ๑๐.
 สังกัปปวรรค ที่ ๑.

๑๐. ทุตชาตกถา (๒๖๐)

ยสุตถตา ทูรมาณนุติติ อิทํ สตถา
 เขตวาน วิหรนุโต เอกํ โสโลกิขุ
 อารพุก กเถสิ. วตุฏฺ นวกนิปาเต
 จกุกวากชาตเก อาริภวิสสติ. สตถา
 ปน ตํ ภิกขุํ อามนุเตตวา “น โข
 ภิกขุ อิทาเนว, ปุพฺเพปิ ตวํ โสโล,
 โสลุยการณน ปน อสิเนา สีสจฺเจทํ
 ลภสิ”ติ วตุวา อตติ อหริ.

อติเต พารานสิยํ พุรหุมทตเต
 รชชํ กาทเรนเต โพรสิสตุโต ตสฺส
 ปุตโต หุตฺวา วยปุตโต ตกุกสิลาเย
 สพฺพสิปฺพานิ อุกคณฺหิตฺวา ปิตุ
 อจฺจเยน รชเช ปติฏฺจาย โภชนสฺสุทฺธิโก
 อโหสิ, เตนสฺส โภชนสฺสุทฺธิกราชเตว
 นามํ ชาตํ.

๑๐. พรณนาทุตชาตก (๒๖๐)

พระศาสดา เมื่อประทับ ณ พระ
 เขตวันมหาวิหาร ทรงปรารภภิกษุโลเล
 รูปหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศานี้ มีคำว่
 สัตว์ทั้งหลาย ผู้ตกไปในอำนาจของตัณหา
 ย่อมไปยังที่ไกลเพื่อประโยชน์แก่ท้องใจ
 เป็นต้น. เรื่องจะมีแจ้งในจักกวกชาดก
 นวกนิบาต. ก็พระศาสดาตรัสเรียกภิกษุ
 นั้นมา แล้วตรัสว่า “ภิกษุ เธอเป็นคน
 โลเล เฉพาะบัดนี้เท่านั้น หามิได้เลย แม้
 กาลก่อน เธอก็เป็นคนโลเล ก็เพราะเหตุ
 ความโลเล เธอจึงได้ถูกดาบตัดศีรษะ”
 ดังนี้แล้ว ทรงนำอดีตนิทานมาว่า.

ในอดีตกาลครั้งเมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 เสวยราชสมบัติอยู่ ณ นครพารานสิ
 พระโพรสิสสัตว์ ทรงเป็นโอรสของท้าวเธอ
 เจริญวัยแล้ว ทรงศึกษาสรรพศิลปใน
 ดักสิลานคร พอพระบิดาล่วงไป(สวรรคต)
 ก็ทรงดำรงในราชสมบัติ เป็นผู้พอพระ
 หนักทัย เสวยพระกระยาหารที่สะอาด,
 เพราะเหตุนั้น พระองค์จึงมีพระนามา
 ภิไธยว่า พระเจ้าโภชนสฺสุทฺธิกะ.

โส กิร ตถารูเป^๑ วิชาเน จตุวา ตังได้สดับมา ภาชนะสำหรับใส่พระ
 ภคต^๒ ภูษชติ, ยโต^๓ ตสฺส เอภิสฺสา กระจายอาหารแต่ละที่ ซึ่งมีราคาเป็น
 ภคตปาฏิยา สตส^๔หสฺสคฺขมวโย โหติ. เรือนแสน จะ(เกิด)มีแก่พระองค์ได้ โดย
 วิธีใด พระองค์ทรงดำรงอยู่ในวิธีเห็น
 ปานนี้แล้ว (เท่านั้น) จึงจะเสวยพระ
 กระจายอาหารนั้น.

ภุชฺชนโต ปน อนโตเคเห น ภูษชติ, ก็เมื่อจะเสวย มิได้เสวยภายในพระตำหนัก
 อตฺตโน โภชนวิธาน^๑ โอลิเกนตุ^๒ เพราะทรงมีพระราชประสงค์จะให้มหาชน
 มหาชน ภูณฺยานิ การเรตุกามตาย ผู้เห็นพิธีการเสวยของพระองค์ สนใจ
 ราชทฺวาเร รตนมณฑป^๓ การราเปตฺวา ทำบุญ(ยิ่งขึ้นไป) รับสั่งให้สร้างมณฑป
 โภชนเวลา ย ตัง อลงการาเปตฺวา แก้ว ไกล่ประตูประราชวัง พอเวลาจะ
 กามฺจนมเย สมฺมุสฺสิตเสตจฺจตฺเต ราช- เสวยก็รับสั่ง ให้ประดับตกแต่งมณฑปนั้น
 ปลฺลฺลเก นิสิติตฺวา ขตฺติยกณฺณมาหิ ปรีวโต ประทับนั่งบนราชบัลลังก์ซึ่งแล้วไปด้วย
 สตส^๔หสฺสคฺขมนิกาย สุวณฺณปาติยา ทองคำ (ภายใต้)เศวตฉัตรที่ยกขึ้นไว้
 สตส^๕หสฺสคฺขมนิกรสโภชน^๕ ภูษชติ. แวดล้อมไปด้วยขัตติยกัญญา เสวยพระ
 กระจายอาหารที่มีรส (เลิศ) ควรรค่าแสนหนึ่ง
 ในพระสุวรรณภาชนะ มีค่าแสนหนึ่ง
 (เช่นกัน).

^๑ ฉ. ตถารูเปเน วิชาเนน ภคต^๑ ภูษชติ.

^๒ ฉ. ขถาสฺส.

^๓ ฉ. สตส^๓หสฺส^๓ วย^๓ คจฺจติ.

^๔ ฉ. สพุพรสโภชน.

อเถโก โลลปุริโส ตสฺส
โกชนวิธานํ โอลิเกตุวา ตํ โภชนํ
ภุชฺชิตุกาโม หุตฺวา ปิปลาํ สนฺธาเรตุํ
อสกุโกนุโต “อตุเถโก อุปาโย”ติ ทพฺหํ
นิวาเสตุวา หตฺถํ อุกฺขิปิตฺวา “โก
อหํ ทูโต”ติ อุกฺกาสทฺหํ. กโรนุโต
ราชานํ อุปสงฺกมิ.

เตน จ สมเยน ตสฺมี ชนปเท
“ทูโตมฺหิ”ติ วทฺนเต น นิวาเรนฺติ,
ตสฺมา มหาชนํ ทูริธา ภินฺทิตฺวา
โอกาสาํ อทาสี. โส เวเคน คนฺตุวา
รณฺโณ สฺวณฺณปาติโต เอกํ ภตฺต-
ปิณฺฑํ คเหตุวา มุเช ปกฺขิปี. อถสฺส
“สีสํ ฉินฺทิสฺสามิ”ติ อสิคฺคาโห อสี
อพฺพาหสิ. ราชานํ “มา ปหรี”ติ
นิวาเรตุวา^๑ “มา ภายิ ภุชฺชิสฺสุ”ติ
หตฺถํ โหวิตุวา นิสฺสีทิ.

โกชนปริโยसानเ จสฺส อตุตโน
ปิวณปานีณฺญเจว ตมฺพุลณฺจ ทาเปตุวา

ครั้งนั้น บุรุษโลลคนหนึ่งเห็นพิธี
การเสวยของพระราชานั้นแล้ว อยาก
จะบริโภคอาหารนั้นขึ้นมาเมื่อไม่สามารถ
จะอดกลั้นความกระหายเอาไว้ได้ คิดว่า
“มีอุบายอยู่อย่างหนึ่ง” จึงนุ่งผ้าให้แน่น
ยกมือขึ้น ร้องเสียงดังว่า “ท่านผู้เจริญ
ข้าพเจ้าเป็นทูต” พลังเข้าไปเฝ้าพระราชาน.

ก็สมัยนั้นที่ชนบทนั้น เมื่อใครกล่าวว่
“ข้าพเจ้าเป็นทูต” ดังนี้ คนทั้งหลายจะ
ห้ามปรามไม่ได้, เพราะฉะนั้นมหาชน
จึงแยกออกเป็น ๒ ข้าง ให้โอกาส (เขา).
เขาไปโดยเร็ว คราวภัตตร้อนหนึ่งจาก
พระสุวรรณาภานของพระราชาน เปิบ
เข้าปาก. ลำดับนั้น ราชบุรุษผู้ถือดาบ
(รักษาพระองค์) ชักดาบออก บอกแก่
เขาว่า “จักตัดหัวเสีย”. พระราชานทรง
ห้ามว่า “อย่าประหาร(เขาเลย)” แล้ว
ตรัสว่า “อย่ากลัวเลย จงบริโภคเถิด”
ทรงชำระพระหัตถ์แล้วประทับนั่งอยู่.

ก็เวลาเขาบริโภคเสร็จแล้ว พระราชาน
รับสั่งให้พระราชานาน้ำเสวย และ

^๑ ฉ. นิวาเรสิ.

ราชา “โก ปุริส ตวั ‘ทูโตมฺหิ’ติ
 วเทสิ กสฺส ทูโตสิ”ติ ปุจฺฉิ.
 “มหาราช อหํ ตณฺหาทูโต, ตณฺหา
 มํ ทุตํ กตฺวา อาณาเปตฺวา ‘ตวั
 คจฺฉนาหิ’ติ เปเสสิ”ติ วตฺวา ปุริมา
 เทว คาถา อโวจ

หมากพลูของพระองค์ให้เขาแล้ว ตรัสถาม
 ว่า “บุรุษผู้เจริญ เจ้ากล่าวว่า ‘ข้าพเจ้า
 เป็นทูต’ ท่านเป็นทูตใครกัน”. บุรุษนั้น
 กราบทูลว่า “ข้าแต่พระมหาราช
 ข้าพระองค์เป็นทูตค้นหา, ค้นหาบังคับ
 ให้ข้าพระองค์เป็นทูต ส่งข้าพระองค์ไป
 ว่า ‘เจ้าจงไป’ ดังนี้แล้ว จึงกล่าว ๒.
 คาถาแรกว่า

๒๘. “ยสฺสตุถา ทูรมายนฺติ
 อมิตฺตมฺปิ ยาจิตฺติ
 ตสฺสุทรสฺสหํ ทูโต
 มา เม กุชฺฌ รเถสภ.”

๒๘. “สัตว์ทั้งหลาย ผู้ตกไปในอำนาจของ
 ค้นหา ย่อมไปยังที่ไกล(แสนไกล)
 ได้ เพื่อขอสั่งของ แม้กะผู้มีไม้มิตร
 เพื่อประโยชน์แก่ท้องใด ข้าพระองค์
 ก็เป็นทูตของท้องนั้น ข้าแต่พระองค์
 ผู้ประเสริฐแห่งพลรถ ขอพระองค์
 อย่าทรงกริ้วข้าพระองค์เลย.

๒๙. ยสฺส ทิวา จ รตุโต จ
 วสมายนฺติ มาถนา
 ตสฺสุทรสฺสหํ ทูโต
 มา เม กุชฺฌ รเถสภ”ติ.

๒๙. มาณพทั้งหลาย ย่อมไปสู่อำนาจ
 ของท้องใด ทั้งกลางวันและกลางคืน
 ข้าพระองค์ ก็เป็นทูตของท้องนั้น
 ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ แห่งพลรถ
 ขอพระองค์อย่าทรงกริ้วข้าพระองค์
 เลย”.

ตตฺถ ยสฺสตุถา ทูรมายนฺติ
 ยสฺสตุถาย อิมํ สตุถา ตณฺหาวลิกา

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า สัตว์
 ทั้งหมด ผู้ตกไปในอำนาจของค้นหา

วรรณคดีชาดก บ.ท. ๑๐-๑๐

หุตวา ทูรมปิ กจจนฺติ. รเถสภาทิ
รชโยชเชฏฺฐก.

ราชา ตสฺส วจันํ สุตฺวา
“สจฺจเมตํ อิเม สตุตา อุกฺรทฺฐตา
ตณฺหาเวสเน วิจฺรณฺติ, ตณฺหา จ อิเม
สตุเต. วิจาเรติ, ยาว มนาปํ วัต
อิมินา กถิตนฺ”ติ ตสฺส ปุริสสฺส
ตุลิตฺวา ตติยํ กถมาห

๓๐. “ททามิ เต พฺราหฺมณ โรหิณินํ
ควํ สหสฺสํ สห ปุํจเวเน
ทฺูโต หิ ทฺูตสฺส กถํ น ทชฺชํ
มยมฺปิ ตสฺเสว ภวาม ทฺูตา”ติ.

ยอมไปยังที่ไกล เพื่อประโยชน์แก่ท้องใด
ความว่า สัตว์เหล่านี้ เป็นผู้ตกไปในอำนาจ
ค้นหา ย่อมไปแม้ยังที่ไกลได้เพื่อประโยชน์
แก่ท้องใด. คำว่า ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ
แห่งพลรต ความว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เป็น
จอมทัพรต.

พระราชา ทรงสดับถ้อยคำบุรุษ
โกล่นั้นแล้ว ทรงดำริว่า “ข้อนี้ เป็น
ความจริง สัตว์เหล่านี้ เป็นทูตของท้อง
(ด้วยกันทั้งนั้น) ย่อมจะเที่ยวไปเพราะ
อำนาจค้นหา อนึ่ง ค้นหาย่อมจะให้
สัตว์เหล่านี้เที่ยวไป, ชายคนนี้ กล่าว
ถ้อยคำที่ขอบใจ (เรา) แท้” ทรงยินดี
ต่อบุรุษนั้นแล้ว ตรัสคาถาที่ ๓ ว่า

๓๐. “พฺราหฺมณํ ข้าพเจ้าจะให้โคแดง
ทําน ๑,๐๐๐ ตัวพร้อมกับโคตัวเป็น
จำฝูง เพราะว่ข้าพเจ้าก็เป็นทูต
(ของท้องนั้น) ไฉนจะไม่ให้ทํานผู้
เป็นทูต (ของท้องเช่นเดียวกัน) เล่า
ข้าพเจ้าก็ดี สรรพสัตว์ที่เหลือก็ดี
เป็นทูตของท้องนั้นเหมือนกัน”.

ตตถ พุราหุมนาคี อาลปนมตต-
เมตฺ. โรหิณีนนฺติ รตตวณฺณานํ. สห
ปฺจฺกเวนาติ ยฺยตปริณายเกน อุปทฺทว-
รกฺขเกน อสฺสเกน สทฺธิ. มยมปฺปิติ
อหฺมจฺ อวเสสา จ สพฺพสฺสตฺตา ตสฺเสว
อุทฺรสุสฺส ทฺตฺตา ภวาม, ตสฺสมา อหฺ
อุทฺรทฺทูโต สฺมาโน อุทฺรทฺทูตฺสฺส ตฺยฺหํ
กสฺสมา น ทชฺชนฺติ.

เอวญฺจ ปน วตฺวา “อิมินา วต
ปฺริเสน อสฺสฺสฺตปฺพุพฺพิ การณํ สวาติณฺ”ติ
ตฺยฺยจฺจิตฺโต ตสฺส มหฺนฺตํ ยสฺ อทาสิ.

สฺตฺถา อิมํ ฐมฺมเทสฺนํ
อาหฺริตฺวา สจฺจจฺานิ ปกาเสตฺวา ชาตกํ
สโมชานสิ. สจฺจปฺริโยसानเ โลลภิกฺขุ
อนาคามิผล^๑ ปตฺติฏฺจฺหิ. พหู
โสตาปนฺนนาทโย อหฺเสสุ. “ตทา
โลลปฺริโส เอตฺรหิ โลลภิกฺขุ,

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า พุราหุมน
นั้นเป็นเพียงคำร้องเรียก. คำว่า แดง
ความว่า ตัวมีสีแดง. คำว่า พร้อมกับโค
ตัวเป็นจำฝูง ความว่า พร้อมกับโคอุสุภะ
ซึ่งเป็นผู้นำฝูง ซึ่ง(สามารถจะ) ป้องกัน
อุปัชฌะได้. คำว่า ข้าพเจ้าก็ดี ความว่า
ข้าพเจ้าก็ดี สรรพสัตว์ที่เหลือก็ดี ต่างก็
เป็นทูตของท้องถิ่น ด้วยกันทั้งนั้น เพราะ
ฉะนั้น ข้าพเจ้าผู้เป็นทูตของท้องถิ่นจึง
ไม่ให้แก่ท่านผู้เป็นทูตท้องถิ่น (เช่นกัน)เล่า.

ก็แลพระราชชาครินทร์สร้อยดังนี้แล้ว
ทรงพ้อพระราชหฤทัยว่า “ชายผู้นี้แล
ให้เราฟังเหตุที่เรายังไม่เคยได้ฟัง” ดังนั้น
จึงพระราชทานยศอย่างใหญ่ให้บุรุษโลล
นั้น.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มา (ตรัส) แล้ว ทรงประกาศ
สัจจะทั้งหลายแล้ว ทรงประชุมชาดก.
เวลาจบสัจจะ ภิกษุโลลเหล่านั้นอยู่ใน
อนาคามิผล คนเป็นจำนวนมาก ได้เป็น
พระอริยบุคคล มีพระโสดาบันเป็นต้น.

^๑ ฉ. สกทาคามิผล.

โกชนสุทธิกราชา ปน อหเมวา”ติ.

“บุรุษโลเลในครั้งนั้น (กลับชาติมา) เป็น
ภิกษุโลเลในบัดนี้ ส่วนพระเจ้าโกชน-
สุทธิกะ คือเราตถาคตแล”.

ทุตชาตกวรรณนา ทสมา.

พรรณนาทุตชาตก ที่ ๑๐ จบ.

สงกปฺปาคฺโค ปจโม.

สังกัปปวรรค ที่ ๑ จบ.

ตสุตฺตาทานํ

ประมวลชาดกที่มีในสังกัปปวรรคนี้

คือ

สงกบฺป ติลมฺมุจฺจि จ
มณิ จ สินฺหฺวา สุกั
ชรฺุทปานํ คามณิ
มนุชาตา ติริติทฺตฺนฺติ.

สังกัปปปราศชาดก ๑ ติลมฺมุจฺจิชาดก
๑ มณิกัณฺฐชาดก ๑ กุณฺหก-
กฺจณิสินฺหฺวาชาดก ๑ สุกชาดก ๑
ชรฺุทปานชาดก ๑ คามณิจันทชาดก
๑ มัณฺธาตุชาดก ๑ ติริติวัจณชาดก
๑ ทุตชาดก ๑.

๒. ปทุมวคฺค

๑. ปทุมชาตก (๒๖๑)

๓๑. “ยถา เกสา จ มสฺส จ
ฉินฺนํ ฉินฺนํ วิรุหติ
เอวํ รุหตุ เต นาสา
ปทุมํ เทหิ ยาจิโต.
๓๒. ยถา สารทิกํ วีขํ
เขตเต วุตฺตํ วิรุหติ
เอวํ รุหตุ เต นาสา
ปทุมํ เทหิ ยาจิโต.
๓๓. อุโปปิ วิลปนเตเต
อปี ปทุมานิ ทสฺสติ
วขฺชํ วา เต น วา วขฺชํ
นตฺถิ นาสาย รุหนา
เทหิ สมฺม ปทุมานิ
ปทุมมา เม เทหิ ยาจิโต”ติ.

ปทุมชาตกํ ปจฺมํ.

๒. ปทุมวรรค

๑. ปทุมชาตก (๒๖๑)

๓๑. “ผมและหนวดที่ถูกตัดแล้ว ๆ ย่อม
งอกขึ้นได้ ฉนฺได ขอจุมุกของท่าน
จงงอกขึ้นได้ ฉนฺนํ ท่านถูก
ข้าพเจ้าขอ จงให้ดอกบัวบ้างเกิด.
๓๒. พืชผลที่เกิดในสารทกาล (ในฤดู
ใบไม้ผลิ) ที่หว่านเพาะในนา ย่อม
งอกขึ้น ฉนฺได ขอจุมุกของท่าน จง
งอกขึ้น ฉนฺนํ ท่านถูกข้าพเจ้าขอ
จงให้ดอกบัวบ้างเกิด.
๓๓. คนแม่ทั้งสองเหล่านี้ พุดพล่ามไป
โดยคิดว่าท่านจักให้ดอกบัวบ้าง ถึง
คนทั้งสองนั้น จะพุดหรือไม่พุดก็
ตามที่ จุมุกของท่านถึงงอกขึ้นไม่ได้
ดูกรสหาย ท่านจงให้ดอกบัวเกิด
ท่านถูกข้าพเจ้าขอ จงให้ดอกบัว
แก่ข้าพเจ้าเกิด”.

ปทุมชาตก ที่ ๑.

๒. ปทุมวคค

๑. ปทุมชาติกวางณณา (๒๖๑)

ยถา เกสา จ มสฺสุ จาติ
อิทํ สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต
อานนฺทโพธิมฺหิ มาลาปฺุชาการเก ภิกฺขุ
อารพฺภ กเถสิ. วตฺตุ กาลิงคโพธิชาติเก
อาวิภาวิสุสฺสติ.

โส ปน อานนฺตเถเรน
โรปิตตฺตา อานนฺทโพธิ นาม ชาโต.
เถเรน หิ เขตวนทวารโกฏฺฐเก โพธิโน
โรปิตภาโว สกลชมฺพทีป ปตฺตริ.
อเถกฺจเจ ชานปทวาลีโน ภิกฺขุ
“อานนฺทโพธิมฺหิ มาลาปฺุชํ กริสฺสุสามา”ติ
เขตวนํ คนฺตุวา สตุถารํ วนฺทิตฺวา
ปฺุณทิวเส สวตฺถิยํ ปวิสิตฺวา อุปฺปลวีถิ
คนฺตุวา มาลํ อลภิตฺวา อากนฺตุวา
อานนฺตเถรสฺส อารโจะสุ “อาวฺโส
มยํ โพธิมฺหิ มาลาปฺุชํ กริสฺสุสามา”ติ
อุปฺปลวีถิ คนฺตุวา เอกํ มาลมฺปิ น
ลภิมฺหา”ติ.

๒. ปทุมวรรค

๑. พรรณนาปทุมชาติก (๒๖๑)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภภิกษุ
ทั้งหลาย ผู้ทำการบูชาอานนฺทโพธิด้วย
ดอกไม้ ตรัสพระธรรมเทศนาว่า **ผม**
และหมวดฉันใด เป็นต้น. เรื่องจักปรากฏ
แจ่มแจ้งในกาลิงคโพธิชาติก.

ก็ต้นไม้ นั้น ได้ชื่อว่า อานนฺทโพธิ
เพราะเป็นต้นไม้ ที่พระอานนฺทเถระ
ปลูกไว้. แท้จริง ความที่ต้นไม้โพธิพุดกษ
อันพระเถระปลูกไว้ ไกลชุ้มประตู่พระ
เชตวันมหาวิหารเล่าลือไปทั่วทั้งชมพูทวีป.
ครั้งนั้น ภิกษุชาวชนบทพวกหนึ่ง คิดกัน
ว่า “พวกเราจักบูชาอานนฺทโพธิพุดกษ
ด้วยดอกไม้” จึงพากันไปยังพระเชตวัน
มหาวิหาร ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว
ในวันรุ่งขึ้น เข้าไปยังเมืองสาวัตถี เดินไป
ยังถนนที่มีดอกอุบล ไม่ได้ดอกไม้ จึง
กลับมาบอกแก่พระอานนฺทเถระว่า “ท่าน
ผู้มีอายุ พวกข้าพเจ้าคิดกันว่า ‘จักทำการ

เถโร “อหัง โว อาวุโส อหริสฺสามิ”ติ
 อุปฺปลวี่ถิ คณฺตุวา พหุ นีลุปฺปลกฺกลาเป
 อุกฺขิปาเปตฺวา อากมฺม เตสํ เปเสสิ.
 เต ตานิ คเหตฺวา โพรหิมิ ปุชฺชํ กรีสุ.
 ตํ ปวตฺตี ฌตฺวา^๑ ฐมฺมสภายํ ภิกฺขุ
 เถรสฺส คุณฺถกํ สมฺมฺจจาเปสฺสุ “อาวุโส
 ชานปทา ภิกฺขุ อุปฺปญฺญา อุปฺปลวี่ถิ
 คณฺตุวา มาลํ น ลภีสุ, เถโร ปน
 คณฺตุวาว อหฺราเปสิ”ติ.

สตุถา อากณฺตุวา “กาย นฺตุถ
 ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย สนฺนินฺนินฺนา”ติ
 ปุจฺฉิตฺวา “อิมาย นามา”ติ วุตฺเต
 “น ภิกฺขเว อิทาเนว, วุตฺตจฺเจกา
 กถากุสลา มาลํ ลภนฺติ, ปุพฺเพปิ
 ปณฺฑิตา ลภีสุยฺเวว”ติ วตฺวา อตฺตํ
 อหริ.

บุชาโพธิพฤษฺศด้วยดอกไม้ จึงไปยังถนน
 ที่มีดอกอุบล ไม้ได้ดอกไม้มันแต่ดอกเดียว”.

พระเถระพูดว่า “ดูกรผู้มีอายุ ข้าพเจ้า
 จักนำมาให้พวกท่าน” แล้วไปยังถนนที่
 มีดอกอุบล ให้คนขนกำดดอกอุบลเขียว
 เป็นอันมากกลับมา แล้วส่งให้แก่ภิกษุ
 เหล่านั้น. ภิกษุเหล่านั้นถือดอกอุบลเขียว
 เหล่านั้น ทำการบูชาโพธิพฤษฺศ. ภิกษุ
 ทั้งหลาย ทราบความเป็นไปนั้นแล้ว
 สนทนากถึงคุณของพระเถระขึ้นในธรรม-
 สภาว่า “ผู้มีอายุ พวกภิกษุชาวชนบท
 เป็นผู้มึบุญน้อย ไปยังถนนมีดอกอุบลแล้ว
 ไม้ได้ดอกไม้มเลย, ส่วนพระเถระพอไป
 เท่านั้นก็ให้คนขนมาได้”.

พระศาสดาเสด็จมาตรัสถามว่า “ภิกษุ
 ทั้งหลาย ขณะนี้พวกเธอนั่งสนทนาเรื่อง
 อะไรกันหนอ” เมื่อพวกภิกษุกราบทูลว่า
 “เรื่องนี้พระเจ้าข้า” จึงตรัสว่า “ภิกษุ
 ทั้งหลาย มิใช่แต่ในกาลบัดนี้เท่านั้น
 บัณฑิตผู้ฉลาดในการพูด ฉลาดในการ
 สนทนา ย่อมได้ดอกไม้ม, แม้ในกาลก่อน

^๑ ฉ. สุตฺวา.

ก็ได้แล้วเหมือนกัน” แล้วทรงนำเรื่อง
อดีตมาว่า.

อดีต พาราณสีย์ พุรุษมทตเต
ราชย์ การเนเต โพธิสตโต เสฏฐิปุตุโต
อโหสิ. อนุโตนคเร จ เอกสมึ สเว
ปทุมานิ ปุพฺพนฺติ. เอโก ฉินฺนนาโส
ปุริโส ตํ สรํ รกฺขติ.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
ทรงครองราชสมบัติในพระนครพาราณสี
พระโพธิสัตว์ได้เป็นบุตรของเศรษฐี. อนึ่ง
ในภายในพระนคร มีดอกบัวทั้งหลาย
บานอยู่ในสระแห่งหนึ่ง. บุรุษจุมกแห่ง
คนหนึ่ง เฝ้ารักษาสระนั้น.

อถกทิวสํ พาราณสีย์ อุตฺสเว
สงฺฆฺกุเจ มาลํ ปิลนฺธิตฺวา อุตฺสวํ
กีฬิตฺกามา ตโย เสฏฐิปุตุตา
“นาสจฉินฺนสฺส อฏฺเฏน กุณ
วณฺเณตฺวา มาลํ ยาจิสุสามา”ติ
ตสฺส ปทุมานิ ภาณชนกาเล สรสฺส
สนฺติกํ กนฺตฺวา เอกมฺนตํ อฏฺฐํสุ.
เตสุ เอโก ตํ อามนฺเตตฺวา ปจฺมํ
คาถมาห

อยู่มาวันหนึ่ง ในพระนครพาราณสี เมื่อ
เขาไปวประกาศมหรสพ ลูกชายเศรษฐี
๓ คนพี่น้อง ประารถนาจะประดับดอกไม้
แล้วเล่นมหรสพ จึงคิดกันว่า “พวกเรา
จะพรรณนาถึงคุณ ของชายจุมกแห่ง
ด้วยคำไม่เป็นจริง แล้วขอดอกไม้” ใน
เวลาที่ชายจุมกแห่งนั้น หักเก็บดอกบัว
ทั้งหลาย จึงพากันเดินไปใกล้สระบัว
แล้วยืน ณ ส่วนข้างหนึ่ง. บรรดาลูกชาย
เศรษฐีเหล่านั้น คนหนึ่งร้องเรียกชาย
จุมกแห่งนั้น แล้วกล่าวคาถาที่ ๑ ว่า

๓๑. “ยถา เกสา จ มสฺสุ จ
ฉินฺนํ ฉินฺนํ วิรุหฺติ
เอวํ รุหฺตุ เต นาสา
ปทุมํ เทหิ ยาจิตฺ”ติ.

๓๑. “ผมและหนวดที่ถูกตัดแล้ว ๆ ย่อม
งอกขึ้นได้ ฉันทเ ขอจุมกของท่าน
จงงอกขึ้นได้ ฉันทนั้น ท่านถูก
ข้าพเจ้าขอ จงให้ดอกบัวบ้างเถิด”.

วรรณคดีชาดก บ.ท. ๑๐-๑๐

โส ตสฺส กุชฺฌิตฺวา ปทุมํ น
อทาสี. อถสฺส ทฺติโย ทฺติยํ คาถมาห

๓๒. “ยถา สารทิกํ วิชํ
เขตเต วุตฺตํ วิรุหิตํ
เอวํ รุหตุ เต นาสา
ปทุมํ เทหิ ยาจิโต”ติ.

ตตฺถ สารทิกนฺตํ สรทสมเย
คเหตฺวา นิภฺษิตฺตํ สารสมฺปนฺนํ วิชํ

โส ตสฺสปี กุชฺฌิตฺวา ปทุมํ น
อทาสี. อถสฺส ตติโย ตติยํ คาถมาห

๓๓. “อุโปปี วิลปนฺเตเต^๑
อปี ปทุมานิ ทสฺสติ
วชฺชํ วา เต น วา วชฺชํ
นตฺถิ นาสาย รุหฺนา

ชายจุมุกแหวงนั้น โกรธบุตรเศรษฐี
คนนั้นไม่ยอมให้ดอกบัว. ลำดับนั้น บุตร
เศรษฐีคนที่ ๒ ได้กล่าวคาถาที่ ๒ ว่า

๓๒. “พืชผลที่เกิดในสารทกาล (ในฤดู
ใบไม้ผลิ) ที่หวานเพาะในนา ย่อม
งอกขึ้น ฉนั้นใด ขอจุมุกของท่าน
จงงอกขึ้น ฉนั้นนั้น ท่านถูกข้าพเจ้า
ขอ จงให้ดอกบัวบ้างเกิด”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ที่เกิด
ในสารทกาล มีความว่า พืชที่สมบูรณ์
ด้วยแก่น ซึ่งบุคคลถือเอาในสารทสมัย
แล้วเก็บไว้.

ชายจุมุกแหวงนั้นโกรธ แม่ต่อบุตร
เศรษฐีคนนั้นแล้ว ไม่ยอมให้ดอกบัว.
ต่อจากนั้น ลูกชายเศรษฐีคนที่ ๓ กล่าว
คาถาที่ ๓ ว่า

๓๓. “คนแม่ทั้งสองเหล่านี้ บ่นพร้าเพื่อ
ไป โดยคิดว่าท่านจักให้ดอกบัวบ้าง
ถึงคนทั้งสองนั้น จะพูดหรือไม่พูด
ก็ตามที จุมุกของท่านก็งอกขึ้น

^๑ น. ปถปนเตเต.

เทหิ สมม ปทุมานิ
 ปทุมมา^๑ เม เทหิ ยาจิโต^๑ติ.

ดตุถ อุโภปี วิลปนุเตเตติ เอเต
 เทวปี มุสา วทนุติ. อปี ปทุมานิติ
 “อปี นาม โน ปทุมานิ ทสสตี”ติ
 จินุเตตวา เอว วทนุติ.

วชฺชํ วา เต น วา วชฺชุนุติ “ตว
 นาสา รุหตุ”ติ เอว เอเต วเทยฺย
 วา, น วา วเทยฺย, เอเตสํ วจัน
 นาม อปฺปมาณํ, สพุทฺธาปี นตฺถิ
 นาสาย รุหนา, อหํ ปน เต นาสํ
 ปฏิจฺจ น กิณฺจิจิ วทามิ, เกวลํ
 ยาจามิ, ตสฺส เม เทหิ สมม ปทุมานิ
 ยาจิโตติ.

ไม่ได้ ดูรสหาย ท่านจงให้ดอกบัว
 บ้างเถิด ท่านถูกข้าพเจ้าขอ
 จงให้ดอกบัวแก่ข้าพเจ้าเถิด”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า คนแม่
 ทั้งสองเหล่านี้ บ่นพร่ำเพื่อไป ความว่า
 คนแม่ทั้งสองเหล่านี้พูดเท็จ. คำว่า (ท่าน
 จักให้)ดอกบัวบ้าง ความว่า คนแม่
 ทั้งสองคิดว่า “เขาจักให้ดอกบัวแก่พวกเรา
 บ้าง” จึงพูดอย่างนี้.

คำว่า ถึงคนทั้งสองนั้นจะพูดหรือไม่พูด
 ก็ตามที ความว่า ถึงคนทั้งสองนั้นจะพูด
 หรือไม่พูดก็ตามอย่างนี้ว่า “ขอจุมุกของ
 ท่านจงงอกขึ้นได้” ชื่อว่า ถ้อยคำของ
 คนทั้งสองนั้นไม่สำคัญ, จุมุกจะงอกขึ้น
 ไม่ได้แม้โดยประการทั้งปวง, ส่วนข้าพเจ้า
 มิได้พูดอะไร เพราะอาศัยจุมุกของท่าน,
 ข้าพเจ้าขออย่างเดียว, ดูรสหาย ท่าน
 ถูกข้าพเจ้าขอแล้วจงให้ดอกบัวแก่ข้าพเจ้า
 นั้นเถิด.

วรรณคดีภาษาบาลี ม.ท. ๑๐-๑๐

^๑ น. อหํ ยาจามิ ยาจิโตติ.

ตัม สุตฺวา ปทุมสรโคปโก “อิเมหิ
ทฺวีหิ มุสาวาทโ กโต, ตุมฺเหหิ สภาวโต
กถิตโ, ตุมฺหากัม อนุจฺฉวิกานิ ปทุมานี”ติ
มหนตัม ปทุมกลาปี อาทาย ตสฺส
ทตฺวา อตฺตโน ปทุมสรเมว กโต.

สตฺถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อahrtิตฺวา
ชาตกัม สโมธาเนสิ “ตทา ปทุมลาภี
เสฏฺฐิปุตฺโต อหเมว อโหสี”ติ.

ปทุมชาตกาวณฺณนา ปจฺมา.

ชายเฝ้าสระดอกบัว ฟังคํานั้นแล้ว
กล่าวว่า “คนทั้งสองคนนี้ ทำการกล่าว
มุสา, ท่านพูดตามความเป็นจริง, ดอกบัว
ทั้งหลายเป็นของสมควรแก่ท่าน” แล้ว
หยิบกำดอกบัวกำใหญ่ ให้แก่ลูกชาย
เศรษฐีคนที่ ๓ นั้น แล้วไป (เฝ้า) สระ
ดอกบัวของตนตามเดิม.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มา (ตรัส) แล้วทรงประชุมชาดก
ว่า “ลูกชายเศรษฐีผู้ได้รับดอกบัว ในเวลา
นั้น ได้แก่เราตถาคตนั่นเอง”.

พรรณนาปทุมชาดก ที่ ๑ จบ.

๒. มุกุปาณิชาตก (๒๖๒)

๓๔. “ปาณิ เจ มุกุโก จสฺส
 นาโค จสฺส สุการิตโต
 อนุรกาโร จ วสุเสยฺย
 อถ นฺน ตทา ลียา.
๓๕. อนลา มุกุสมฺภาสา
 ทุปฺปุรา ตา นทีสมฺมา
 สีทฺนฺติ นํ วิทิตฺวาน
 อารกา ปรีวชฺชเย.
๓๖. ยํ เอตา อุปฺเสวนฺติ
 จฺนฺทสา วา ธเนน วา
 ชาตเวทฺวา สณฺฺจานํ
 ชิปฺปิ อนฺทฺหนฺติ นนฺ”ติ.
 มุกุปาณิชาตกํ ทฺติยํ.

๒. มุกุปาณิชาตก (๒๖๒)

๓๔. “หากว่าคนรับใช้ของพระองค์มีฝ่ามือ
อ่อน ๑ คชสารของพระองค์ฝึกดี
แล้ว ๑ ความมึต ๑ ฝนตก ๑
ประจวบกัน ในกาลใด ในกาลนั้น
ความปรารถนาของพระองค์ พึง
สำเร็จเป็นแน่.
๓๕. หญิงทั้งหลายเหล่านั้น ไม่อ้อมมีวจา
อ่อนหวาน ไม่รู้จักเต็มเหมือนแม่น้ำ
ย่อมจมไปในนรก บัณฑิตรู้อย่างนี้
แล้ว ควรเว้นให้ห่างไกล.
๓๖. หญิงเหล่านี้ คบผู้ใดด้วยความรัก
หรือด้วยทรัพย์สินก็ตาม เธอย่อมตาม
เผาผู้นั้นโดยพลัน เหมือนไฟป่าไหม้
ที่เกิดของตนฉะนั้น”.
- มุกุปาณิชาตก ที่ ๒.

๒. มุทูปาณิชาตกถาณณนา (๒๖๒)

ปาณิ เจ มุทูปโก จสสาติ
อิทํ สตุถา เขตวเน วิหรนุโต เอกํ
อุกุกณฺจิตภิกขุํ อารพุก กเถสิ.

ตํ หิ สตุถา ฐมฺมสภํ อานีตํ
“สจฺจํ กิร ตวํ ภิกขุ อุกุกณฺจิตสึ”ติ
ปุจฺจติววา “สจฺจนุ”ติ วุตเต “ภิกขุ
อิติปิโย นามเตวา กิเลสวเสน คมนโต
อรกฺขิยา, โปราณกปณฺชิตาปิ อตฺตโน
ธิตโร^๑ หตฺเถ กเหตุวา รกฺขนฺดาปิ
รกฺขิตุํ นาสกฺขิสฺสุ, ปิตโร หตฺเถ
กเหตุวา จิตาว ปิตโร อชานาเปตวาว
กิเลสวเสน ปุริเสน สทฺธิํ ปลายี”ติ
วตฺวา ตฺถนฺหิ^๒ อโหสิ, เตหิ ยาจิตโต
อตีตํ อหาริ.

๒. พรรณนามุทูปาณิชาตก (๒๖๒)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภภิกษุ
กัลลัดกัลลัมรูปหนึ่ง ตรัสชาดกนี้ว่า หากว่า
คนรับใช้ของพระองค์มีฝ่ามืออ่อน ดังนี้
เป็นต้น.

ความพิสดารว่า พระศาสดาตรัส
ถามภิกษุรูปนั้น ผู้ถูกภิกษุทั้งหลายนำ
มายังธรรมสภาว่า “ดูกรภิกษุ ได้ยินว่า
เธอกัลลัดกัลลัมจริงหรือ” เมื่อเขากราบทูล
ว่า “จริงพระเจ้าข้า” จึงตรัสว่า “ดูกร
ภิกษุ ขึ้นชื่อว่าหญิงเหล่านี้รักษาไม่ได้
เพราะตกไปในอำนาจกิเลส แม้บัณฑิต
ในปางก่อน จะจับมือธิดาของตนไว้
รักษาอยู่ ก็ไม่อาจรักษาไว้ได้, หญิงนั้น
ยื่นจับมือบิดาอยู่ ยังหลอกบิดาไม่ไหว
หนีตามผู้ชายไปได้ เพราะอำนาจกิเลส”

^๑ อโศก ปฏฺจาช ฉ. ธิตโร รกฺขิตุํ นาสกฺขิสฺสุ.

^๒ ฉ. ตฺถนฺหิ อโหสิ เตหิ ยาจิตติ อิม ปาจา น
ทิสฺสนนฺติ.

ดังนี้ แล้วประทับนั่ง เมื่อภิกษุทั้งหลาย
ทูลอาราธนา จึงทรงนำอดีตนิทานมาว่า.

อดีตเต พาราณสีย์ พุรหมทตเต
รชชั กาเรนเต โพธิสตุโต ตสฺส
อคุคมเหสิยา กุจฺฉิมฺหิ นิพฺพตฺติตฺวา
วยฺปฺปตฺโต ตกฺกสิลาโย สพฺพลิปฺพานิ
อฺกฺกณฺหิตฺวา ปิตุ อจฺจเยน รชเช
ปติฏฺจาย ฐมฺเมน รชชั การสิ.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชสมบัติ ณ เมืองพาราณสี พระ
โพธิสัตว์เกิดในครรภ์ของพระอัครมเหสี
ของท้าวเธอ ทรงเจริญวัยแล้ว ได้เรียน
ศิลปะทั้งหมดในเมืองตักสิลา เมื่อพระ
ราชบิดาเสด็จสวรรคตไปแล้ว จึงทรง
ครอบครองราชสมบัติโดยธรรม.

โส ธีตรมฺจ ภาคิเนยฺยมฺจ เทวปิ
อดฺตโน นิเวสเน โปเสนฺโต เอกทิวสํ
อมจฺเจหิ สทฺธิ นิสินฺโน “มมจฺจเยน
มยฺหํ ภาคิเนยฺโย ราชชา ภวิสฺสตี,
ธีตาปิ เม ตสฺเสว อคุคมเหสี
ภวิสฺสตี”ติ วตฺวา อปรภาเค เตสํ^๑
วยฺปฺปตฺตกาเล ปุณฺ อมจฺเจหิ สทฺธิ
นิสินฺโน “มยฺหํ ภาคิเนยฺยสฺส อณฺณสฺส
รณฺโณ ธีตรํ อานะสฺสามิ, มยฺหํ
ธีตรํ อณฺณสฺมี จ ราชกุเล ทสฺสามิ,
เอวํ โน ฌาตกา พหุตรา
ภวิสฺสนฺตี”ติ. อาห. เต อมจฺจา

ท้าวเธอทรงเลี้ยงดูพระธิดา และพระ
ภาคิไนยทั้งสอง ไว้ในพระราชนิเวศน์
ของพระองค์ วันหนึ่ง ประทับนั่งปรึกษา
กับอำมาตย์ว่า “เมื่อเราล่วงไปแล้ว
หลานของเราจักเป็นพระราชชา ฝ่าย
ลูกสาวของเรา จะเป็นอัครมเหสีของ
พระราชชานั้น” ในกาลต่อมาในเวลา
พระราชธิดา และพระภาคิไนยเหล่านั้น
เจริญวัยแล้ว พระองค์ได้ประทับนั่ง
ปรึกษากับพวกอำมาตย์อีกว่า “เราจะ
นำราชธิดาของพระราชชาองค์อื่น มาให้
หลานของเรา และจะให้ลูกสาวของเรา

^๑ ฉ. ภาคิเนยฺยสฺส.

สมปฏิจจัตตํ.

อด ราชา ภาคินเญยสุส พหิเคหํ
 ทาเปตวา^๑ ธีตรํ อนุโตนิเวสเน
 นิวาเสสิ. เต ปน อญฺญมญฺญํ
 ปฏิพทฺชจิตฺตา อหฺลํ. กุมารโ
 นุโข อุปาเยน ราชธีตรํ พหิ
 นีหฺราเปยฺยน^๒ติ จินฺตฺเนโต “อตุถิ
 อุปาโย”ติ ธาติยา ลมฺจํ ทตฺวา “กี
 อยฺยปฺตฺตํ กิจจฺน^๓”ติ วุตฺเต “อมฺม กถํ
 นุโข ราชธีตรํ พหิ กาดุกกามา
 โอภาสํ ลภฺยยามา”ติ อาห.

“ราชธีตฺตาย สทฺธิ กเถตฺวา
 ฆานิสฺสสามิ”ติ. “สาธฺ อมฺมา”ติ. สา
 กนฺตฺวา “เอหิ อมฺม สีสฺ เต โอภา
 กณฺหิสฺสสามิ”ติ ตํ นิจฺปิฏเก นิสฺสทาเปตฺวา
 สยํ อุจฺเจ นิสฺสิทฺวา ตสฺสา สีสํ

แก่ราชสกุลอื่น เมื่อเป็นอย่างนี้ ญาติ
 ของเราก็จะเพิ่มมากขึ้น”. พวกอำมาตย์
 นั้น ทูลรับ(พระดำรัส).

ต่อมา พระราชาธิบดีสั่งให้มอบ
 พระตำหนักหลังนอก แก่พระภาคินเญ
 แล้วให้พระราชธิดาเข้าประทับภายใน
 ราชนิเวศน์. แต่พระภาคินเญ และพระ
 ราชธิดา มีพระทัยปฏิพัทธ์กันและกัน.
 พระกุมารดำริอยู่ว่า “เราจะพาพระ
 ราชธิดา หนีไปภายนอกได้ด้วยอุบาย
 อย่างไรหนอ” ทรงนึกได้ว่า “มีอุบาย
 อยู่” ดังนี้ จึงประทานสินบนให้แม่นม
 เมื่อแม่นมทูลว่า “ข้าแต่พระบุตรเจ้ามีกิจ
 อะไรหรือ” ดังนี้ จึงตรัสว่า “แม่ จัน
 ปรารถนาจะพาพระราชธิดาไปภายนอก
 พึ่งได้โอกาสอย่างไรหนอ”.

แม่นมทูลว่า “หม่อมฉันปรึกษากับพระ
 ราชธิดาก่อนจึงจะรู้ได้”. พระกุมาร
 ตรัสว่า “ดีละแม่”. แม่นมหนีไปทูล
 (พระราชธิดา) ว่า “แน่แม่ มาเถอะแม่
 จะหาหาบนศึรชะลูกหญิง” ดังนี้แล้ว

^๑ อิโต ปฏฺจาย จ. ทาเปสิ. อนุโต ปเวสนํ นิวารสิ.

อตุตโน อुरुสุ จเปตวา โสภา ให้พระราชธิดาประทับนั่งบนตั้งต่ำตัวเอง
 คณฺหมานา ราชธิตาย สีลํ อตุตโน นั่ง ณ ที่สูง แล้ววางศีรษะของพระนาง
 นนฺชน วิชฺฌิ. บนขาอ่อนของตน เมื่อจะหาหา ได้เอา
 เล็บของตนหยิกศีรษะพระราชธิดา.

ราชธิดา “นายํ อตุตโน มํ นนฺชน พระราชธิดา ทรงทราบ ว่า “แม่มนนี้
 วิชฺฌติ, ปิตุจฺจนํปุตฺตสฺส เม กุมารสฺส จะไม่หยิกเราด้วยเล็บของตน (ชะรอย)
 มนฺตฺนนฺชน^๑ วิชฺฌติ”ติ ฅตฺวา “อมฺม จะหยิกด้วยคำแนะนำของพระกุมาร ผู้
 ตฺวํ กุมารสฺส สนฺตํกํ อคฺมาสี”ติ เป็นโอรสของพระเจ้าอาของเรา” ดังนี้แล้ว
 ปุจฺฉิ. “อาม อมฺม คจฺฉามิ”ติ จึงตรัสถามว่า “แม่ แม่ไปเฝ้าพระกุมาร
 (มา)หรือ”. แม่มนทูลว่า “ใช่จะ แม่
 ไปเฝ้าพระกุมาร(มา)”.

“กิณฺเดน สาสนํ กถิตนุ”ติ. “ตว พหิ พระราชธิดา ตรัสถามว่า “พระองค์(ส่ง)
 กรณฺุปายํ ปุจฺฉติ อมฺมา”ติ. ราชธิดา ข่าวนมาว่าอย่างไรบ้าง”. นางทูลว่า
 “ปญฺจํโศโตปิ^๒ โหนฺโศโต ชานิสฺสตี”ติ “แม่ พระกุมารตรัสถามถึงอุบาย ที่จะพา
 “อมฺม อิมํ อุกฺกเหตุวา กุมารสฺส ลูกหญิงออกไปภายนอก”. พระราชธิดา
 อาโรเจยฺยาสี”ติ ปจฺฉํ คาถมาห ตรัสว่า “แม่(หาก)พระกุมารเป็นบัณฑิต
 ก็จักรู้” ดังนี้แล้ว ตรัสต่อไปว่า “แม่ควร
 เรียนคาถานี้ แล้วทูลพระราชกุมาร(ให้
 ทรงทราบ)” แล้วตรัสคาถาแรกว่า

^๑ น. นนฺชน.

^๒ โศโต ปญฺจาย น. “ปญฺจํโศโต โหนฺโศโต ชานิสฺสตี”ติ
 ปจฺฉํ คาถํ พนฺธิตฺวา “อมฺม อิมํ อุกฺกเหตุวา
 กุมารสฺส กถํหิ”ติ อาห.

๓๔. “ปานี เจ มุทุโก จสฺส
 นาโค จสฺส สุการีโต
 อนุธกาโร จ วสุเสยฺย
 อถ นฺน ตทา ลียา”ติ.

๓๔. “หากว่าคนรับใช้ของพระองค์มีฝ่ามือ
 อ่อน ๑ คชสารของพระองค์ฝึกดี
 แล้ว ๑ ความมียัด ๑ ฝนตก ๑
 ประจวบกัน ในกาลใด ในกาลนั้น
 ความปรารถนาของพระองค์ พึง
 สำเร็จเป็นแน่”.

สา ตํ อุกฺคเหตฺวา กุมารสฺส
 สนฺติกํ คนฺตฺวา “อมฺม ราชธิดา ก็
 อาหา”ติ วุตฺเต “อยฺยปฺตฺต อณฺเฏ
 กิณฺจิจิ อวตฺตฺวา อิมํ คาคํ ปหิณฺตี”ติ
 ตํ คาคํ อูทาทาสี.

แม่นมนั้นเรียนคาถานั้นแล้ว ก็ไป
 ฝ่าพระกุมาร เมื่อพระกุมารถามว่า “แม่
 พระราชธิดาตรัสอะไรบ้าง” ดังนี้ จึง
 กราบทูลว่า “ข้าแต่พระบุตรเจ้า พระ
 ราชธิดามีได้ตรัสอะไรอื่น (นอกจาก) ส่ง
 คาถานี้มา” ดังนี้ แล้วจึงเปล่งคาถานั้น.

กฺมาโร จ ตสฺสา อตฺถํ ฃตฺวา
 “คจฺฉ อมฺมา”ติ ตํ อฺยุโยเชลฺลิตฺติ.

ฝ่ายพระกุมาร ทรงทราบเนื้อความ
 คาถานั้น จึงตรัสว่า “แม่(กลับ)ไปเถอะ”
 ดังนี้ แล้วส่งแม่นมกลับ.

คาถายตุโถ สเจ เต เอกสฺส
 จุพฺพฏฺฐจากสฺส มม หตฺโถ วีย หตฺโถ
 มุทุ อสฺส,

เนื้อความคาถาว่า หากว่ามีของ
 คนรับใช้คนหนึ่งของพระองค์ พึงอ่อนนุ่ม
 ประดุจดังฝ่ามือของหม่อมฉันไซ้,

ยทิ จ เต อนนฺนชฺชการณํ^๑ สุการีโต
 เอโก หตฺถี อสฺส, ยทิ จ ตํทิวสํ

หากว่าพระองค์พึงมีข้างเชือกหนึ่ง ได้
 รับการฝึกฝนจนเรียบร้อยแล้ว ไม่ตื่น

^๑ ฉ. อานนชการณ.

จตุรงคสมนุหาคโต อติวิย พหโล
อนุชกาโร อสฺส, เทโว จ วสฺเสยฺย.

เหตุการณ์ไซ้ไร, หากว่าวันนั้น ฟิงมีความ
มีดที่บสนิท ประกอบด้วยองค์ ๔ ไซ้ไร,
และหากว่าฝนฟิงตกไซ้ไร.

อถ นฺน ตทา สียาติ ตาทิสฺส กาลเ
อิเม จตฺตารโ ปจฺจเย อากมฺม เอกํเสน
เต มโนรตสฺส มตฺถกคมนํ สียาติ.

คำว่า ในกาลนั้นความปรารถนาของ
พระองค์ ฟิงสำเร็จเป็นแน่ ความว่า
ในกาลเช่นนั้น อาศัยปัจจัยทั้งสี่ประการ
เหล่านี้ พระองค์จะฟิงถึงความสำเร็จ
ความปรารถนาเป็นแน่.

กุมารโ เอตมตฺถํ ตตฺตโต
ฉตฺวา เอกํ อภิรูปํ มุทฺตตํ
จุพฺพญจํ สขฺชํ กตฺวา มงฺคฺลหตฺถิ-
โคปกสฺส ลฉฺจํ ทตฺวา หตฺถิ
อนนฺชการณํ การตฺวา กาลํ
อากเมนฺโต อจฺฉิ.

พระกุมาร ทรงทราบเนื้อความนั้น
โดยประจักษ์ จึงตระเตรียมคนรับใช้
มืออ่อน(และ)มีรูปร่างคนหนึ่ง แล้วติด
สินบนเจ้าหน้าที่คชบาลให้ฝึกช้าง ไม้ให้
ตื่นเหตุการณ์ แล้วประทับคอยเวลาอยู่.

อถกสฺมี กาพปญฺชโปสฺสทิวเส
มชฺฉิมยามสมนฺนตฺเร ฉนกาพเมโฆ
วสฺสิ. โส “อยนฺทานิ ราชธิตฺยา
ววญฺจิตทิวโส”ติ วารณํ อภิรุหิตฺวา
มุทฺตตํ ตํ จุพฺพญจํ หตฺถิปฏิญฺเจ
นิสฺสทาเปตฺวา กนฺตฺวา ราชนิเวสนสฺส

ต่อมาวันหนึ่ง ในวันอุโบสถภาพ-
บักษ์ เมฆดำหนาทึบ ให้ฝนตกใน
ระหว่างมัชฌิมยาม. พระกุมารนั้น ดำริ
ว่า “วันนี้ เป็นวันที่ได้กำหนดกับพระ
ราชธิดาไว้” ดังนี้ แล้วเสด็จขึ้นช้าง
ให้คนรับใช้มืออ่อนนั้นนั่งบนหลังช้าง

อรรคกถาชาดก ป.ท. ๑๐-๑๑

๑ ฉ. ตถโต.

๒ ฉ. วุคคทิวโส.

อากาศสงคณำภิมุขภูจฺจเน จิโต หตฺถิ
มหาภิตฺติ อลฺลิสฺยาเปตฺวา วาตปานสมิเป
เตเมหฺนุโตว อฏฺฐจาสิ.

แล้วเสด็จไปประทับยืน ณ ที่หน้ามุข
กลางแจ้งพระราชนิเวศน์ ให้ช้าง(ยืน)
ชิดฝาใหญ่ ประทับยืนตากฝน อยู่ใกล้
พระแกล.

ราชาปิ ธีตรํ รกฺขนฺโต อณฺณตฺถ
จฺจเน สยิตฺตํ น เทติ, อตฺตโน สนฺติเก
จฺจุสฺสยเน สยาเปสิ. สวาปิ “อชฺช
กุมารโ อากมิสฺสตี”ติ ญตฺวา นิทฺทํ
อโนกฺกมิตฺตวาว นิปนฺนา “ตาท
นุหายิตฺตฺกามมฺหิ”ติ อาห.

ฝ่ายพระราชา เฝ้ารักษาพระราชธิดา
ไม่ยอมให้บรรทมที่อื่น ให้บรรทม ณ ที่
บรรทมน้อยใกล้พระองค์. พระราชธิดา
ทรงทราบว่ “วันนี้ พระกุมารจะเสด็จ
มา” ดังนี้ บรรทมมิหลับ จึงตรัสว่า
“เสด็จพ่อ เพคะ ลูกอยากจะอาบน้ำ”.

ราชา “เอหิ อมฺมา”ติ ตํ หตฺถเ
คเหตฺวา วาตปานสมิปี เนตฺวา
“นุหายาหิ อมฺมา”ติ อุกฺขิปิตฺวา
วาตปานสฺส พหิรปฺสเส^๒ ปทุมเก
จเปตฺวา เอกํ หตฺถํ คเหตฺวา อฏฺฐจาสิ.

พระราชธิดาตรัสว่า “มาซิแม่” ดังนี้แล้ว
ทรงจับพระหัตถ์พระราชธิดาไว้ แล้วนำ
ไปใกล้พระแกล (พลาจ) ตรัสว่า “จงอาบ
เถอะแม่” ดังนี้ แล้วอุ้มพระนางขึ้นวาง
บนชานด้านนอกพระแกล แล้วประทับยืน
จับพระหัตถ์ข้างหนึ่ง (ของพระนางไว้).

สา นุหายมานาปิ กุมารสฺส หตฺถํ
ปฺสวารสิ. โส ตสฺสา หตฺถโต
อาภรณานิ โอมุญฺจิตฺวา อฺปฏฺฐจาสฺส

พระนาง แม้(ขณะ)สรงสนานอยู่ก็ยื่น
พระหัตถ์ให้พระกุมาร. พระกุมารนั้น
ปลดเครื่องอาภรณ์จากพระหัตถ์พระนาง

^๑ ฉ. อากาศสงคณาภิมุข จฺจเน หตฺถิ มหาภิตฺติ
อลฺลิสฺยาเปตฺวา.

^๒ ฉ. พหิรปฺสเส ปทุมเก จเปตฺวา.

หตุเถ ปิลนุธิตวา ตัง อุกุขิปิตวา แล้วประทับไว้ที่มือคนรับใช้ อุ้มเขาขึ้น
ราชธิดา นิสฺสาย ปทุมเก^๑ จเปสิ. ไปยืนบนชานติดกับพระราชธิดา.

สา ตสฺส หตุถิ คเหตุวา ปิตุ หตุเถ พระราชธิดา ทรงจับมือเขาวางไว้ที่
จเปสิ. โส ตสฺส หตุถิ คเหตุวา ธิตุ พระหัตถ์พระราชาบิดา. ท้าวเธอทรง
หตุถิ มุญฺจิ. สา อิตฺรสมฺมาปี หตุถา จับมือเขาแล้ว ปลอยมือพระราชธิดา.
อาภรณานิ โอมุญฺจิตฺวา ตสฺส พระราชธิดาเปลื้องอาภรณ์จากพระหัตถ์
หุตฺยหตุเถ ปิลนุธิตฺวา ปิตุ หตุเถ อีกข้างหนึ่ง ประดับมืออีกข้างหนึ่งของเขา
จเปตฺวา กุมาเรน สทุธิ อคมาสิ. แล้ววางไว้ในพระหัตถ์ของพระราชาบิดา
แล้ว (หนี) ไปกับพระกุมาร.

ราชา “ธิดาเยว เม”ติ สญฺญาเย ตัง พระราชาทรงสำคัญว่า “ลูกสาวของเรา”
ทารกั นุหฺนปริโยसानเ สิริคพฺเภ หลังจากอาบน้ำเสร็จแล้ว จึงให้คนรับใช้
สยาเปตฺวา ทวารั ปิธาย ลมฺจิตฺวา นั้นนอน ในห้องนอนอันมีสิริ ทรงปิด
อารกฺขั ทตฺวา อตฺตโน สยนั กนฺตฺวา พระทวารลั่นดาลจัดการรักษาแล้ว ก็เสด็จ
นิปชฺชิ. ไป ณ พระแท่นบรรทมของพระองค์.

โส ปภาตยา รตฺติยา ทวารั เมื่อรุ่งสว่าง ท้าวเธอทรงเปิด
วิวิตฺวา ตัง ทารกั ทิสฺวา “กิเมตฺนุ”ติ พระทวาร ทอดพระเนตรเห็นคนรับใช้
ปุจฺฉิ. โส ตสฺสา กุมาเรน สทุธิ นั้น จึงตรัสถามว่า “อะไรกันนี้”. คน
กตภาวํ กเถสิ. รับใช้นั้นกราบทูลว่า พระราชธิดานั้น
ได้หนีไปกับพระกุมารแล้ว.

ราชา วิปฺปฏิสारी หุตฺวา “หตุเถ พระราชา ทรงกระวนกระวายพระทัย
คเหตุวา วิจฺรณเตนาปี มาตุคามั (พลาง) ทรงดำริว่า “มาตุคาม แม้จะ

^๑ น. ปมุข.

รกุชิตุํ น สกุกา, เอวํ อรกุชียา
นามิตฺถิโย”ติ จินฺเหตุวา อิตฺรา เทว
คาถา อโวจ

๓๕. “อนลา มุทฺสมภาสา
ทฺพปฺปฺรา ตา นทิสมา
สิทฺทฺติ นํ วิทิตฺวาน
อารกา ปรีวชฺชเย.

๓๖. ยํ เอตา อุปเสวฺนฺติ
ฉนฺทฺสา วา ธเนน วา
ชาตเวทฺว สณฺจฺจณํ^๑
ชิตฺตํ อนฺทฺทฺติ นนฺ”ติ.

ตตฺถ อนลา มุทฺสมภาสาติ
มธฺรฺวจเนนาปี^๒ อสกุฏเณยฺยา, เนา
สกุกา สณฺหวาจาเย สงฺคณฺหิตฺตฺติ
อตฺถโก.

ปฺริเสหิ วา เอตาสํ น อลนฺติ
อนลา. มุทฺสมภาสาติ หทฺเย จ
ถทฺเชปี สมภาสา ว มุทฺ เอตาสนฺติ
มุทฺสมภาสา.

จับมือไว้ ก็ไม่อาจรักษาไว้ได้ ขึ้นชื่อว่า
หญิง รักษาไม่ได้แบบนี้” ดังนี้แล้ว ได้
ตรัส ๒ คาถาว่า

๓๕. “หญิงทั้งหลายเหล่านั้น ไม่อ้อม มีวาจา
อ่อนหวาน ไม่รู้จักเต็มเหมือนแม่น้ำ
ย่อมจมไปในนรก บัณฑิตรู้อย่างนี้
แล้ว ควรเว้นให้ห่างไกล.

๓๖. หญิงเหล่านี้ คบคู่ใจด้วยความรัก
หรือด้วยทรัพย์ก็ตาม เธอย่อมตาม
เผาผู้นั้นโดยพลัน เหมือนไฟป่าไหม้
ที่เกิดของตนจะนั้น”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า หญิง
ทั้งหลายไม่อ้อม มีวาจาอ่อนหวาน ความว่า
ไม่สามารถ(ยึดน้ำใจไว้ได้) แม้ด้วยถ้อยคำ
อ่อนหวาน อธิบายว่า ไม่มีใครอาจจับไว้
ได้ ด้วยวาจาอ่อนหวาน.

อีกนัยหนึ่ง หญิงทั้งหลายชื่อ อนลา
เพราะว่า หญิงเหล่านั้น ไม่พอด้วยบุรุษ.
คำว่า มีวาจาอ่อนหวาน ความว่า หญิง
ได้ชื่อว่า มีวาจาอ่อนหวาน เพราะเธอ
มีวาจาอ่อนโยนทั้ง ๆ ที่มีใจแข็งกระด้าง.

^๑ ฉ. สัจจณํ.

^๒ ฉ. มุทฺจเนนาปี.

ทฺฐปุรรา ตา นทิสมาติ ยถา นทิสมาติ อากคาคตสฺส อุกทสฺส สนฺทนโต อุกทสฺส ทฺฐปุรรา, เอวํ อนุญฺจทานุญฺเจตฺติ เมถุนาทีหิ อปริตฺตฺสนโต ทฺฐปุรรา.

คำว่า **ไม่รู้จักเต็มเหมือนแม่น้ำ** ความว่า แม่น้ำ ชื่อว่ายากที่จะเต็มด้วยน้ำ เพราะน้ำไหลผ่านมา ๆ (อยู่ตลอดเวลา) ฉะนั้นหญิงทั้งหลายก็ชื่อว่า เต็มได้ยากฉนั้นเหมือนกัน เพราะไม่อ้อมด้วยเมถุนเป็นต้นที่ได้เสพมาแล้ว ๆ.

เตน วุตฺตํ “ติณฺณํ ภิกฺขเว ฐมฺมานํ อติตฺโต อปฺปฏฺวิวาณํ มาตฺตุคาโม กาลํ กโรติ, กตเมสํ ติณฺณํ, เมถุนฐมฺม-สมาปฺตติยา จ วิชายนสฺส จ อลงฺการสฺส จ, อิมสํ โข ภิกฺขเว ติณฺณํ ฐมฺมานํ อติตฺโต อปฺปฏฺวิวาณํ มาตฺตุคาโม กาลํ กโรติ”ติ^๑

เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย มาตุคามไม่รู้จักอ้อมไม่รู้จักพอธรรม ๓ ประการ จนกระทั่งตาย ธรรม ๓ ประการ คืออะไรบ้าง คือ เมถุนสมบัติ ๑ การคลอลดลูก ๑ การแต่งตัว ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย มาตุคามไม่รู้จักอ้อมไม่รู้จักพอธรรม ๓ ประการ เหล่านี้แล จนกระทั่งตาย” ดังนี้.

สีทฺหนฺตฺติ อญฺจสฺส มหานิรเยสฺส โสฬสสฺส จ อุตฺตสฺสทฺทนิรเยสฺส^๒ สีทฺหนฺติ นิมฺมุชฺชนฺติ. นนฺติ นิปาตมตฺตํ. วิทิตฺวานาติ เอวํ ชานิตฺวา. อารกา ปรีวชฺชเยติ “เอตา อิตฺถิโย นาม เมถุนฐมฺมาทีหิ อติตฺตา กาลํ กตฺวา เอเตสฺส นิรเยสฺส สีทฺหนฺติ,

คำว่า **ย่อมจมไปในนรก** ความว่า พวกสตรีเพศจมนั้นคือดำดิ่งลงไปใต้มหานรก ๘ ขุม และในอุสฺสทฺทนรก ๑๖ ขุม. คำว่า **นํ เป็นนิบาต.** คำว่า **รู้** คือ รู้แบบนี้. ด้วยคำว่า **ควรเว้นให้ห่างไกล** ท่านแสดงว่า “บุรุษเป็นบัณฑิต รู้แบบนี้ว่า

^๑ องฺกุตฺตรนิกายสฺส ติกนิปาเต น ทิสฺสติ. ทฺกนิปาเต ปน ทิสฺสติ เทว ฐมฺมาเยว อากค. ^๒ น. อุตฺตสฺสทฺทนิรเยสฺส.

อรรถกถาชาดก ป.ท. ๑๐-๑๑

เอตา เอวํ อุตตนา สีทมานา
 กสฺสณฺณสฺส สุขาย ภวิสฺสนฺติ”ติ เอวํ
 ฌตฺวา ปณฺหิโต ปุริโส ทูโรโต
 เอตาปี ปริวชฺชชยฺยาติ ทีเปติ.

ฉนฺทสา วา ธเนน วาติ อุตฺตโน วา
 ฉนฺเทน รุจิยา เปเมน, ภตฺติวเสน^๑
 ลทฺฐธเนน วา ยํ ปุริสํ เอตา อิตฺถิโย
 อุปฺเสวณฺติ ภาชนฺติ. ชาตเวทฺติ อคฺคิ.

โส หิ ชาตมฺตฺโตว เวทฺยติ, วิทฺโต
 ปากโฏ โหติติ ชาตเวโท.

โส ยถา อุตฺตโน จานํ การณํ
 โอกาสํ อนุทฺหติ, เอวเมว ตาปี ยํ
 ปุริสํ อุปฺเสวณฺติ, ตํ ปุริสํ ธนยส-
 สีลปญฺญาสมนฺนาทตมฺปิ เตสํ สพฺเพสํ
 ธนาทินํ วินาสโต ปุณฺ ตาย
 สมฺปตฺติยา อภพฺพปฺตฺติกํ กุรฺมานา
 ชิปปิ อนุทฺหนฺติ ฉายนฺติ.

ธรรมดาหญิงเหล่านี้ มักไม่อ้อมด้วยเมถุน-
 ธรรมเป็นต้น ตายแล้วย่อมจมลงไปใ
 นรกเหล่านั้น (ก็) เมื่อตนจมอยู่อย่างนี้
 พวกเธอจัก(ให้)ความสุขแก่ใครอื่นได้แล้ว”
 ดังนี้แล้ว ควรวณฺให้ไกลหญิงเหล่านั้น.

คำว่า ด้วยความรักหรือด้วยทรัพย์ก็ตาม
 ความว่า หญิงเหล่านั้นคบ คือคบหาบุรุษ
 ใจ เพราะความพอใจ คือความชอบใจ
 คือความรักของตน หรือเพราะทรัพย์ที่
 ได้มาด้วยความภักดีก็ตาม. คำว่า ไฟป่า
 ความว่า ไฟ.

ความจริงไฟนั้นได้ชื่อว่า ชาตเวท ก็เพราะ
 พอเกิดขึ้น คนก็รู้ คือเป็นสิ่งปรากฏให้
 คนรู้.

ไฟนั้น (เมื่อมันเกิดขึ้น) จะตามเผาผลาญ
 ฐานต้นเหตุ คือโอกาสของตน ฉนฺได
 เหล่าสตรีเพศแม่เหล่านั้น ก็ฉนฺนั้น
 เหมือนกัน คบบุรุษโดยอ้อมตามเผาผลาญ
 บุรุษนั้น แม้จะสมบูรณ์ด้วยทรัพย์ ยศ
 ศील และปัญญาก็ตาม เพราะให้ทรัพย์
 เป็นต้น ทั้งหมดเหล่านั้น ฉิบหายไป

^๑ ฉ. ภคฺวเสน.

ทำให้สมบัตินั้น หหมดโอกาสที่จะเกิดขึ้น
มาได้อีก.

วุตตมปิ เจต

สมจริง ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

“พลวนุโต ทุพฺพลา โหนฺติ
 ถามวนุโตปิ หายเร
จกฺขุโน^๑ อนฺธกา โหนฺติ
 มาตุคามวสงฺคตา.

“นรชนผู้ตกไปในอำนาจสตรี แม้จะ
มีกำลังก็เสื่อมกำลัง แม้จะมีเรี่ยวแรง
ก็หมดเรี่ยวแรง แม้จะมีตาก็เป็น
คนบอด.

คฺุณวนุโต นิกฺุณา โหนฺติ
 ปญฺญาววนุโตปิ หายเร
ปมฺตฺตา ปาเส^๒ พนฺธนฺติ
 มาตุคามวสงฺคตา.

นรชนผู้ตกอยู่ในอำนาจสตรี แม้
จะมีคุณก็หมดคุณ แม้จะมีปัญญา
ปัญญาก็เสื่อม เป็นคนประมาท
ติดอยู่ในบ่วง.

อชฺฌเนนฺนจ ตปี สีลํ
 สจฺจํ จากํ สตี มตี
อจฺฉินฺนุหนฺติ ปมฺตฺตสฺส
 ปนฺถุทฺทิว ตกฺกรวา.

เหล่าสตรีเพศ มักบั่นทอน การ
สาธยาย ตบะ ศีล ความจริงใจ
ความเสียสละ ความรอบคอบ และ
ความคิดอ่าน ของคนประมาท
เหมือนปัจจามิตร ลอบประทุษร้าย
คนเดินทางฉะนั้น.

^๑ ฉ. จกฺขุมา.

^๒ ฉ. พนฺธเน เสณฺติ.

ยสํ กิตฺติ ธิตี สุวํ
 พาหุสจฺจํ ปชานนํ
 หาปนฺนํ^๑ ปมตฺตสฺส
 กฏฺจปฺปญฺเชว^๒ ปาวโก”ติ.

เหล่าสตรีเพศ มักทำลายเกียรติยศ
 ความทรงจำ ความกล้าหาญ
 ความรอบรู้ และความรู้สึกรัดตัว
 ของคนประมาท เหมือนไฟเผา
 กองฟืน ฉะนั้น”.

เอวํ วตฺวา มหาสฺตโต
 “ภาคิเนยฺโยปิ มยา โปเสตพฺโพ,
 ราชธิดา มยา โปเสตพฺพา”ติ มหนฺเตน
 สกฺกาเรน ธีตรํ ตสฺเสว ทตฺวา ตํ
 อฺปรชฺเช ปติฏฺฐาเปสิ. โสปี มาตฺลสฺส
 อจฺจเยน รชฺเช ปติฏฺฐหิ.

พระมหาสัตรว์ ครั้นตรัสอย่างนี้
 แล้วจึงดำริว่า “หลาน เราก็ควรเลี้ยง
 ลูกสาวเราก็ควรเลี้ยง” จึงพระราชทาน
 พระราชธิดาให้พระภาคิไนยด้วยราชพิธี
 ใหญ่โต แล้วทรงสถาปนาพระภาคิไนย
 นั้น ขึ้นเป็นอุปราช. เมื่อพระเจ้าลฺง
 สวรรคตแล้ว พระกุมารเมื่อนั้น ดำรงอยู่
 ในราชสมบัติ.

สตุถา อิมํ ฌมฺมเทสนํ อหริตฺวา
 สจฺจานิ ปกาเสตฺวา ชาตกํ
 สโมธานสิ. สจฺจปริโยसानเ อุกฺกณฺจิต-
 ภิกฺขุ โสตาปตฺติผลเ ปติฏฺฐหิ. “ตทา
 ราชา อหเมว อโหสิ”ติ.

พระศาสดาครั้นทรงนำพระธรรม-
 เทศนานี้มาแล้ว จึงทรงประกาศสัจจะ
 แล้วทรงประชุมชาดก. ในตอนจบสัจจะ
 ภิกษุผู้กัลลถกตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล.
 “พระราชาในกาลนั้น ได้เป็นเรานั่นเอง”.

มุกฺุปาณิชาตกาวณฺณนา ทฺติยา.

พรรณนามุกุปาณิชาดก ที่ ๒ จบ.

^๑ ฉ. เขปเขนติ.

^๒ ฉ. กฏจปฺปญฺชว.

๓. จุลลปโลภนชาตก^๑ (๒๖๓)

๓๗. “อภิขุขมานเ วาริสฺมี
สยํ อาคมฺม อิทฺธิยา
มิสฺสีภาวิตฺติยา คนฺตุวา
สํสีทสิ มหณฺณเว.

๓๘. อวฏฺฏนี มหามายา
พฺรหฺมจริยวิโกปนา
สีทนต์ิ นํ วิทิตฺวาน
อารกา ปรีวชฺชเย.

๓๙. ยํ เอตา อุปเสวนต์ิ
ฉนฺทสา วา ธเนน วา
ชาตเวทิว สณฺฐานํ
ชิบฺปิ อนฺุทหนฺติ นนฺ”ติ.
จุลลปโลภนชาตกํ ตติยํ.

๓. จุลลปโลภนชาตก (๒๖๓)

๓๗. “เมื่อน้ำไม่กระเพื่อม ดาบสมาเอง
ด้วยฤทธิ์ เมื่อคลุกคลีกับหญิง จึง
จมลงไปในห้องมหรธรรณพ.

๓๘. หญิงทั้งหลาย เปลี่ยนใจตลอดเวลา
มีเล่ห์เหลี่ยมมากมาย มักให้พรหม-
จรรย์กำเริบ ย่อมจมไป บัณฑิต
รู้เหตุนั้นแล้ว ควรเว้นให้ไกล.

๓๙. หญิงเหล่านี้ คบผู้ใด ด้วยความรัก
หรือด้วยทรัพย์ก็ตาม เธอย่อมตาม
เผาผู้นั้นโดยพลัน เหมือนไฟป่า
ไหม้ที่เกิดของตนจะนั้น”.
จุลลปโลภนชาตก ที่ ๓.

^๑ จ. จุลลปโลภนชาตก.

๓. จุลลปโลภนชาตกถาณณานี

(๒๖๓)

อภิษุขมานเ วาริสฺมินฺติ อิหํ สตุถา
 เขตวานเ วิหรนฺโต เอกํ อุกฺกณฺจิตฺตริกฺขุเมว
 อารพฺภ กเถสิ.

ตํ หิ สตุถา ฆมฺมสภายํ อานีตํ
 “สจฺจํ กิร ตวํ ริกฺขุ อุกฺกณฺจิตฺตริ”ติ
 ปุจฺฉิตฺวา “สจฺจนฺ”ติ วุตฺเต “ริกฺขุ
 อิตฺถิโย^๒ นามตฺตา น อิทาเนว
 โปราณเก สุทฺธสฺสคฺเคปี สจฺจิกเลสฺสนฺติ”ติ
 วตฺวา เตหิ ยาจิตฺโต อตีตํ อหริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรฺหมทตฺโต
 ราชฺา ปน อปฺตฺตโก หุตฺวา อตฺตโน
 อิตฺถิโย “ปฺตฺตปฺตฺถนํ กโรถา”ติ อาน.

๓. พรรณนาคจุลลปโลภนชาตก

(๒๖๓)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
 พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภภิกษุผู้
 กัดกัณฐ์รูปหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศนา
 นี้ว่า เมื่อน้ำไม่กระเพื่อม เป็นต้น.

ความพิสดารว่า พระศาสดาตรัส
 ถาปนิกษุรูปหนึ่ง ซึ่งถูกนำมายังธรรมสภา
 ว่า “ดูกรภิกษุ ได้ยินว่า เธอกัดกัณฐ์
 จริงหรือ” เมื่อเขากราบทูลว่า “จริง
 พระเจ้าข้า” แล้วจึงตรัสว่า “ดูกรภิกษุ
 ขึ้นชื่อว่าหญิงเหล่านี้ ทำสัตว์บริสุทธฺิให้
 เศร้าหมองในบัดนี้เท่านั้นหามิได้ แม้สัตว์
 บริสุทธฺิแต่โบราณ พวกนางก็ทำให้
 เศร้าหมองเหมือนกัน” อันภิกษุเหล่านั้น
 ทูลอาราธนา จึงทรงนำอดีตนิทานมาว่า.

ในอดีตกาล ในเมืองพาราณสี
 พระราชาพระนามว่าพรหมทัต(ท้าวเธอ)
 ไม่มีพระโอรส จึงตรัสกะเหล่านางสนม

^๑ ฉ. จุฬปโลภนชาตกถาณณา.

^๒ ฉ. อิตฺถิโย นามตฺตา โปราณเก สุทฺธสฺสคฺเคปี
 สจฺจิกเลสฺสุ.

ดา ปุตุเต ปฏฺเจนฺติ. เอวํ อทฺธาเน
คเต โพรสิตฺโต พุรฺหมฺโลกา จริตฺวา
อคฺคมฺหเสฺยา กุจฺฉิมฺหิ นิพฺพตฺติ.

ตํ ชาตมตฺตํ นหาเปตฺวา ถณฺณํ
ปายนตฺตาย ชาตฺยา อทฺสุ. ชาตฺตีหิ
โส ปายมาโน โรหิตฺติ. ถนํ อถฺถนิสฺสา
อทฺสุ. มาตฺตคามฺหตฺถ^๑ เนา ตฺถนฺหิ
โหติ. ถนํ เอกสฺส ปาทมฺลิกสฺส
อทฺสุ.

เตน กหิตมตฺโตเยว ตฺถนฺหิ อโหสิ.
^๒ถนฺสฺส นามกฺกฺกณฺทิวเส อนิตฺถิกนฺธ-
กฺุมารโรวิตฺติ นามํ กรีสุ. ตโต ปฏฺจาย
ปฺริสวา ตํ กเหตุวา จรฺนติ. ถณฺณํ

ของพระองค์ว่า “พวกเธอจงทำความ
ปรารถนาบุตร”. เหล่านางสนมนั้น
ย่อมปรารถนาบุตร. ครั้นกาลล่วงมานาน
พระโพธิสัตว์เคลื่อนจากพรหมโลก เกิด
ในครรภ์ของพระอัครมเหสี.

พระราชกุมารนั้น พอประสูติออกมาแล้ว
พระประยูรญาติ ให้สร้างสนาม แล้วมอบ
ให้แม่นมเพื่อให้พระองค์เสวยนม. พระองค์
อันแม่นมให้เสวยนมอยู่ ก็ทรงกันแสง.
พวกแม่นม จึงมอบพระองค์ให้กับหญิงอื่น.
พระราชกุมาร (ในขณะอยู่) ในมือของ
ผู้หญิง ไม่หยุดกันแสง. ครั้งนั้น พระ
ประยูรญาติได้มอบพระองค์ ให้แก่บุรุษ
คนหนึ่งซึ่งเป็นข้ารับใช้ใต้เบื้องบาท.

พระองค์พอบุรุษนั้นอุ้มเท่านั้น ก็หยุด
กันแสง. ต่อมาในวันชานพระนาม
พระประยูรญาติชานพระนามกุมารนั้น
ว่า อนิตฺถิกนฺธกฺุมาร. จำเดิมแต่นั้น

^๑ ฉ. มาตฺตคามฺหตฺถคโต.

^๒ ฉ. คโต ปฏฺจาย ปฺริสวา ตํ กเหตุวา จรฺนติ. ถณฺณํ
ปายนตา ทฺหิตฺวา วา ปายนติ. สามีอนฺนเรน วา
ถนํ มุข จเปนฺติ. เคนสฺส อนิตฺถิกนฺธกฺุมารโรวิตฺติ
นามํ กรีสุ.

ปาเยนุตตา ปิทิตฺวา จ ปารุปีตฺวา จ
ปาเยนุตติ. สาทินอนฺตเรน วา ฌนํ มุข
จเปนฺติ.

ตสฺส อปราปรํ ปริวตฺตมานสฺสาปิ^๑
มาตุคามํ นาม ทสฺเสตฺถํ น สกฺกา.
เตนสฺส ราชา วิสฺสุณฺเวย นิสฺชชา-
ทิกฺกุจฺฉนํ พหิ ฌานาการณฺจ การราเปสิ.

โส ตสฺส โสฬสวสฺสติกกาเล
จินฺเตสิ “มยุหํ ปุตุโต อญฺเวย นตฺถิ,
อัยํ ปน กุมารโ กามเ น ปริภุชฺชติ,
รชฺชมุปี น อิจฺฉินฺสฺสติ, ทุลฺลทฺโธ วต
เม ปุตุโต”ติ.

อถ นํ เอกา นจฺจตีตฺวาทิตฺกสฺสา
ปุริเส ปโลเกตฺวา^๒ อตฺตโน วเส กาทฺถุ
ปฏฺิพฺลา ตฺรุณนาฏกิตฺถิ อฺปสฺงกมิตฺวา
“เทว กิ^๓ ตุมฺเห จินฺตยิตฺถา”ติ อาห.

พวกบุรุษเท่านั้น อุ้มพระองค์ไปเที่ยว
เมื่อจะให้เสวยนม(ต้อง)ปิดและห่มผ้า(ก่อน)
จึงให้เสวยนม. หรือจัดถันซึ่งอยู่ภายในมาน
ให้เข้าไปในพระโอษฐ์.

แม้พระกุมารนั้น จะ(ถูก) เปลี่ยนกันไป
เปลี่ยนกันมาอยู่ใคร ๆ ก็ไม่อาจจะให้เห็น
สตรีได้. เพราะฉะนั้น พระราชา จึงรับสั่ง
ให้สร้างสถานที่ประทับเป็นต้น ต่างหาก
และเรือนสำหรับฟุ้งไว้ภายนอก เพื่อ
พระกุมารนั้น.

ในกาลที่พระราชากุมารนั้น มี
พระชนมายุ ๑๖ พรรษา ท้าวเธอทรงดำริ
ว่า “เราไม่มีบุตรอื่นอีก ฝ่ายกุมารนี้
ไม่บริโภคมกามทั้งไม่ปรารถนาราชสมบัติ
เราได้บุตรยากหนอ”.

ครั้งนั้น นักฟ้อนสาวรุ่นนางหนึ่ง ซึ่งมี
ความชำนาญทางฟ้อนรำ ร้องเพลงและ
เล่นดนตรี สามารถประเล้าประโลมบุรุษ
ให้อยู่ในอำนาจของตนได้ เข้าไปเฝ้า

^๑ ฉ. วทฺธมานสฺสาปิ.

^๒ ฉ. ปริจริตฺวา.

^๓ ฉ. กิณฺนุ จินฺเตสิติ.

ราชา ปน ตํ การณ์ อัจฉิ. “โหด
เทว, อหนตํ ปโลภตฺวา กามรสํ
ชานาเปสฺสามิ”ติ.

“สเจ เม ปุตฺตํ อนิตฺติคฺนฺธกฺุมารํ
ปโลภตฺวํ สกฺขิสฺสสฺสิ, โส ราชา
ภวิสฺสสฺติ, ตฺวํ อคฺคฺมเหสี”ติ.

“สามิ^๑ มยฺหํ ปโลภภาโว ภโร
คฺมุเห มา จินฺตยิตฺถา”ติ วตฺวา
อารกฺขมฺนุสฺเส อุปฺสงฺกมิตฺวา อาห “อหํ
ปจฺจุสฺสมเย อาคนฺตฺวา อยฺยปฺตฺตสฺส
สยิตฺถฺจฺจฺจฺจ^๒ พหิสฺสาณียา^๓ ฉานาคาเร
จตฺวา คายิสฺสามิ, สเจ โส
กฺุชฺฉิสฺสสฺติ,^๔ มยฺหํ กถฺยยาถ, อหํ
อปคฺจฺเจยฺยามิ,^๕ สเจ สฺสุณฺนาติ, วณฺณํ
มเมว กถฺยยาถา”ติ. เต “สาธู”ติ
สมปฺปฏิจฺฉิสฺสุ.

พระราชานั้น แล้วกราบทูลถามว่า “ข้าแต่
สมมติเทพ พระองค์ทรงคิดอย่างไร”.

พระราชตรัสบอกเหตุนั้น. นางกราบทูล
ว่า “ข้าแต่สมมติเทพ เรื่องนั้นช่างเกิด
หม่อมฉันจะประเล้าประโลม ให้เจ้าชาย
รู้จักกามรส”.

ท้าวเธอตรัสว่า “ถ้าเธอสามารถเล้าโลม
อนิตติคันธกุมารลูกเราได้ ลูกเรานั้นจะ
เป็นพระราช เธอจะเป็นอัครมเหสี”.

นางกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ การ
เล้าโลมเป็นภาระของหม่อมฉัน พระองค์
อย่าทรงกังวลพระทัยไปเลย” ดังนี้ แล้ว
เข้าไปหาพวกคนเฝ้าดูแล (พระกุมาร)
แล้วกล่าวว่า “เราจะมาในขณะที่ใกล้รุ่ง
แล้วจะยืนอยู่ที่เรือนสำหรับฟุ้ง ภายนอก
ม่านใกล้ที่บรรทมของพระบุตรเจ้า แล้ว
จะร้องเพลง หากพระองค์พิโรธ พวกท่าน
ควรบอกเรา เราจะได้หนีไป หากว่า
พระองค์ทรงฟัง พวกท่านควรบอกเท่าที่

^๑ ฉ. สามเมโส ภโร.

^๒ ฉ. พหิฉานาคาเร.

^๕ ฉ. อปคจฉิสสามิ.

^๒ ฉ. สยณฺจฺจฺจ.

^๔ ฉ. กุชฺฉติ.

แก่เราเหมือนกัน”. คนเหล่านั้นรับว่า
“ได้”.

สาปิ ปจฺจุสกาเล ตสฺมี ปเทเส
จตุวา ตนฺตีสฺสเรณ คีตสฺสรํ,
คีตสฺสเรณ ตนฺตีสฺสรํ อนตฺติกฺกมิตฺวา
มธฺุเรน สทฺุเทณ กายิ.

ฝ่ายนางนักพ่อนแม้นั้น ยืนอยู่ ณ
ที่นั่น ตอนใกล้รุ่ง ร้องเพลงด้วยเสียง
ไพเราะ ไม่ให้เสียงสายพิณ และเสียง
ร้องเพลงเกินเลยกันและกัน(ทั้งเสียงเพลง
และเสียงพิณคลอกันไป).

กฺุมาโร . สฺุณฺนุโตว . นิปฺชฺชิตฺวา^๑
“สาธุ สาธุ”ติ สมฺปฏฺิจฺฉิ.^๒ ปุณฺทิวเส
อาสฺนุณฺนุจาเน จตุวา กายิตฺุ
อาณาเปสิ, ปุณฺทิวเส ฌานาการ
จตุวา กายิตฺุ อาณาเปสิ . ปุณฺทิวเส
อตฺตโน สมิเป จตุวาติ เอว
อนุกฺกเมเนว ตณฺหิ อฺุปฺปาเทตฺวา
โลกธฺมมํ เสวิตฺวา กามรสํ ฌตฺวา
“มาตุคามํ นาม อณฺเณสํ น
ทสฺุสามิ”ติ อสี คเหตุวา อนฺตรวീถิ
โอตฺริตฺวา ปฺุริเส อนฺุพฺนฺุทฺโต วิจฺรติ.
อถ นํ ราชา คาหาเปตฺวา ตาย
กฺุमारิกาย สทฺุธี นครา นีหฺราเปสิ.

พระราชกุมารบรรทมพึงอยู่ (ทรงออก
พระโอษฐ์) ยอมรับว่า “ดีดี”. พระราชกุมาร
ให้ค้นหาเกิดขึ้น โดยลำดับอย่างนี้คือ ใน
วันรุ่งขึ้น ทรงสั่งให้มายืนขับร้องใกล้ ๆ,
รุ่งขึ้นอีกวันหนึ่ง ทรงสั่งให้มายืนขับร้อง
ที่อาคารสำหรับฟัง, วันรุ่งขึ้น(ทรง
สั่งให้) ยืน(ขับร้อง)ใกล้พระองค์ (จน)
ช่องเสฟโลกธรรม รัสของกามแล้ว
ทรงดำริว่า “เราจะไม่ให้ผู้หญิงแก่คน
เหล่านี้” ดังนี้ ทรงฉวยพระแสงกระโดด
ลงระหว่างถนนเที่ยวไล่ตามผู้ชายทั้งหลาย.

ต่อมาพระราชารับสั่งให้จับพระราชกุมาร
นั้น แล้วให้ขับออกจากพระนครพร้อมกับ

^๑ น. นิปชฺชิตฺวา.

^๒ น. “สาธุ สาธุ”ติ สมฺปฏฺิจฺฉิ”ติ น ทิสฺสคิ.

อุโภปี อรณฺณํ ปวิสิตฺวา อโหคงฺคํ
คนฺตุวา เอกสฺมี ปสฺเส คงฺคํ เอกสฺมี
สมฺมุทํ กตฺวา อุภินฺนมนฺตเร อสฺสมปทํ
มาเปตฺวา วาสํ กปฺปยีสฺสุ.

กุมารีนั้น. แม่ทั้งสองเข้าป่าไปยังแม่น้ำ
คงคาตอนใต้ทำแม่น้ำคงคาและมหาสมุทร
ไว้คนละข้างแล้วให้สร้างอาศรมบทไว้ใน
ระหว่างแม่น้ำคงคาและมหาสมุทรทั้งสอง
แล้วอาศัยอยู่ (ณ ที่นั้น).

กุมาริกาปิ ปณฺณสาลายํ นิสีทิตฺวา
กนฺทมูลผลานิ^๑ ปจติ. โพรสิตฺโต
อรณฺญโต ผลาผลํ อาหารติ.

ฝ่ายกุมารีนั่งอยู่บนบรรณศาลา ต้มหัวมัน
และผลไม้. พระโพธิสัตว์นำผลไม้ไม่น้อยใหญ่
มาจากป่า.

อถกทิวสํ ตสฺมิมุปี ผลาผลตฺถาย
คเต สมฺมุททึปโก เอโก
ตาปโส ภิกฺขจาจรเวลา^๒ อากาเสน
อากจฺจนฺโต^๓ ตํ ชุมฺมํ ทิสฺวา อสฺสมปทํ
โอดริ.

ต่อมาวันหนึ่ง เมื่อพระโพธิสัตว์
แม่นั้นเสด็จไปหาผลาผลไม้แล้ว ดาบส
รูปหนึ่ง อาศัยอยู่ที่เกาะกลางสมุทร ใน
เวลาภิกขาจาร เห็นควันไฟ จึง
ลงไปยังอาศรมบท.

อถ นํ . สวา “นิสีท ยาว ปจฺจติ”ติ
นิสีทาเปตฺวา อิตฺถิกฺกุเตน ปโลภตฺวา
ฉานา หาเปตฺวา^๔ พฺรหฺมจริยมสฺส
อนฺตรธาเปสิ.

ขณะนั้นนางจึงนิมนต์ท่านว่า “ท่าน
โปรดนั่งคอยจนกว่าอาหารจะสุก” ดังนี้
แล้วให้ท่านนั่ง(คอย)เส้าโลม(ท่าน)ด้วย
จริตหญิง ให้ท่านเสื่อมจากฉาน ทำลาย
พรหมจรรย์ของท่านให้อันตรธานไปสิ้น.

โส ปกฺขจฺฉินฺนกาโก วีย หุตฺวา ตํ
ชหิตฺตุํ อสฺสโกนฺโต สพฺพทิวสํ ตตฺถเว

ดาบสนั้นเปรียบเหมือนกาปีกขาด ไม่
อาจจะจากนางได้ อยู่ ณ อาศรมบทนั้น

^๑ ฉ. กนฺทมูลาทินิ. ^๒ ฉ. ภิกฺขจาจรคฺถาย.
^๓ ฉ. จจฺจนฺโต. ^๔ ฉ. จาเวตฺวา.

บรรณานุกรม ๒๓๓๒.๒.๒. ๑๐-๑๒

จตุวา สายณฺหสมเย โพรสิตฺตํ นั้นเองตลอดวัน ในเวลาเย็นเห็นพระ
 อากจฺฉนฺตํ ทิสฺวา เวเคน สมฺมุตฺทาภิมุโข โพรสิตฺตํเสด็จกลับมา จึงรีบหนีบ่ายหน้า
 ปลายี. ไปทางมหาสมุทฺร.

อถ นํ โส “ปัจจามิตฺโต เม ยํ ครั้งนั้น พระโพรสิตฺตํดำริว่า “ผู้นี้(อาจ)
 ภวิสฺสตี”ติ อสึ อพฺพาหิตฺวา^๑ อนุพนฺธิ. เป็นปัจจามิตรของเรา” ดังนี้ จึงชัก
 ดาบโส อากาเส อุปฺปตนาการํ พระแสงเสด็จติดตามดาบสนั้นไป. ดาบส
 ทสฺเสตฺวา สมฺมุตฺเท ปติ. แสดงท่าเหาะ(กลับ) ตกไปในมหาสมุทฺร.

โพรสิตฺโต “เอส ดาบโส อากาเสนาคโต พระโพรสิตฺตํดำริว่า “ดาบสรูปนี้จะเหาะ
 ภวิสฺสตี, ฆานสฺส ปรีหีนตฺตา สมฺมุตฺเท มาทางอากาศ (แต่) เพราะฆานเสื่อม
 ปติโต, มยา อิทานิสฺส อวสฺสเยน จึงตกลงไปในมหาสมุทฺร บัดนี้ เราควร
 ภวิตฺถํ วฏฺฐตี”ติ จินฺเตตฺวา เวลนฺเต เป็นที่พึ่งของท่าน” ดังนี้ แล้วประทับยืน
 จตุวา อีมา คาคา อโวจ ที่หาดทราย ตรัสคาถาเหล่านี้ว่า

๓๗. “อภิขฺชมาเน วาสิสฺมี
 สยํ อาคมฺม อิทฺธิยา
 มิสฺสึภาวิตฺธิยา คนฺตุวา
 สํสิทฺธิ มหณฺณเว.

๓๘. อวฏฺฐนี มหามายา
 พฺรหฺมจิริยวิโกปนา
 สิทฺนฺติ นํ วิทิตฺวาน
 อารกา ปรีวชฺชเย.

๓๗. “เมื่อน้ำไม่กระเพื่อม ดาบสมาเอง
 ด้วยฤทธิ์ เมื่อคลุกคลีกับหญิง จึง
 จมลงไปในห้วงมหรณพ.

๓๘. หญิงทั้งหลาย เปลี่ยนใจตลอดเวลา
 มีเล่ห์เหลี่ยมมากมาย มักให้พรหม-
 จรรย์กำเริบ ย่อมจมไป บัณฑิต
 รู้เหตุนั้นแล้ว ควรเว้นให้ไกล.

^๑ ฉ. กเหตุวา.

๓๙. ยี่ เอตา อุปเสวนุติ
 ฌนุทสา วา ธเนน วา
 ชาตเวโท สณฺจานํ
 ขิปฺปิ อนฺุทหนฺติ นนฺ”ติ.

ตตถ อภิขฺมาเน วาริสฺมินฺติ
 อิมสฺมี อุกเก อจฺลมาเน อกฺมฺปมาเน
 อุกํ อนามสิตฺวา สยํ อากาเสเนว
 อิทธิยา อาคนฺตุวา.

มิสฺสีภาวิทฺติยาติ โลกธมฺมเสวนวเสน
 อิตฺติยา สทุธิ มิสฺสีภาวํ. อวภูฏฺณี
 มหามาयाติ อิตฺติโย นามเตา
 กามาวภูฏฺเณ อวภูฏฺเณโต อวภูฏฺณี,
 อนนฺตาหิ อิตฺตีมาयाหิ สมนฺนาคตตฺตา
 มหามาया นาม.

วุดตญฺเหดํ

๓๙. หญิงเหล่านี้ คบผู้ใด ด้วยความรัก
 หรือด้วยทรัพย์ก็ตาม เราย่อมตาม
 เผาผู้นั้นโดยพลัน เหมือนไฟป่า
 ใหม่ที่เกิดของตนจะนั้น”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **เมื่อ**
น้ำไม่กระเพื่อม ความว่า เมื่อน้ำนี้ไม่
 กระเพื่อมคือไม่ไหว ดาบสนี่มิได้แตะต้อง
 น้ำเลย ตัวเองมาทางอากาศนั่นเอง
 ด้วยฤทธิ์.

คำว่า **เมื่อคลุกคลีกับหญิง** ความว่า
 ความคลุกคลีกับหญิง โดยการเสพโลก-
 ธรรม. คำว่า (หญิง)**เปลี่ยนใจตลอดเวลา**
มีเล่ห์เหลี่ยมมากมาย ความว่า ธรรมดา
 หญิงเหล่านี้ชื่อว่า เปลี่ยนใจตลอดเวลา
 เพราะหมุนเวียนเปลี่ยนไป ด้วยความใคร่
 และชื่อว่า มีเล่ห์เหลี่ยมมากมาย เพราะ
 ประกอบด้วยเล่ห์เหลี่ยมของผู้หญิง ไม่มี
 ที่สิ้นสุด.

สมจริงดังคำที่พระโบราณจารย์
 กล่าวว่า

“มายา เจตา มรีจิว^๑
 โสกา^๒ โรคา จุปทุทวา
 ขรา จ พนุธนา เขตตา
 มุจจุปาสา กุหาสยา
 ตาสุ โย วิสุสเส โปโส
 โส นรสุ นรธาโม”ติ.

“หญิงเหล่านี้มีเล่ห์เหลี่ยม ประดุจ
 พยับแดด เป็นต้นเหตุให้เกิดความ
 โศก โรคและอุปัทวะ อนึ่ง หญิง
 เหล่านี้หยาบคาย เป็นตัวผูกมัด
 เป็นปวงของมัจจุราช เป็นดุกถ้ำ
 เป็นที่อาศัย บุรุษที่คุ้นเคยหญิง
 เหล่านั้น เป็นคนที่ต่ำช้าในหมู่
 นรชน”.

ตตถ พุทธุมจริยวิโกปนาติ
 เสฏฐจริยสุส เมถุนวิริติพุทธุมจริยสุส
 วิโกปนา.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **มักให้**
พรหมจรรย์กำเริบ ความว่า ทำให้
 พรหมจรรย์คือการเว้นจากเมถุน ซึ่งเป็น
 ความประพฤติประเสริฐ กำเริบ.

สีทนต์ติ อิตถิโย นามเตตา อีสัน
 พุทธุมจริยสุส วิโกปเนน อปาเยสุ
 สีทนต์ติ.

คำว่า **ย่อจมไป** ความว่า ชรรมดา
 หญิงเหล่านี้ ชื่อว่า ย่อจมลงไปใบบาย
 ทั้งหลาย เพราะให้พรหมจรรย์ของฤๅษี
 กำเริบ.

เสส ปุริมนเยเนว โยเขตพุพนต์ติ.

คำที่เหลือพึงประกอบเหมือนนัยต้นนั้นแล.

เอว ปน โโพธิตตตสุส วจน
 สุตวา ตาปโส สมุทุมมชฌะ จิตเยว

ฝ่ายดาบสได้ฟังถ้อยคำ ของพระ
 โพธิสัตว์ อย่างนี้แล้ว ยืนอยู่กลางสมุท

^๑ ฉ. มรีจิจ.

^๒ อโธ ปฏุราช ฉ. โสโก โรโค จุปทุทโว ขปข
 มจจุปาสโย กุหาสโย.

นฏจํ ฆานํ ปุณ ุอุปฺปาเตตฺวา นันฺเอง ให้ฆานที่เสื่อมไปแล้ว เกิดขึ้นอีก
อากาเสน อตฺตโน ุวสนฺภูจฺจานเมว คโต. เหาะกลับไปยั้งที่อยู่ของตนตามเดิม.

โพธิสฺสโต จินฺตฺเตสิ “อัยํ ตาปโส พระโพธิสัตว์ ดำริว่า “ตาบสนี้ภาวนา
เอวํภาวิตฺต สฺมาโน สิมฺพลิตฺตุลํ ุวีย อย่างนี้ จึงเหาะไปทางอากาศได้เหมือน
อากาเสน คโต, มยาปิ อิมินา ุวีย ปุยนุ่น แม้เราก็ควรให้ฆานบังเกิดขึ้น
ฆานํ ุอุปฺปาเตตฺวา อากาเสน จริตฺตุ แล้วเที่ยวไปทางอากาศเหมือนท่าน”.
วภูฏตี”ติ.

โส อสฺสสมปทํ กนฺตุวา ตํ อิตฺถิ พระโพธิสัตว์นั้น ไปยังอาศรมบทนำหญิง
มนุสฺสสปถํ เนตฺวา “คจฺจนฺ ตฺวนุ”ติ นั้น ไปยังถิ่นมนุษย์ แล้วส่ง(กลับ)ไปว่า
อุยโยเชตฺวา อรณฺณํ ปวิสิตฺวา มนุญฺเฒ “เจ้าจงไปเถอะ” ดังนี้ แล้วเสด็จเข้าป่า
ภูมิกาคเ อสฺสสมปทํ มาเปตฺวา สร้างอาศรมบท ณ ภูมิกาคที่น่าพอใจ
อิสิปฺพพฺพชฺชํ ปพฺพชิตฺวา กสิณฺปริกมฺมํ แล้วบวชเป็นฤาษี กระทำบริกรรมกสิณ
กตฺวา อภิณฺญา จ สฺมาปตฺติโย จ ให้อภิญญาและสมาบัติเกิดขึ้น (สิ้นชีพแล้ว)
นิพฺพตฺเตตฺวา พุรฺหมฺโลกปรายโน อโหสิ. ไปเกิดบนพรหมโลก.

สตุถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อาหริตฺวา พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
สจฺจจฺานิ ปกาเสตฺวา ชาตกํ สโมธาเนสิ. เทศนານี้มา(ตรัส)แล้ว จึงทรงประกาศ
สจฺจปริโยसानเ อุกฺกณฺจิตฺกิกฺขุ สัจจะ ประชุมชาดก. ในเวลาจบสัจจะ
โสตาปตฺติผลเ ปตฺติภูจฺหิ. “ตทา ิกิกฺษุผู้กัลตักลุ่ม ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล.
อนิตฺถิณฺคณฺธกฺุมารโ ปน อหเมว”ติ. “ก็อนิตถิณคณธกุมาร ในกาลนั้น กลับชาติ
มาเป็นเราตถาคตแล”.

จุลปโลกนชาตกาวณฺณนา ตติยา. พรรณนาจุลปโลกนชาดก ที่ ๓ จบ.

อรรถกถาชาดก ป.ท. ๑๐-๑๒

๔. มหาปนาทชาดก (๒๖๔)

๔๐. “ปนาโท นาม โส ราชา
ยสฺส ยูโป สุวณฺณโย
ติริยํ โสพสุพฺเพโธ
อุจฺจมาหุ สหสฺสธา.

๔๑. สหสฺสกณฺโฑ สดเคณฺฑุ
ธชาลุ หริตามโย
อนจฺจุํ ตตฺถ กนฺธพฺพา
ณ สหสฺसानิ สตุตฺธา.

๔๒. เอวเมตํ ตทา อาสิ
ยถา ภาสสิ ภาทฺทชิ
สกุโก อหํ ตทา อาสิ
เวยฺยาวจฺจโร ตวา”ติ.

มหาปนาทชาดกํ จตฺตถ.

๕. มหาปนาทชาดก (๒๖๕)

๕๐. “พระราชา พระนามว่า ปนาทะ
มีปราสาททอง กว้าง ๑๖ ขั้วลูกธนู
ทำนกล่าวความสูงไว้ ๑,๐๐๐ ขั้ว-
ลูกธนู.

๕๑. ปราสาทซึ่งสูงขั้ว ๑,๐๐๐ ลูกธนูนั้น
มี ๑๐๐ ชั้น ประดับด้วยธง ซึ่ง
สำเร็จด้วยแก้วสีเขียว บนปราสาท
นั้นมีนักพ่อน ๖,๐๐๐ ได้พ่อนรำกัน
โดยแบ่งเป็น ๗ พวก.

๕๒. จูกรภักทชิ เรื่องนี้ได้มีอยู่จริงใน
กาลนั้น เหมือนที่เธอกล่าว(เพราะ)
ในกาลนั้น เราเป็นท้าวสักกะ ช่วย
ชวนชวายเป็นเธอ” ดังนี้.

มหาปนาทชาดก ที่ ๕.

๔. มหาปนาทชาดกฉนวนา

(๒๖๔)

ปนาโท นาม โส ราชาดิ อิทํ
สตุถา กงคาตีเร นิสินุโน ภาททชิตุเถรสสุ
อานุกาวิ อารพุก กเถสิ.

เอกสมิ สมเย สตุถา สาวตถิยํ
วสุสํ วสิตุวา “ภาททชิกุมารสสุ สงคหํ
กริสสามิ”ติ ภาททชิสัมปริวุโต จาริกํ
จรมานโน ภาททชियนคร์ ปตุวา ชาตियานเน
ตโย มาเส วสิ ภาททชิกุมารสสุ^๑
ฉานปริปากํ อาคมยมาโน.

ภาททชิกุมารโ มหายโส อสิติโกฏิวิภาสสุ
ภาททชियเสฏฐิโน เอกปตุตโก. ตสสุ
ติณณํ อตุณํ อนุจฉวิกา ตโย
ปาสาทา อหะสุ. เอกสมิ จตุตาโร
มาเส วสติ. เอกสมิ วสิตุวา
นาฏุกปริวุโต มหนุเตน ยเสน อญณํ

๔. พรรณนามหาปนาทชาดก

(๒๖๔)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
ฝั่งแม่น้ำคงคา ทรงปรารภอานุกาพของ
พระภัททชิตุเถระ ตรัสพระธรรมเทศนา
นี้ว่า พระราชาพระนามว่า ปนาทะ ดังนี้
เป็นต้น.

สมัยหนึ่ง พระศาสดา ประทับ
จำพรรษา ณ เมืองสวัตถิ ทรงแจ้วว่า
“เราจักทำการสงเคราะห์ ภาททชิกุมาร”
ดังนี้ หมู่ภิกษุแหวดล้อม เสด็จจาริกไปถึง
ภาททชियนคระ ประทับคอยความแแก้กล้า
แห่งญานของภาททชิกุมารตลอด ๓ เดือน
ในชาตियาน.

ภาททชิกุมารผู้มียศใหญ่ เป็นบุตรคนเดียว
ของภาททชियเศรษฐิ ผู้มีทรัพย์(ถึง) ๘๐ โกฏิ.
เขามีปราสาท ๓ หลัง เหมาะสำหรับ ๓
ฤดู. เขาอยู่ในปราสาทหลังละ ๔ เดือน.
ครันเขาอยู่ปราสาทหลังหนึ่งแล้ว (เมื่อจะ
ย้ายไปปราสาทอื่น) ก็แหวดล้อมด้วยหญิง

อรรคถกชาดก ป.ท. ๑๐-๑๒

^๑ ฉ. กุมารสสุ.

ปราสาท คจจติ.

นักพ่อน ย้ายไปปราสาทหลังอื่นด้วย
ยศใหญ่.

ตสุมี ขณ “กุมารสุส ยส
ปสุสิสุสามา”ติ สกลนครี สงขุภี.
ปราสาทนุตเร จกุกาติจกุก^๑ มณฺจาติ-
มณฺจํ พนฺธนฺติ.

ในขณะนั้น ชาวพระนครทั้งสิ้นตื่นตื่น
ว่า “พวกเราจะดูยศของกุมาร”. ชาวเมือง
เฝ้าล้อมล้อม เตียงซ้อนเตียงในระหว่าง
ปราสาท.

สตฺถา ตโย มาเส วสิตฺถวา “มย
คจฺจามา”ติ นครวาสิโน อารโจะสิ.
นาครา “ภนฺเต เสว คมิสฺสธา”ติ
สตฺถารํ นิมนฺเตตฺถวา ทุตฺติยทิวเส
พฺพุทฺธปฺปมฺขสฺส ภิกฺขุสํฆสฺส มหาทานํ
สขฺเขตฺถวา นครมขฺเฆ ทานมณฺฑปํ
กตฺถวา อลงฺกกริตฺถวา อาสนานิ
ปญฺญาเปตฺถวา กาลํ อารโจะสุ.

พระศาสดา ประทับอยู่ตลอด ๓ เดือนแล้ว
จึงทรงแจ้งแก่ชาวเมืองว่า “เราทั้งหลาย
จะไป”. ชาวพระนครทูลนิมนต์พระศาสดา
ว่า “พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์เสด็จ
ไปในวันพรุ่งนี้เถิด” ดังนี้ แล้วจัดแจง
มหาทาน เพื่อภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้า
เป็นประมุข ในวันรุ่งขึ้น แล้วสร้าง
โรงทานกลางพระนคร ประดับตกแต่ง
ปูอาสนะไว้ แล้วแจ้งเวลา.

สตฺถา ภิกฺขุสํฆปรีวฺโต ตตฺถ กนฺตฺถวา
นีสึทึ. มนฺุสฺสา มหาทานํ อทฺสุ.
สตฺถา นิฏฺฐิตภคฺคตฺถิจฺจโจ มธฺุรฺสฺสเรณ
อนฺุโมทนํ อารภึ. ตสุมี ขณ
ภทฺทชิกฺกุมารโ ปราสาทโต ปราสาท
คจฺจติ. ตสุส สมฺปตฺติ ทสฺสนตฺถาย

พระศาสดามีหมู่ภิกษุแวดล้อม เสด็จไป
ประทับนั่ง ณ โรงทานนั้น. คนทั้งหลาย
ได้ถวายมหาทานแล้ว. พระศาสดา
เสวยเสร็จแล้ว ทรงเริ่มอนุโมทนาด้วย
พระสุรเสียงอันไพเราะ. ขณะนั้น
ภททชิกุมาร ย้ายจากปราสาทหลังหนึ่ง

^๑ น. จกุกาติจกุกานิ มณฺจาติมณฺจานิ.

ดตีวสั น โภจิ อคมาสิ. อุตตโน
มनुสุสาเยว ปรีวารสฺ.

โส มนุสุเส ปุจฺฉิ “อณฺเณสุมี กาล
มยิ ปาสาทโต ปาสาทํ คจฺฉนฺเต
สกลนคฺริ สขุขุภฺติ, จกฺกาทิจกฺกาทินิ
พฺนฺชนฺติ, อชฺช ปน จเปตฺวา มยฺหํ
มनुสุเส อณฺโณ โภจิ นตฺถิ, กิณฺนุโข
การณฺน”ติ.

“สามิ สมฺมาสมพฺพุโร อิมํ นครํ
อุปนิสฺสาย ตโย มาเส วสิตฺวา อชฺช
คจฺฉิสฺสตี, โส ภตฺตทิจจํ นิฏฺฐาเปตฺวา
มหาชนสฺส ธมฺมํ เทเสสิ, สกลนคฺร-
วาสิโน ตสฺส ธมฺมกํ สุณฺนฺตี”ติ.

โส “เตนหิ เอถ, มยฺมปิ สฺุณฺนิสฺสามา”ติ
สพฺพทาภรณปฏิมณฺุฑฺโติว มหนฺเตน
ปรีวารเณ อุปสงฺกมิตฺวา ปรีสปรียนฺเต
จิโต ธมฺมกํ สุณฺนฺโต สพฺพทิกเลเส
เชเปตฺวา อคฺคผลํ อรหตฺตํ ปาปุณฺนิ.

สตุตา ภทฺทียเสฏฺฐิ อามนฺเตตฺวา
“มหาเสฏฺฐิ ปุคฺคโต เต อลงฺกต-

ไปอีกหลังหนึ่ง. วันนั้นไม่มีใครไปดูสมบัติ
ของเขาเลย. คนของตนเท่านั้น แวดล้อม.

เขาถามผู้คนที่ว่า “เวลาอื่นเมื่อเราย้ายจาก
ปราสาทหลังหนึ่งไปอีกหลังหนึ่ง ชาว
พระนครทั้งสิ้นตื่นตื่น ปวงชนเฝ้า
ซื่อแน่นเป็นต้น แต่วันนี้ นอกจากคน
ของเราเสียแล้ว คนอื่นไม่มีใครสักคน
จักมีเหตุอะไรกันหนอ”.

คนทั้งหลายตอบว่า “ข้าแต่ นาย พระ
สัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จประทับอาศัย
พระนครนี้ตลอด ๓ เดือน จักเสด็จ
กลับไปในวันนี้ พระองค์เสวยเสร็จแล้ว
แสดงธรรมแก่มหาชน, ชาวพระนคร
ทุกคนกำลังฟังธรรมกถาของพระองค์อยู่”.

เขากล่าวว่า “ถ้าอย่างนั้นพวกท่านจง
มาเถอะ แม้พวกเราก็จะฟังบ้าง” ดังนี้
(ทั้งที่) ประดับด้วยอาภรณ์ทั้งหมดนั่นเอง
พร้อมด้วยบริวารหมู่ใหญ่ เข้าไปยืนฟัง
ธรรมกถาอยู่ท้ายบริษัท ให้กิเลสทั้งหมด
สิ้นไป บรรลุพระอรหัตซึ่งเป็นผลอันเลิศ.

พระศาสดา ตรัสเรียกภทฺทียเศรษฺฐิ
มาแล้ว ตรัสว่า “ดูกรมหาเศรษฺฐิ บุตร

วรรณคดีชาดก ป.ท. ๑๐-๑๒

ปฏियตุโต ฐมมกถิ์ สุนนุโต อรหตุเต ของท่าน (ทั้งที่) ประดับตกแต่งอยู่นั่นเอง
 ปติฏฐิตโต, เตนสฺส อชฺชเว ปพฺพชิตุ์ พังชรรวมกถาอยู่ ตั้งอยู่ในอรหัตผล,
 วฏฺฐิติ, ปรีนึพฺพายิตุ์ วา”ติ อาห. เพราะเหตุนั้น วันนี้เขาควรจะบวช, หรือ
 ควรปรีนึพพาน”.

“ภนฺเต มยฺหิ ปุตุตฺตสฺส ปรีนึพฺพานเนน มหาเศรษฐี กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์
 กิจจํ นตฺถิ, ปพฺพชาเชถ นึ ภนฺเต, ผู้เจริญ บุตรของข้าพระองค์ยังไม่มีกิจ
 ปพฺพชาเชตฺวา จ ปน นึ กเหตุวาทด้วยการปรีนึพพาน, พระองค์ผู้เจริญ ขอ
 เสว อมฺหากึ เกหึ อุปฺสงฺกมถา”ติ. พระองค์ให้เขาบวชเถิด, ก็ครั้นให้เขาบวช
 ภควา นิมนฺตณึ อธิวาทเสตฺวา กุลปุตุตฺ แล้ว โปรดพาเขาไปเรือนของข้าพระองค์
 อาทาย วิหารึ กนฺตฺวา ปพฺพชาเชตฺวา ในวันพรุ่งนี้เถิด”. พระผู้มีพระภาคทรง
 อุปฺสมปาเทสิ” รับนิมนต์แล้ว พากุลบุตรไปยังพระวิหาร
 ให้บรรพชา แล้วให้อุปสมบท.

ตสฺส มาตาปิตโร สตุตฺตาหึ มหาสกุการึ มารดาบิดาของพระภิกษุเถระนั้น ทำ
 กรีสุ. สตุตฺตา สตุตฺตาหึ วสิตฺวา สักการะเป็นอันมาก ตลอด ๗ วัน. พระ
 กุลปุตุตฺ อาทาย จาริกึ จรณฺโต ศาสดาประทับอยู่ตลอด ๗ วันแล้ว ทรง
 โภจิกามึ ปาปุณิ. โภจิกามวาสินอ พากุลบุตรเที่ยวจาริกไปบรรลุถึงโภจิกาม.
 มนุสฺสา พุทฺธปฺมุขสฺส ภิกฺขุสฺสมฺมสฺส ผู้คนชาวโภจิกาม ได้ถวายมหาทานแก่
 มหาทานึ อทฺสุ. สตุตฺตา ภตุตฺตกิจฺจา- หมู่ภิกษุ ซึ่งมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข.
 วसानอ อนุโมทณึ อารภิ. พระศาสดา ทรงเริ่มทำอนุโมทนาในเวลา
 เสร็จภัตฺตกิจ.

๑ ฉ. อุปสมปทึ ทาเปสิ.

กุลบุตรโต อนุโมทนกาล^๑ พหิคามิ
 คนุตวา “สตถุ อากมนกาลเยว^๒
 อฏฺฐหิสฺสามิ”ติ คงคาตีรสมิเป^๓ เอกสมิ
 รุกขมูเล ฌานํ สมาปชฺชิตฺวา นิสิตฺติวา
 มหุลลเกสุ เถเวสุ อากจฺจนฺตสุปิ
 อฏฺฐหิตฺวา สตถุ อากมนกาลเยว^๒
 อฏฺฐหิ.

ปุถุชฺชนา ภิกฺขุ “อโย ปุเร วิย
 ปพฺพชิตฺวา มหาเถเร อากจฺจนฺต
 ทิสฺวาปิ น อฏฺฐหิ”ติ กุชฺฉิสฺสุ.

โกฏิกามวาสิโน มนุสฺสา นาวา-
 สงฺฆาภูํ พนฺธิสฺสุ สตฺถา นาวาสงฺฆาภู
 สัมมชฺชเฒ จตฺวา “กหํ ภาทฺทชิ”ติ
 ปุจฺฉิ. “เอส ภาณฺเต อิวฺหา”ติ. “เอหิ
 ภาทฺทชิ อเมหิ สทฺธิ เอกนาว่า
 อภิรฺุหา”ติ.

เถโร อูปฺปตฺติวา เอกนาวาย อฏฺฐจาสิ.
 อถ นํ คงฺกาย มชฺฌคตฺกาลเ สตฺถา

ในเวลาอนุโมทนา กุลบุตรไปนอกบ้าน
 คิดว่า “เราจักลุกขึ้นในเวลา พระศาสดา
 เสด็จมาเท่านั้น” นั่งเข้าฌาน ณ โคน
 ต้นไม้ต้นหนึ่ง ใกล้ฝั่งแม่น้ำคงคา เมื่อ
 พระเถระผู้เฒ่าทั้งหลายเดินมา ก็มีได้
 ลุกขึ้น ลุกรับเฉพาะในเวลาที่พระศาสดา
 เสด็จมาเท่านั้น.

พวกภิกษุปุถุชนพากันโกรธว่า “พระรูปนี้
 บวชแล้ว แม้เห็นพระมหาเถระเดินมาก็
 ไม่ลุกรับ เหมือนในกาลก่อน”.

มนุษย์ชาวโกฏิกาม (ช่วยกัน)
 ผูกเรือขนาน. พระศาสดาประทับยืน
 ท่ามกลางสงฆ์บนเรือขนาน ตรัสถามว่า
 “ท่านภัททชิไปไหน”. ภิกษุกราบทูลว่า
 “พระองค์ผู้เจริญ ท่านอยู่ที่นี้เอง”.
 พระองค์ตรัสว่า “ดูกรภัททชิ เธอจงมา
 ลงเรือลำเดียวกับเรา”.

พระเถระลงไปยืนบนเรือลำเดียว (กับ
 พระศาสดา). ครั้นในเวลาที่ยี่เรือมาถึง

๑ ฉ. อนุโมทนกรณกาล.
 ๒ ฉ. อากคกาลเยว.
 ๓ ฉ. คงคาตีคตสมิเป.

อาห “ภทฺทชฺชิตฺตยา มหาปนาท-
ราชกาเล อชฺชวาวุญฺโจ ปาสาโท
กหนฺ”ติ. “อิมสฺสมี จาเน นิมฺมุโค
ภนฺเต”ติ. ปุณฺณชฺชนา ภิกฺขุ “ภทฺทชฺชิตฺตเดโร
อณฺเฏ พฺยากโรสฺส”ติ อาหฺสฺสุ.

สตฺถา “เตนหิ ภทฺทชฺชิตฺต สพฺพหฺมจารีนํ
กนฺขํ ฉินฺนทาหิ”ติ อาห. ตสฺสมี ขณ
เดโร สตฺถารํ วนฺทิตฺตวา อิทฺธิพลน
คณฺตฺตวา ปาสาทถุฏฺปิ กํ ปาทงฺคฺคฺลียา
คเหตฺตวา ปณฺจวีสติโยชนํ ปาสาทํ
อุคฺคเหตฺตวา อากาเส อุปฺปติ. อุปฺปติโย
ปนฺน เหมจฺจาปาสาเท จิตานํ ปาสาทํ
ภินฺทิตฺตวา ปณฺณายิ.

โส “เอกโยชนํ ทฺวิโยชนํ ตติโยชนนฺ”ติ
ยาว วีสติโยชนา อุทกโต ปาสาทํ
อุกฺขิปี. อถสฺส ปุริมภเว ฉาตกา
ปาสาทโลภเน มจฺจนฺจณฺปนาคมนฺฑูกา
หฺตฺตวา ตสฺสมีเยว ปาสาเท นินฺพพฺตฺตวา
ปาสาเท อุฏฺฐหนฺเต ปรีวตฺเตตฺตวา
อุทกเยว ปตีสฺสุ. สตฺถา เต ปตฺนเต

กลางแม่น้ำคงคา พระศาสดาตรัสกับ
ท่านว่า “ภัททชชิตฺตยา มหาปนาทราชกาเล
อชฺชวาวุญฺโจ ปาสาโท กหนฺ”ติ. “อิมสฺสมี
จาเน นิมฺมุโค ภนฺเต”ติ. ปุณฺณชฺชนา ภิกฺขุ
“ภทฺทชฺชิตฺตเดโร อณฺเฏ พฺยากโรสฺส”ติ. พวกพระ
ปุณฺณชฺชนพุดกันว่า “ท่านภัททชชิตฺตเดระ
อวดว่าเป็นพระอรหันต์”.

พระศาสดาตรัสว่า “ภัททชชิตฺตยา ถ้าเช่นนั้น
เธอจงตัดความสงสัยของเพื่อนสหพรหมจารี
ทั้งหลายเสียเถิด”. ในขณะนั้น พระเถระ
ถวายบังคมพระศาสดาแล้วไปด้วยกำลัง
ฤทธิ์ ใช้นิ้วเท้าคืบยอดปราสาท แล้ว
ยกปราสาทซึ่งสูง ๒๕ โยชน์ เหาะขึ้นไป
ในอากาศ. ก็ปราสาทที่ถูกยกขึ้น ได้
ปรากฏแก่ผู้ที่อยู่ในปราสาทชั้นล่าง ๆ ดุจ
พระเถระจะทำลายปราสาท.

พระเถระยกปราสาทขึ้นจากน้ำ คือ
๑ โยชน์ ๒ โยชน์ ๓ โยชน์ จนถึง ๒๐
โยชน์. ครั้งนั้นญาติแต่ภพก่อนของท่าน
เกิดเป็นปลา เต่า นาค และกบอยู่ใน
ปราสาทนั้นนั่นเอง เพราะความโลภใน
ปราสาท เมื่อปราสาทลอยสูงขึ้น จึง
กลิ้งตกลงไปในน้ำนั้นทีเดียว. พระศาสดา

ทิสฺวา “ฉาตกา เต ภทฺทชฺชิ กิลมนฺตี”ติ
อาห.

ทอดพระเนตรเห็นสัตว์นั้นหล่นไป(ในน้ำ)
จึงตรัสว่า “ดูกรรมทัทฺทชฺชิ ญาติของเข
ลำบาก”.

เถโร สตุฏฺฐ วจนํ สุตฺวา ปาสาทํ
วิสชฺชชฺชิ. ปาสาทโท ยถาภูจฺจาเนยว
ปติภูจฺชชฺชิ. สตุฏฺฐา ปน กงฺคาโต^๑
อุตฺตริ. อถสฺส กงฺคาตีเรยว อาสนํ
ปณฺณายปีสุ. โส ปณฺณตฺเต
ปวรพฺพุทฺธาสนเน ตฺรณฺสูริโย วีย รัสสิโย^๒
มฺุณฺจนฺโต นิสฺสิทฺติ.

พระเถระฟังพระดำรัส ของพระศาสดา
แล้วจึงปล่อยปราสาท. ปราสาทตั้งอยู่
ณ ที่เดิมนั่นเอง. พระศาสดาเสด็จขึ้น
จากแม่น้ำคงคา. ลำดับนั้น คนทั้งหลาย
ปูลาดอาสนะถวายพระศาสดา ไกลฝั่ง
แม่น้ำคงคานั้นแล. พระพุทฺธองค์
ประทับนั่ง เปล่งรัศมีเหนือบรรพพุทฺธอาสน์
ที่บุคคลปูลาดไว้แล้ว ประดุจพระอาทิตย์
ทอแสงอ่อน (ยามรุ่งอรุณ).

อถ นํ ภิกฺขุ “กิสฺมี กาลे ภนฺเต
อํยํ ปาสาทโท ภทฺทชฺชิตฺเตเรน
อชฺฉวามฺุจฺโจ”ติ ปุจฺฉนฺตี. สตุฏฺฐา
“มหาปนาทราชากาลे”ติ วตฺวา อตฺตํ
อาหริ.

ครั้งนั้น พวกภิกษุกราบทูลถามพระองค์
ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระทัทฺทชฺชิ-
เถระ เคยครอบครองปราสาทหลังนี้ใน
กาลไหน”. พระศาสดาตรัสว่า “ในกาล
เป็นพระราชา พระนามว่า มหาปนาทะ”
ดังนี้ แล้วทรงนำอดีตนิทานมาว่า.

อตฺตเต วิเทหฺรภูเจ มิถิลายํ สุรฺุจฺฉิ
นาม ราชา อโหสิ. ปุตฺโตปิสฺส

ในอดีตกาล ณ พระนครมิถิลา
ในแคว้นวิเทหะ มีพระราชา พระนามว่า

^๑ ฉ. ปารกงฺกํ คโต.

^๒ ฉ. รสฺมิโย.

สุรฺจฺยิว. ตสฺส ปน ปุตุโต มหาปนาโท
นาม อโหสิ.

สุรฺจฺยิ. แม้พระราชโอรสของท้าวเธอ ก็
ทรงพระนามว่า สุรฺจฺยิ เหมือนกัน. แต่
พระราชโอรสของท้าวสุรฺจฺยิ(องค์หลัง)นั้น
ทรงพระนามว่า มหาปนาทะ.

เต อิมํ ปาสาทํ ปฏฺฐิลภิสฺสุ.
ปฏฺฐิลภิตตฺถาย ปนสฺส อิทํ ปุพฺพกมฺมํ
เทว ปิตาปุตุตา นเพหิ จ
อุทุมฺพรทารุหิ จ ปจฺเจกพฺพุทฺธสฺส
วสนปณฺณสาลํ กริสฺสุ.

พระราชธาเหล่านั้น ได้ปราสาทหลังนี้
สำหรับการได้ปราสาทนี้ มีบุพกรรมดังนี้
คือ พ่อและลูก ๒ คน ได้สร้างบรรณศาลา
สำหรับเป็นที่อยู่ของพระปัจเจกพุทธเจ้า
ด้วยไม้จ้อและไม้มะเดื่อ.

อิมสฺมี ชาตเก สพฺพํ อตีตวตฺถุ
ปกฺกิณฺณกนิปาเต สุรฺจฺยิชาตเก อาวิ-
ภวิสฺสตี. สตุถา อิมํ ฐมฺมเทศนํ^๑
อาหริตฺวา อภิสมฺพุทฺโธ^๒ หุตฺวา อีมา
คาคา อโวจ

เรื่องในอดีตทั้งหมด ในชาดกนี้จะมีใน
สุรฺจฺยิชาดก ในปกฺกิณฺณกนิบาต. พระศาสดา
ผู้เป็นอภิสัมพุทฺธเจ้า ครั้นทรงนำพระ
ธรรมเทศานี้มาแล้ว (เมื่อ) ได้ตรัส
พระคาถาเหล่านี้ว่า

๔๐. “ปนาโท นาม โส ราชชา
ยสฺส ยูโป สุวณฺณโย^๓
ติริยํ โสพฺสพฺพะโร
อุจฺจมาหุ^๔ สหสฺสธา.

๔๐. “พระราชธา พระนามว่า ปนาทะ
มีปราสาททอง กว้าง ๑๖ ขั้วลูกธนู
ท่านกล่าวความสูงไว้ ๑,๐๐๐ ขั้ว-
ลูกธนู.

^๑ ฉ. อศีคิ.

^๒ ฉ. สมฺมาสมฺพุทฺโธ.

^๓ ฉ. สุวณฺณโย.

^๔ ฉ. อุทฺธมาหุ.

๔๑. สหสฺสกณฺโฑ สตเคณฺฑุ
 ฐชาลฺลํ หริตามโย
 อนจฺจุํ ตตฺถ กนฺธพฺพา
 ฉ สหสฺसानิ สตฺตธา.

๔๒. เอวเมตํ ตทา อาสิ
 ยถา ภาสสิ ภาทฺทชิ
 สกฺโก อหํ ตถา อาสิ
 เวยฺยาวจฺจกโร ตวา”ติ.

ตตฺถ ยูโปติ ปาสาโท. ติริยํ
 โสฬสฺสุพฺเพโรติ วิตุถารโต โสฬส-
 กณฺฑุปาตวิตุถาโร อโหสิ. อจฺจุมาหุ
 สหสฺสธาติ อฺพฺเพเชน สหสฺสกณฺฑุ-
 กมนมตฺตํ อจฺจุ” อามุ, สหสฺสกณฺฑุ-
 กมนกณฺณาย ปณฺจวิสฺติโยชนปฺปมาณํ
 โหติ. วิตุถาโร ปนสฺส อจฺจุชฺชโยชนมตฺโต๑

๔๑. ปราสาทซึ่งสูงชั่ว ๑,๐๐๐ ลูกธนูนั้น
 มี ๑๐๐ ชั้น ประดับด้วยธงซึ่งสำเร็จ
 ด้วยแก้วสีเขียว บนปราสาทนั้น
 มีนักฟ้อน ๖,๐๐๐ ได้ฟ้อนรำกัน
 โดยแบ่งเป็น ๗ พวก.

๔๒. ดูกุรภัททชิ เรื่องนี้ได้มีอยู่จริงใน
 กาลนั้น เหมือนที่เรากล่าว(เพราะ)
 ในกาลนั้น เราเป็นท้าวสักกะ ช่วย
 ขวนขวายให้เธอ” ดังนี้.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ยูโป
 แปลว่า ปราสาท. คำว่า กว้าง ๑๖ ชั่ว-
 ลูกธนู ความว่า โดยส่วนกว้าง กว้าง
 ๑๖ ชั่วลูกธนูตก. คำว่า ทำนกล่าวความสูง
 ไว้ ๑,๐๐๐ ชั่วลูกธนู ความว่า โดย
 ส่วนสูง ทำนกล่าวปราสาทนั้นว่า สูง
 ประมาณชั่ว ๑,๐๐๐ ลูกธนูเล่นไป คือ
 ประมาณ ๒๕ โยชน์ โดยคำนวณการ
 เล่นไปแห่งลูกธนู ๑,๐๐๐. แต่ปราสาทนั้น
 ส่วนกว้างประมาณครึ่งโยชน์ (เท่านั้น).

๑ ฉ. อจฺจุ อหุ.

๒ ฉ. อจฺจุชฺชโยชนมตฺโต.

สหสฺสกณฺโฑ สตเคณฺจฺจฺติ โส
ปเนส สหสฺสกณฺจฺจฺพุเพโธ ปาสาโท
สตกฺกฺมิโก อโหสิ. ธชาลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺล
หริตามโยติ หริตมณฺปิรฺกฺขิตฺโต.

อฏฺฐกถายํ ปน “สหาลุ^๑ หริตามโย”ติปิ
ปาโร. หริตมณฺนิเมยฺหิ ทวารกวางฺ-
วาทปานฺเหติ สมฺนุนาคโตติ อตฺโถ.
สหาคิ กิร ทวารกวางฺวาทปานานํ
นามํ. คนฺธพฺพชาติ นฺญา.

ฉ สหสฺसानิ สตฺตธาติ ฉ คนฺธพฺพ-
สหสฺसानิ สตฺตธา หุตฺวา ตสฺส
ปาสาทสฺส สตฺตตฺส จานฺเส รณฺโณ
รติวทฺตมฺนตฺถาย^๒ นจฺจิสฺสูติ อตฺโถ.

เต เอวํ นจฺจนฺตฺวาปี คายมานาปี
ราชานํ หาเสตุํ นาสกฺขีสุ, อถ สกฺโก
เทวราชา เทวณฺฏี เปเสตฺวา สมชฺชํ
กาเรสิ. ตทา มหาปนาโท หสิ.

คำว่า ซึ่งสูงชั่ว ๑,๐๐๐ ลูกธนูนั้น
มี ๑๐๐ ชั้น ความว่า ปราสาทหลังนั้น
สูงชั่ว ๑,๐๐๐ ลูกธนูมี ๑๐๐ ชั้น. คำว่า
ประดับด้วยธง ความว่า ถึงพร้อมด้วยธง.
คำว่า สำเร็จด้วยแก้วสีเขียว ความว่า
ประดับด้วยแก้วสีเขียว.

แต่ในอรรถกถา ปาฐะว่า “สหาลุ หริตา-
มโย” ก็มี. อธิบายว่า ประกอบด้วย
บานประตูหน้าต่าง ซึ่งสำเร็จด้วยแก้ว
สีเขียว. ได้ยินว่า คำว่า สห เป็นชื่อ
ของบานประตู และหน้าต่าง. นักพ้อง
ชื่อว่า คนธรรพ.

คำว่า มี ๖,๐๐๐ คน โดยแบ่งเป็น ๗ พวก
ความว่า นักพ้อง ๖,๐๐๐ แบ่งเป็น ๗ พวก
พากันร้ายรำเพื่อเพิ่มพูนความยินดี ให้
พระราชชา ในที่ทั้งเจ็ดของปราสาทนั้น.

นักพ้องรำเหล่านั้นทั้งร้ายรำทั้งร้องเพลง
อยู่อย่างนี้ ก็ไม่อาจให้พระราชชาเปล็ดเพลิน
พระทัยได้. ครั้งนั้น ท้าวสักกเทวราช
ทรงส่งเทพธิดานักพ้อง มาให้กระทำ

^๑ ฉ. สมาลุหริตามโย, ที. ฉสาสุ หริตามโย สสาสุ.

^๒ ฉ. รติชนนตฺถาย.

การเล่นมหรสพ. กาลนั้น ท้าวมหาปนาทะ
ทรงเปลื้องเครื่องพระทัย.

ยดา ภาสสี ภัททษีติ ภัททษีติ-
เถเรน หิ “ภัททษี ดยา มหาปนาท-
ราชกาเล อชฌาฏฐโจ ปาสาโท
กหนุ”ติ วุตเต “อิมสฺมี จาเน นิมฺคุโค
ภนฺเต”ติ วทนฺเตน ตสฺมี กาล
อตุตโน อตุถาย ตสฺส ปาสาทสฺส
นิพฺพตฺตภาโว จ มหาปนาทราชภาโว
จ ภาสสีโต อโหสิ.

ตํ กเหตุวา สตุถา “ยดา ตฺวํ ภัททษี
ภาสสี”ติ อาห.

เอวเมตํ ตทา อาสีติ “ตทา เอวเมตํ
ตเถว อโหสิ, อหํ ตทา ตว
เวยฺยวาวจฺจโร สกุโก เทวานมิณฺโท
อโหสิณฺ”ติ อาห. ตสฺมี ขณ
ปุกฺขชฺชนภิกฺขุ นิกฺกขฺชา อหฺลฺสุ.

คำว่า **ดูกรภัททษีเหมือนที่เธอ**
กล่าว ความว่า จริงอยู่เมื่อพระศาสดา
ตรัสว่า “ภัททษี ปราสาทที่เธอเคย
ครอบครอง ในกาลที่เป็นพระเจ้า
มหาปนาทราชอยู่ที่ไหน” ดังนี้ พระ
ภัททษีเถระ กราบทูลว่า “จมอยู่ตรงนี้
พระเจ้าข้า” ดังนี้ เป็นอันได้พุดถึงการ
เกิดขึ้นของปราสาทนั้น เพื่อตนและความ
เป็นพระเจ้ามหาปนาทราชในกาลนั้น.

พระศาสดา ทรงถือเอาความนั้น จึงตรัส
ว่า “ดูกรภัททษี (เรื่องนี้ได้มีอยู่จริง)เหมือน
ที่เธอกล่าว”.

คำว่า **เรื่องนี้ ได้มีอยู่จริงในกาลนั้น**
ความว่า “เหตุการณ์นี้ได้มีอย่างนั้น คือ
เหมือนอย่างนั้น ในกาลนั้น(เพราะ) ใน
กาลนั้น เราได้เป็นท้าวสักกะผู้เป็นใหญ่
ในหมู่ทวยเทพได้เป็นผู้ชวนชวายเป็นเธอ”.
ขณะนั้น พวกภิกษุปุถุชนต่างก็หมดความ
สงสัย.

สตถา อิมิ ฐมมเทสนัน อหริตฺวา
 ชาตกั สโมธานะสิ “ตทา มหาปนาโท
 ราชา ภาทฺทชิ อโหสิ, สกุโก ปน
 อหเมวา”ติ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนาเข้ามาแล้ว จึงทรงประชุมชาดกว่า
 “พระราชา พระนามว่า มหาปนาทะ
 ในกาลนั้น กลับชาติมาเป็นภัททชิ ส่วน
 ท้าวสักกะกลับชาติมาเป็นเรตถาคตแล”.

มหาปนาทชาตกาวณฺณนา จตฺตถา.

พรรณนามหาปนาทชาดกที่ ๔ จบ.

๕. ขุรปปชาตก (๒๖๕)

๔๓. “ทิสฺวา ขุรฺรฺเป ฐนฺเวคฺนฺนฺเน
ขคฺเค คหิตฺเต ติชิเณ เตลฺโธเต
จสฺมี ภยสฺมี มรเณ วิรุเพห
กสฺมา นฺุ เต นาหฺ ฌมฺภิตฺตํ.
๔๔. ทิสฺวา ขุรฺรฺเป ฐนฺเวคฺนฺนฺเน
ขคฺเค คหิตฺเต ติชิเณ เตลฺโธเต
จสฺมี ภยสฺมี มรเณ วิรุเพห
เวทํ อลตฺถํ วิปฺลํ อุพารํ.
๔๕. โส เวทชาโต อชฺฌภวี อมิตฺเต
ปฺพุเพว เม ชีวิตฺมาสิ จตฺตํ
น หิ ชีวิตฺเต อลยํ กุพฺพมาโน
สุโร กยิรา สุรกีจฺจํ กทาจี”ติ.

ขุรปปชาตกํ ปณฺจมํ.

๕. ขุรฺรฺปปชาตก (๒๖๕)

๔๓. “เพราะเห็นลูกศรอันแหลมซึ่งออกไป
จากธนู เห็นดาบคมกริบ ซึ่งลับด้วย
น้ำมัน ที่พวกโจรถือแล้ว เมื่อความ
ตายปรากฏ เพราะภยันั้น เหตุไร
หนอ ท่านจึงไม่มีความหวาดเสียว.
๔๔. เราเห็นลูกศรอันแหลม ซึ่งออกไป
จากธนู เห็นดาบคมกริบ ซึ่งลับด้วย
น้ำมัน ที่พวกโจรถือแล้ว เมื่อความ
ตายปรากฏ เพราะภยันั้น ได้ความ
ยินดี อย่างไฟบุลยโอบาร.
๔๕. เรานั้นเกิดความยินดี จึงครอบงำ
อมิตรได้ เราสละชีวิตในตอนต้น
ก็บางครั้งวบุคคลผู้กล้าหาญ เมื่อ
ทำความอาลัยในชีวิต ย่อมไม่ทำ
หน้าที่อย่างกล้าหาญ” ดังนี้.

ขุรฺรฺปปชาตก ที่ ๕.

๕. ขุรูปปชาตกถา

(๒๖๕)

ทิสฺวา ขุรูปเปติ อิทํ สตุถา
 เขตวเน วิหรนฺโต เอกํ โอสฏฺฐวีริยํ
 ภิกขุํ อารพฺภ กถลสิ.

ตํ หิ สตุถา ฆมฺมสภายํ อานิตํ
 “สจฺจํ กิร ตวํ โอสฏฺฐวีริโย”ติ
 วตุวา “สจฺจํ ภนเต”ติ วุตฺเต “ภิกขุ
 กสฺมา ตวํ เอวํ นิยฺยานิเก สาสเน
 ปพฺพชิตฺวา วีริยํ โอสชฺช^๑ โปราณก-
 ปณฺทิตา อนิยฺยานิกฎฺฐาเนปิ วีริยํ น
 โอสชฺเชนฺต^๒”ติ วตุวา อตฺตํ อหริ.

อตฺตเต พาราณสียํ พุรหุมนตฺเต
 รชฺชํ กาเรนฺเต โพรสิสตุโต เอกสฺมี
 อฏฺฐวีอารกฺขิกกฺุเล นิพฺพตฺติตฺวา วยปฺปตฺโต

๕. พรรณนาขุรูปปชาตก

(๒๖๕)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
 เขตวันมหาวิหาร ทรงปรารภภิกษุผู้ละ
 ความเพียรรูปหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศนา
 นี้ว่า เพราะเห็นลูกศรอันแหลม ดังนี้
 เป็นต้น.

เรื่องมีว่า พระศาสดาตรัสกับท่าน
 ซึ่งถูกนำมายังธรรมสภาว่า “ได้ยินว่า
 เธอละความเพียร จริงหรือ” เมื่อท่าน
 กราบทูลว่า “จริงพระเจ้าข้า” ดังนี้ จึง
 ตรัสว่า “ดูกรภิกษุ เพราะเหตุไร เธอ
 บวชแล้วในศาสนา ซึ่งเป็นที่ช่วยนำออก
 จากทุกข์อย่างนี้ ยังทิ้งความเพียรเสีย
 บัณฑิตปางก่อน แม้ในฐานะไม่ช่วยนำ
 ออกจากทุกข์ ยังไม่(ยอม)ละทิ้งความ
 เพียร” ดังนี้แล้วจึงทรงนำอดีตนิทานมาว่า.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 เสวยราชสมบัติ ณ เมืองพาราณสี
 พระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลเจ้าหน้าที่รักษา

๑ น. โอสชฺช.

๒ น. กริสุ.

ปณฺจบุริสสตปรีวาโร อฏฺวีอารกฺขิเกสฺสุ
สพฺพเชฏฺฐโก หุตฺวา อฏฺวีมุข เอกสฺมี
คามे วาสํ กปฺเปสิ.

โส ปน ภาติ คเหตุวา มนุสฺเส
อฏฺวี อติกกามาติ. อเอกสฺมี ทิวเส
พาราณเสโก^๑ สตุถฺวาหปฺตุโต ปณฺจหิ
สกกฺขเตหิ ตํ คามํ ปตุวา ตํ
ปโกโกสาเปตุวา “สมฺม สหสฺสํ
คเหตุวา มํ อฏฺวี อติกกาเมหิ”ติ อาห.

โส “สาธู”ติ สมฺปฏฺิจฺฉิตฺวา ตสฺส
หตุโต สหสฺสํ คณฺหิ, ภาติ
คณฺหนฺโตเยว ตสฺส ชีวิทํ ปรีจจฺฉิ. โส
ตํ อาทาย อฏฺวี ปาวีสิ. อฏฺวีมุขเณ
ปณฺจสตา โจรา อฏฺฐหีสฺสุ. โจเร
ทิสฺวาว เสสฺปริสา อฺเรน นิปชฺชิสฺสุ.
อารกฺขิกเชฏฺฐโก เอโกว นทฺนฺโต
วคฺคณฺโต ปหริตุวา ปณฺจสตโจเร
ปลาเปตุวา สตุถฺวาหปฺตุตํ โสตุถฺวินา
กนฺตาวํ ตาเรสิ.

ดงตระกูลหนึ่ง เจริญวัยแล้ว มีบริวาร
๕๐๐ คน เป็นหัวหน้าสูงสุด ในบรรดา
เจ้าหน้าที่รักษาตง อาศัยอยู่ในบ้าน
ตำบลหนึ่ง ที่ปากดง.

ก็ท่านรับจ้างพาคนข้ามดง. ต่อมาวันหนึ่ง
บุตรพ่อค้าเกวียนชาวเมืองพาราณสี (พา)
เกวียน ๕๐๐ เล่ม ถึงหมู่บ้านนั้นแล้ว จึง
ให้เรียกพระโพธิสัตว์นั้น กล่าวว่ “แน่
สหาย ขอท่านจงรับเงิน ๑,๐๐๐ แล้วนำ
เราข้ามดง (ด้วยเถอะ)”.

ท่านรับว่า “ได้” แล้วรับเงิน ๑,๐๐๐ จาก
มือเขา เมื่อรับค่าจ้าง(แล้วแม่) ชีวิตก็
สละให้เขาได้. ท่านพาเขาเข้าไปยังดง.
โจร ๕๐๐ คนดักปล้นกลางดง. พวกบุรุษ
ที่เหลือเห็นโจรแล้วก็หมอบราบ(หมด).
หัวหน้าผู้รักษาผู้เดียวเท่านั้น บงการ
คุมพวกฮีดสู ไล่โจรทั้งห้าร้อยให้หนีไป
พาบุตรพ่อค้าเกวียนข้ามดงไปได้ โดย
สวัสดิ์.

^๑ ฉ. พาราณเสชชโก.

สตถวาทปุตโต ปน ปรกนฺตาทเร
 สตถํ นิเวเสตฺวา อารกฺขิกเขฏฺฐกํ
 นานคฺครสโกชนํ โภเชตฺวา สมฺปิ
 ภูตฺตปาทราโส สุขุณฺณินฺโน เตน สทฺธิ
 สลฺลปนฺโต “สมฺม ตถาทารุณานํ นาม
 โจรานํ อวฺชานิ คเหตุวา อวตฺถรณ-
 กालเ เกน นุโข การณฺน
 จิตฺตฺตฺตราสมตฺตมฺปิ น อฺปฺปนฺนํ”ติ
 ปุจฺฉนฺโต ปจฺมํ กถมาห

ฝ่ายบุตรพ่อค้าเกวียน จอดเกวียน
 (เป็นค่ายพัก) ณ ดงอีกฟากหนึ่ง จัด
 โภชนาหารเลิศรสต่าง ๆ ให้หัวหน้า
 คนอารักขาบริโภค แม่ตัวเองบริโภค
 อาหารเข้าแล้ว นั่งพักผ่อนสนทนากับ
 พระโพธิสัตว์ จึงถามว่า “สหาย เวลา
 ที่พวกโจร (มีนิสัย) ทารุณถึงปานนั้น ถือ
 อวฺชปล้นอยู่ เพราะเหตุไรหนอ จิต(ของ
 ท่าน)มิได้เกิดแม้เพียงความสะดุ้งเลย” ดังนี้
 แล้วกล่าวคาถาแรกว่า

๔๓. “ทิสฺวา ขุรูปฺเป ธนฺวณฺนุเน
 ขคฺเค คหิตฺเต ติฆิณฺเต เตลฺโธเต
 ตสฺมี ภยสฺมี มรณฺ วิรุเพฺห
 กสฺมา นุ เต นาหุ ฌมฺภิตฺตฺตฺน”ติ.

๔๓. “เพราะเห็นลูกศรอันแหลมซึ่งออกไป
 จากธนู เห็นดาบคมกริบ ซึ่งลับด้วย
 น้ำมัน ที่พวกโจรถือแล้ว เมื่อความ
 ตายปรากฏ เพราะภยันั้น เหตุไร
 หนอ ท่านจึงไม่มีความหวาดเสียว”.

ตตฺถ ธนฺวณฺนุเนติ ธนฺวณฺเน
 วิสฺฐเจ. ขคฺเค คหิตฺเตติ ฏฺฐทฺนฺเต^๑
 สุกฺคหิตฺเต ขคฺเค. มรณฺ วิรุเพฺหติ
 มรณฺ ปจฺจุปฺภูจฺเจ. กสฺมา นุ เต
 นาหุติ เกน นุโข การณฺน เต
 นาโหสิ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ซึ่ง
 ออกไปจากธนู ได้แก่ ที่ปล่อยไปแล้วด้วย
 กำลังของธนู. คำว่า ดาบที่โจรถือแล้ว
 ความว่า ดาบด้ามงา ซึ่งโจรถือกระชับ
 (มือ). คำว่า เมื่อความตายปรากฏ
 ความว่า เมื่อความตายปรากฏใกล้เข้ามา.

^๑ ฉ. ธรรมเจติ.

คำว่า เหตุไรหนอ ท่านจึงไม่มี (ความ
หวาดเสียว) ความว่า (ความหวาดเสียว)
ไม่มีแก่ท่านเพราะเหตุไรหนอแล.

ฉมฤตตุนุติ สรีรจณัน.

คำว่า ความหวาดเสียว ได้แก่ ตัวสัน.

ตํ สุตฺวา อารกฺขิกเชฏฺฐโก
อิตรรา เทว คาถา อภาสิ.

หัวหน้าคนอารักขา ฟังคำนั้นแล้ว
จึงกล่าว ๒ คาถานอกนี้ว่า

๔๔. "ทิสฺวา ขุรปฺเป ธนฺวณฺเณ
ขกุเค กหิเต^๑ ติขิเณ เตลโรเต
ตสฺมี ภยสฺมี มรเณ วิรุเพห
เวทํ อลตฺถํ วิปลํ อุพารํ.

๔๔. เราเห็นลูกศรอันแหลม ซึ่งออกไป
จากธนู เห็นดาบคมกริบ ซึ่งลับ
ด้วยน้ำมัน ที่พวกโจรถือแล้ว เมื่อ
ความตายปรากฏ เพราะภัยนั้น
ได้ความยินดี อย่างไพบูลย์โอฬาร.

๔๕. โส เวทชาโต อชฺฌภวี อมิตฺเต
ปฺพุพฺเว เม ชีวิตฺมาสิ จตฺตํ
น หิ ชีวิตฺเต อาลยํ กุพฺพมาโน
สุโร กยิรา สุรฺกิจฺจํ กทาจี^๑ติ.

๔๕. เรานั้นเกิดความยินดี จึงครอบงำ
อมิตรได้ เราสละชีวิตในตอนต้น
ก็บางคราวบุคคลผู้กล้าหาญ เมื่อ
ทำความอาลัยในชีวิต ย่อมไม่ทำ
หน้าที่อย่างกล้าหาญ" ดังนี้.

ตตฺถ เวทํ อลตฺถนุติ ตฺถุริณฺเจะ
โสมนสฺสณฺจ ปฏฺฐสิ. วิปฺลนุติ พหุ.
อุพารนุติ อุตฺถมํ. อชฺฌภวินุติ ชีวิตํ
ปริจฺจชิตฺวา อภิกวี.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เราได้
ความยินดี ความว่า เราได้ความยินดี
และโสมนัส. คำว่า ไพบูลย์ ได้แก่
มาก. คำว่า โอฬาร ได้แก่ สูงสุด.

วรรณคดีชาตก ป.ท. ๑๐-๑๓

^๑ ฉ. ท. อ. กหิเต.

คำว่า ได้ครอบงำ ความว่า เราได้
สละชีวิตครอบงำ.

ปุพฺพเพว เม ชีวิตมาสิ จตฺตุนฺติ
มยา หิ ปุพฺพเพว ตว หตฺถโต ภาตี
กณฺหนฺเตน ชีวิตํ จตฺตมาสิ. น หิ
ชีวิตเ อาลยํ กุพฺพมาโนติ^๑ ชีวิตสมฺมึ
สิเนหํ นิกนฺตี กุรฺมาโน สุโร สุริกัจจํ
กทาจิปี น หิ กโรติ.

คำว่า เราสละชีวิตในตอนต้น ความว่า
จริงอยู่ในตอนแรก เรารับค่าจ้างจากมือ
ของท่าน ได้สละชีวิตแล้ว. คำว่า เมื่อ
ทำความอาลัยในชีวิต ความว่า จริงอยู่
ผู้กล้าหาญเมื่อทำความสิเนหารักใคร่ใน
ชีวิต ชื่อว่า ไม่ทำหน้าที่อย่างกล้าหาญ
แม้ในกาลบางคราว.

เอวํ โส ปราวเส^๒ วิสขฺชนฺเต
ชีวิตเ นิกนฺตียา วิสภูจฺจตุตา อตฺตโน
สุริกัจจสุส กตฺมาวํ ญาเปตฺวา
สตุถฺวาหปฺตฺตํ อโยเชตฺวา สกคามเมว
ปจฺจาคนฺตฺวา ทานาทีนึ ปุณฺณานิ
กตฺวา ยถากมมํ โคติ.

พระโพธิสัตว์นั้น ครั้นประกาศข้อ
ที่ตนกระทำหน้าที่อย่างกล้าหาญ เพราะ
สละความรักใคร่ในชีวิต ซึ่งสละให้คนอื่น
อย่างนี้แล้ว จึงส่งบุตรพ่อค้าเกวียนไป
แล้วกลับไปบ้านของตน ทำบุญมีทาน
เป็นต้นไปตามยถากรรม.

สตุถฺวา อิมํ ฆมฺมเทสนํ อหริตฺวา
สจฺจาณี ปกาเสตฺวา ชาตกํ สโมธานสิ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว จึงทรงประกาศสัจจะ
ประชุมชาดก.

^๑ ลีโค ปฏฺชาย ฉ. ชีวิตสมฺมึหิ นิกนฺตี กุรฺมาโน
ปริสสิกัจจํ กทาจิปี น กโรติ.

^๒ ฉ. สรวาสเส วสุตฺตเน.

สจฺจปรีโยसानเ โอสฏฺฐวีริโย ภิกขุ ในที่สุดสัจจะ ภิกษุผู้ละความเพียร ดำรง
อรหตฺเต ปติฏฺฐหิ. ตทา อารกฺขิก- อยู่ในอภยผล. ส่วนหัวหน้าคนอารักขา
เชฏฺฐโก ปน อหเมวาทิ. ในกาลนั้น กลับชาติมาเป็นเราตถาคตแล.

ขุรปฺปชาตกถณฺณา ปญฺจมา.

พรรณนาขุรปชาดก ที่ ๕ จบ.

๖. วาตคฤคสินธุวชาตก (๒๖๖)

๔๖. “เยนาสิ กีสียา ปณฺฑุ
เยน ภตฺตํ น รุจฺจติ
อยํ โส อากโต ภตฺโต
กสมฺมาทานิ ปลายสิ.

๔๗. นุโข ปนาทิกเณว
สนฺถโว นาม ชายติ
ยโส หายติ อิตฺถินํ
ตสมฺมา ตาต ปลายิหํ.

๔๘. ยสฺสฺสินํ กุเล ชาตํ
อามตํ ยา น อิจฺจติ
โสจตี จิรฺรตฺตาย
วาตคฤคมิว กทฺุรภี”ติ.

วาตคฤคสินธุวชาตกํ ฉฏฺฐํ.

๖. วาตคฤคสินธุวชาตก (๒๖๖)

๔๖. “แม่เป็นโรคผอมเหลือง ไม่หิวข้าว
เพราะมีจิตปฏิพัทธ์ ในมัสลินธพ
ตัวใด มัสลินธพตัวนั้น มาคบหา
สมาคมท่านแล้ว แต่เหตุไฉนเล่า
บัดนี้ มัสลินธพตัวนั้น จึงหนีไปเสีย.

๔๗. ลูกรักขึ้นชื่อว่าสันทวะ จะเกิดขึ้น
ด้วยแรกพบปะกันเท่านั้น เกียรติยศ
ของหญิง ย่อมเสื่อมเสียเพราะฉะนั้น
แม่จึง(ทำอุบาย)ให้มัสลินธพนั้น หนี
ไปเสีย.

๔๘. หญิงใดมิได้ปรารภนา ชายที่เกิด
ในตระกูล ผู้มีศศกัณฑ์ที่มีผู้ชักนำมา
แล้ว หญิงนั้นจำต้องโสกเศร้าอยู่
สิ้นกาลนาน ดุจดังนางลาเศร่าโสก
ถึงม้าวาตคฤคสินธพ ฉะนั้น”.

วาตคฤคสินธุวชาตก ที่ ๖.

๖. วาตคฤคตินรชาดกวรรณนา

(๒๖๖)

เยนาสิ กีสียา ปณชุตี อิทั
สตถา เขตวเน วิหรนุโต สาวตถียั
อณฺณตริ กุญฺมพิกั อารพฺภา กเถสิ.

สาวตถียั กิเรกา อิตฺติ เอกั
อภิรูปั กุญฺมพิกั ทิสฺวา ปฏิพทฺชจิตฺตา
อโหสิ. สกฺลสรีรั ฌายมาโน วีย
ตสฺสา อพฺภานฺตเร กิเลสฺคฺติ อุปฺปชฺชติ.
สา เนาเว กายสฺสทา, น จิตฺตสฺสทา
อลภิ. ภตฺตมฺปิสฺสา น รุจฺจิ. เกวลั
มณฺจกอฏฺฐนึ คเหตุวา นิปชฺชติ.

อต นั อุปฺภุจายิกา จ สหายิกา จ
ปุจฺฉนฺสิ “กิณฺนุโข ตวั กมฺปมานจิตฺตา
อฏฺฐนึ คเหตุวา นิปนฺนา, กิณฺเต
อฆาสฺสกนฺ”ติ. ตาสั เอกั เทว วาเร
อกเถตฺวา ปุณฺปุณฺนั วุจฺจมานา ตมตฺถึ
อาโรเจสิ. อต นั ตา สมสฺสาเสตฺวา
“ตวั มา โภติ จินฺตยิ, มยั ตั

๖. พรรณนาว่าตักคตินรชาดก

(๒๖๖)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตะวันมหาวิหาร ทรงปรารภกุญฺมพิ
คนใดคนหนึ่งในเมืองสาวัตถี ตรัสพระ
ธรรมเทศานี้ว่า แม่เป็นโรคผอมเหลือง
เป็นต้น.

เล่ากันมาว่า หญิงคนหนึ่งในเมือง
สาวัตถี เห็นกุญฺมพิผู้มีร่างกายงดงาม
คนหนึ่ง จึงมีจิตปฏิพัทธ์รักใคร่. ไฟ
คือ กิเลสบังเกิดขึ้นภายในของหญิงนั้น
ประจวบดังว่าแผดเผาเรือนร่างทั้งสิ้น. หญิง
นั้นมีได้รับความสำราญกาย ความ
สำราญใจเลย. แม้ข้าวนางก็ไม่หิว. นาง
ได้แต่นอนเกาะขอบเตียงอยู่อย่างเดียว.

ต่อมาหญิงผู้ปฏิบัติรับใช้ และหญิงสหาย
ได้ถามหญิงนั้นว่า “ทำไมเล่าหนอ
เธอจึงมีใจกระสับกระส่าย นอนพับเกาะ
ขอบเตียง, เธอไม่สบายหรือ”. หญิงนั้น
ไม่ยอมบอกแก่พวกหญิงปฏิบัติรับใช้ และ
หญิงสหายเหล่านั้น จนถึง ๒ วาระ เมื่อ
ถูกรบเร้าถามบ่อย ๆ เข้า จึงยอมบอก

อาเนสุสามา”ติ วตฺวา คนฺตฺวา
 กุฏุมฺพิกเน สทุธิ มนฺเตสฺ.

โส ปฏิภฺชิปิ ตฺวา ปุณฺปุณฺ วุจฺจมาโน
 อธิวาเสสิ. ตา “อสุกทิวเส อสุกเวลาย
 อากจฺฉาหิ”ติ ปฏิญฺณํ คาเหตุวา^๑
 คนฺตฺวา ตสฺสา อาโรเจสฺ. सा
 สฺกนฺนํตี อตฺตโน สยนคพฺภํ สชฺเชตฺวา
 อตฺตानํ อลงฺกิริตฺวา สยนปิฏฺเจ
 นิสินฺนา ตสฺมี อากนฺตฺวา สยนเกทเส
 นิสินฺเน จินฺเตสิ “สจฺहां อิมสฺส คฺรุกํ
 อกตฺวา อิทาเนว โโอกาสํ กริสฺสามิ,
 อิสฺสรियํ เม ปริหาयิสฺสติ, อากตทิวเสยว
 โอกาสกรณํ นาม อการณํ, อชฺช นํ
 มงฺกํ กตฺวา อณฺณสฺมี ทิวเส โโอกาสํ
 กริสฺสามิ”ติ.

อถ นํ หตฺถกฺคหฺณาทิวเสน เกหิ
 กาคฺตุ อารทุธิ หตฺถเก คเหตุวา “อเปหิ

ความข้อนั้น. ลำดับนั้นหญิงทั้งหลาย
 เหล่านั้น จึงลอบโยนนาง กล่าวว่า
 “แม่นางผู้เจริญ เธออย่าครุ่นคิดไปเลย
 พวกเราจักนำชายคนนั้นมาให้” แล้วไป
 ปรีกษากับกุฏุมพี.

กุฏุมพีนั้นปฏิเสธ เมื่อถูกหญิงเหล่านั้น
 พูดยบเร้าบ่อย ๆ จึงตกลงยอมรับ.
 พวกหญิงเหล่านั้น นัดหมายว่า “ท่าน
 จงมาในวันเวลาโน้น” ให้รับค้ำมั่นสัญญา
 แล้วจึงไปบอกแก่หญิงนั้น. หญิงนั้นได้ยิน
 คำนั้น จัดเตรียมห้องนอนของตน ประดับ
 ตกแต่งร่างกาย แล้วนั่งคอยบนหลังที่นอน
 เมื่อกุฏุมพีนั้นมาถึง นั่งบนที่นอนส่วนหนึ่ง
 จึงคิดว่า “ถ้าหากเราไม่ทำความหนักใจ
 ต่อชายคนนี้ให้โอกาสเสียในเวลานี้ทีเดียว,
 ศักดิ์ศรีของเราก็จักเสื่อมเสีย, ธรรมจ
 การให้โอกาส ในวันที่ชายแรกมาถึง
 ที่เดียว ไม่เป็นเหตุผลอันสมควร, วันนี้
 เราจักทำให้เขาเกือบสิ้น แล้วจักให้โอกาส
 ในวันอื่น”.

ลำดับนั้น นางจึงจับมือชายกุฏุมพีนั้น
 ผู้เริ่มจะทำการหยอก ด้วยมุ่งจะจับมือ

^๑ ฉ. คเหตุวา.

อเปหิ น เม ตยา อตุโถ”ติ
 นิกกทฺเฒสิ^๑ โส โอสกุกิตฺวา ลชฺชิตฺโต
 อุกฺกจาย อตฺตโน เคะเหมว คโต. อิตฺรา
 อิตฺติโย ตาย ตถากตฺถาวํ ฌตฺวา
 กุกฺกมฺพิเก นิกฺขนฺเต ตํ อฺปสงฺกมิตฺวา
 เอวมาหํสุ “ตฺวํ ตสฺมี ปฺริพฺทฺจิตฺตา
 อาหารํ ปฺริกฺขิปิตฺวา นิปฺชฺชิตฺติ, อถ นํ
 มยํ ปฺนปฺปฺนํ ยาจิตฺวา อานยิมฺหา
 ตสฺส กสฺมา โอกาสํ น อกาสิ”ติ.

สา ตมตฺถํ อโรเจสิ. อิตฺรา “เตนหิ
 ปญฺญาอิสฺสสิ”ติ วตฺวา ปกฺกมฺสิ.
 กุกฺกมฺพิโก ปฺน นีวตฺติตฺวา น โอลฺเกสิ.
 สา ตํ อลฺภมาณา สฺสุสฺमानา^๒
 นีราหารา ตตฺถเว ชีวิตฺกฺขยํ ปาปฺถนิ.
 กุกฺกมฺพิโก ตสฺสา มตฺถาวํ สฺตฺวา^๓
 พหฺมาลาคนฺธวิเลปนํ อาทาย เชตฺวานํ
 คนฺตฺวา สตฺถารํ ปุเชตฺวา วนฺทิตฺวา
 เอกมฺนฺตํ นิสฺสิทฺติ^๔ สตฺถารา จ
 “กีนฺนุโข อฺปาสก น ปญฺญาสิ”ติ
 ปุจฺฉิตฺโต ตมตฺถํ อโรเจตฺวา “สฺวหาหํ

เป็นต้น ผลักออกไปพลาง กล่าวว่า
 “ถอยไป ถอยไป เราไม่ต้องการตัวท่าน”.
 ชายกุกฺกมฺพินั้นถอยกลับขวยเงิน ลุกขึ้น
 ไปยังเรือนของตนทันที. หญิงสหายนอกนี้
 รู้ว่านางทำเช่นนั้น เมื่อชายกุกฺกมฺพีออกไป
 แล้ว จึงเข้าไปหานางพูดอย่างนี้ว่า “เธอ
 เป็นผู้มีใจปฏิพัทธ์รักใคร่ ในชายกุกฺกมฺพี
 นั้น ถึงกับนอนอดอาหาร, เมื่อเป็นเช่นนี้
 พวกเราจึงอ้อนวอนรบเร้าพาเขามาให้
 เพราะเหตุไร เธอจึงไม่ให้โอกาสแก่เขา”.

หญิงนั้น ก็บอกความข้อนั้น. พวกหญิง
 นอกนี้ จึงพูดว่า “ถ้าเช่นนั้น เธอจัก
 ปรากฏ” ดังนี้ แล้วพากันหลีกไป. ชาย
 กุกฺกมฺพีกลับไปแล้ว ก็ไม่เหลียวแลดูอีกเลย.
 หญิงนั้นเมื่อไม่ได้ชายกุกฺกมฺพินั้น ก็ชুব
 ผอมลง อดอาหาร เสียชีวิตลงตรงนั้นเอง.
 ชายกุกฺกมฺพีทราบว่ หญิงคนนั้นตายแล้ว
 จึงถือดอกไม้ของหอมและเครื่องไล่ทาเป็น
 อันมาก ไปยังเชตวันมหาวิหาร บูชา
 พระศาสดาแล้วถวายบังคม นั่งอยู่ส่วน
 ข้างหนึ่ง, และอันพระศาสดาตรัสถามว่า

^๑ น. นินทกฺเฒสิ. ^๒ น. อยํ ปาโจ น ทิสฺสติ.
^๓ น. ฌตฺวา. ^๔ น. นิสฺสิทฺติวา.

อรรถกถาชาดก ม.ท. ๑๐-๑๓

ภนฺเต เอตฺตํ กาลํ ลชฺชชย
พฺพทฺฐปฺปจฺฉานํ นาคโธ”ติ อห.

“ดูกรอุบาสกทำไมหนอ ท่านจึงไม่ปรากฏ
ให้เห็น” จึงกราบทูลความข้อนั้น แล้ว
กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ข้าพระองค์มิได้มาเฝ้าพระพุทธองค์ ตลอด
เวลาประมาณเพียงนี้ เพราะความ
ละอายใจ”.

สตุถา “อุปาสก น อิทาเนว สว
กิลเสวเสน ตํ ปกโกสาเปตฺวา
อาคตกาเล ตํ โอภาสํ อกตฺวา
ลชฺชชยเปสิ, ปุพฺพเพปิ ปน ปณฺหิตฺเตสุปิ
ปฏฺวิพฺพทฺฐจิตฺตา หุตฺวา ปกโกสาเปตฺวา
อาคตกาเล โอภาสํ อกตฺวา กิลเมตฺวาว
อฺยุโยเชสิ”ติ วตฺวา เตน ยาจิโต อตีตํ
อาหริ.

พระศาสดาตรัสว่า “ดูกรอุบาสกมิใช่
แต่ในกาลบัดนี้เท่านั้น หญิงนั้นให้หญิง
สหายเรียกท่านมาด้วยอำนาจแห่งกิลเส
ในเวลาที่ท่านมาถึงแล้วกลับไม่ยอมให้
โอกาส ทำท่านให้ได้ยินแล้ว, อนึ่ง แม้
ในกาลก่อน นางก็เคยเป็นผู้มีจิตปฏิพัทธ์
รักใคร่ แม้ในบัณฑิตทั้งหลาย ใ้ให้
สหายหญิงเรียกมาแล้ว ในเวลาที่บัณฑิต
มาแล้ว กลับไม่ให้โอกาส ทำให้ลำบาก
แล้วไล่ส่งไปเสีย” อันอุบาสกนั้น ทูล
อาราธนา จึงทรงนำเรื่องอดีตมาว่า.

อตีเต พาราณสียํ พุรหมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพรสิตฺโต สินฺธุวฺกุล
นิพฺพตฺติตฺวา วาตคฺคสิฺนฺธโว นาม
หุตฺวา ตสฺส มงฺคฺลอสฺโส อโหสิ.
อสฺสโคปกา ตํ เนตฺวา คงฺกาย

ในอดีตกาลครั้งเมื่อพระเจ้าพรหมทัต
ทรงครองราชสมบัติ ณ พระนคร
พาราณสี พระโพธิสัตว์บังเกิดในตระกูล
ม้าสินธพ มีชื่อว่า วาตคคสินธพ เป็น
ม้ามงคลของพระเจ้าพรหมทัตนั้น. พวกเขา

นุหาเปนต์ติ.

คนเลี้ยงม้า นำม้านั้นไป ให้อาบน้ำใน
แม่น้ำคงคา.

อด นั ภัททลี^๑ นาม คหุรภี ทิสวา
ปฐิพทฐจิตตา หุตุวา กิลเสวเสน
กมุปมานา เนว ดิถนั ชาทติ, น
ปานี^๒ ปิริ ปริสุสฺสิตฺวา กิสา
อฏฺฐิจมมมตฺตา อโหสิ.

ครั้งนั้น นางลาชื่อ ภัททลี เห็นม้า
วาทคคสิณฺธพณฺ์นั้นแล้ว มีจิตปฏิพัทฺ์รักใคร่
หวั่นไหว ด้วยอำนาจกิลเสส ไม่ยอม
กินหญ้า ไม่ยอมดื่มน้ำเลย ชุบซีด
ฝ้ายผอมลง จนมีแต่หนังหุ้มกระดูก.

อด นั คหุรภปฺตุโต^๓ มาตวํ
ปริสุสฺสमानํ ทิสวา “กินฺนุโข ดุวิ
อมฺม เนว ดิถนั ชาทติ, น ปานี
ปิวิสิ, ปริสุสฺสิตฺวา ตตฺถ ตตฺถ
กมุปมานา นิปชฺชสิ, กิ เต อผาสฺสูกฺ”ติ
ปฺจุฉิ. สวา อกเถตุวา ปฺนปฺปฺนํ
วฺจุจมานา ตมตฺถํ กเถสิ.

ลำดับนั้น ลูกลาเห็นแม่ลานั้น ชุบซีดลง
จึงถามว่า “ข้าแต่แม่ ทำไมหนอ แม่จึง
ไม่ยอมกินหญ้า ไม่ยอมดื่มน้ำเลย, ผอม
ชุบซีด นอนกระสับกระส่ายอยู่ที่นั่น ๆ
แม่ไม่สบายหรือ”. แม่ลานั้นไม่ยอมบอก
ถูกรบเร้า ถ้ามอยู่บ่อย ๆ จึงยอมบอก
ความข้อนั้น.

อด นั ปฺตุโต สมสฺสาเสตุวา “อมฺม
มา จินฺตฺติ, อหํ ตํ อานเถวา^๔
ทสฺสามิ”ติ วตุวา วาทคคสิณฺธวสฺส
นุหายิตฺตุ อากมนกาเล^๕ ตํ
อฺปฺสฺงกมิตุวา “ตาท มยฺหํ มาตา

ที่นั้น ลูกจึงปลอบโยนแม่ลานั้น พูดว่า
“แม่ แม่อย่าคิดกังวลเลย, ฉันทจก้นำม้า
วาทคคสิณฺธพณฺ์นั้นมาให้” ในเวลาที่ม้า
วาทคคสิณฺธพมาเพื่ออาบน้ำ จึงเข้าไปหา
ม้านั้น พูดว่า “พ่อ มารดาของข้าพเจ้า

^๑ ส. อ. ภัททลี.

^๒ ฉ. อุทก.

^๓ ฉ. ปฺตุโต คหุรภปฺโตโก.

^๔ ฉ. อานสฺสามิ.

^๕ ฉ. อากคกาเล.

ตุเมหสุ ปฏิพุทธจิตตา นิราหารา
 สุสสิตวา มิสฺสติ, ชีวิตทานมฺสสา
 เทธา”ติ อาน.

มีจิตปฏิพัทธ์รักใคร่ในท่าน ยอมอดอาหาร
 จนซูบผอมจักษตายแน่, ขอท่านโปรดให้
 ทานชีวิต แก่แม่ลานนั้นด้วยเถิด”.

“สาธุ ตาต ทสฺสามิ, อสฺสโคปกกา
 มํ ฺนุหาเปตฺวา โถกํ กงฺกาศีเร
 โคจรณตฺถาย วิสฺสชฺเชนฺติ, ตฺวํ มาตริ
 กเหตุวา ตํ ปเทสํ เอหิ”ติ. โส
 กนฺตฺวา มาตริ อานตฺวา ตสฺมี ปเทเส
 วิสฺสชฺเชตฺวา เอกมฺนตํ ปฏิจฺจนฺเน^๑
 อฏฺฐาสิ.

ม้าว่าตักคสิณฑพ พุดว่า “แน่ะพ่อ
 มหาจำเริญ ดีแล้วละเราจักให้คนเลี้ยงม้า
 ทั้งหลาย ให้เราอาบน้ำ แล้วปล่อยให้หา
 กินที่ริมฝั่งแม่น้ำคงคาครุหนึ่ง, ท่านจง
 พามารดามาตรงสถานที่นั้น”. ลูกลานัน
 ก็ไปพามารดามาปล่อยไว้ ณ สถานที่
 นั้น (ตัวเอง) ไปยืนในที่กำบังมิดชิดส่วน
 ข้างหนึ่ง.

อสฺสโคปกกาปิ วาตคฺคสิณฑวํ ตสฺมี
 จานเ วิสฺสชฺเชสฺสุ. โส ตํ กทฺรภี
 โอโลเกนฺโต อุปฺสงฺกมิ. อถ सा कट्टरि
 ตสฺมี อุปฺสงฺกमितฺวา อตฺตโน สริริ
 อุปฺสงฺกมาเน “สจฺหาหํ ฺคฺรุํ อกฺตฺวา
 อาคตฺกฺขณเวยวสฺส โอภาสํ กริสฺสามิ,
 เอวํ เม ยโส จ อิสฺสรियญจ
 ปรีหายิสฺสติ, อนิจฺจมานาย วิย ภวิตุ
 วฏฺฐตี”ติ จินฺเตตฺวา สินฺทวสฺส
 เญฺจจาหนุเก ปาเทน ปหริตฺวา ปลายิ.

ฝ่ายพวกคนเลี้ยงม้าปล่อยม้าว่าตักคสิณฑพ
 ไว้ในที่นั้น. ม้าว่าตักคสิณฑพนั้น มอง
 เห็นนางลานัน จึงเข้าไปหา. ลำดับนั้น
 นางลานัน เมื่อม้าว่าตักคสิณฑพนั้น
 เข้าไปหาเสียดสีร่างกายของตน จึงคิดว่า
 “ถ้าหากเราไม่ทำความหนักใจเปิดโอกาส
 แก่ม้าว่าตักคสิณฑพนั้น ในขณะที่แรก
 มาถึง, เมื่อเป็นเช่นนั้น ก็ยรติยศศักดิ์ศรี
 ของเราก็จักเสื่อมเสีย, เราควรจะทำที่
 เป็นเหมือนไม่ปรารภนาอยู่” ดังนี้ แล้ว

^๑ ฉ. ปฏิจจนโต.

ใช้ทำดีได้คางของม้าสินธพ แล้วหนี
ไปเสีย.

จโต^๑ ทนฺตมฺลลสฺส ภิชฺชิตฺวา คตกาโล
วีย อโหสิ. วาตคฺคสิณฺทโว “โก เม
เอตาย อตุโธ”ติ ลฺลชฺชิตโต ตโตว
ปลายี. สา วิปฺปฏิสารินี หุตฺวา
ตตฺถเว ปตฺติตฺวา โสจมานา นิปฺชฺชิตฺ.
อถ นํ ปุตุโต อฺปฺสงฺกมิตฺวา ปุจฺจนฺโต
ปจฺมํ คากมาห

ทันใจนั้น ม้าว่าตักศิณชพได้มีอาการ
เหมือนเวลาที่ขากรรไกรแตกไป ฉะนั้น.
ม้าว่าตักศิณชพ คิดว่า “นางลานี้ จะ
มีประโยชน์อะไรแก่เรา” ละอายใจแล้ว
หนีไปเสียจากที่นั่นทันที. นางลานี้มี
ความเดือดร้อนใจ ล้มลงนอนคร่ำอยู่
ตรงนั้นเอง. ลำดับนั้น ลูกลาจึงเข้าไปหา
เมื่อจะถามแม่ลานี้ จึงกล่าวคาถาที่ ๑
ว่า

๔๖. “เยนาสิ กีสฺยา ปณฺฑุ
เยน ภตฺตํ น รุจฺจติ
อโย โส อากโต ภตฺโต^๒
กสฺมาทานิ ปลายสี”ติ.

๔๖. “แม่เป็นโรคคอมเหลือง ไม่หิวข้าว
เพราะมีจิตปฏิพัทธ์ ในม้าสินธพ
ตัวใด ม้าสินธพตัวนั้น มาคบหา
สมาคมท่านแล้ว แต่เหตุไฉนเล่า
บัดนี้ม้าสินธพตัวนั้น จึงหนีไปเสีย”.

ตตฺถ เยนาสีติ^๓ ยสฺมี ปฺปฏิพฺทฺธ-
จิตฺตา เยน การณฺญเตน.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เพราะ
มีจิตปฏิพัทธ์ในม้าสินธพตัวใด ความว่า
มีจิตปฏิพัทธ์ในม้าสินธพใด ก็เป็น
เพราะเหตุใด.

อรรถกถาชาดก ปี.ท. ๑๐-๑๔

^๑ ฉ. อชฺ ปาโง น ทิสฺสติ.
^๒ สฺ. อ. คาคโต, ฉ. ภคฺคา.
^๓ ฉ. เยนาคิ คสมฺมี ปฺปฏิพฺทฺธจิตฺตคฺคาช.

ปุตตสฺส วณฺเํ สุตฺวา คหุรภี
ทฺธิยํ กามมาห

๔๗. “นุ^๑ โข ปนาทิกเณว
สนฺถโว นาม ชายติ
ยโส หายติ อิตฺถินํ
ตสฺมา ตาต ปลายหนุ”ติ^๒

ตตฺถ อาทิเกเนวติ อาทิโตว
ปจฺมณฺเณว. สฺนฺถโวติ เมถุนธมฺมสํโยค-
วเสน มิตฺตสนฺถโวติ.

ยโส หายติ อิตฺถินนฺนฺติ ตาต อิตฺถินนฺนฺติ
คฺรุรํ อกฺตฺวา อาทิโตว สฺนฺถวํ
กฺรุมาณานํ ยโส หายติ, อิสฺสรีย-
คพฺพิตภาโว ปรีหายติติ. เอวํ สว
อิตฺถินํ สภาวํ ปุตฺตสฺส กถสฺสิ.

ตติยคาถํ ปุณฺ สจฺจตา อภิสมฺพุทฺโธ
หุตฺวา อาห

นางลาฟังคำของลูก แล้วกล่าว
คาถาที่ ๒ ว่า

๔๗. “ลูกรักขึ้นชื่อว่าสันถวะ จะเกิดขึ้น
ด้วยแรกพบปะกันเท่านั้นเกียรตินยศ
ของหญิง ย่อมเสื่อมเสียเพราะฉะนั้น
แม่จึง(ทำอุบาย)ให้มาสินธพนั้น หนี
ไปเสีย”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า แรกพบ
ปะกันเท่านั้น ได้แก่ เริ่มแรกที่เดียว คือ
ครั้งแรกที่เดียว. คำว่า สันถวะ ความว่า
สันถวไมตรี ด้วยมุ่งการประกอบเมถุน-
ธรรม(ร่วมประเวณี).

คำว่า เกียรตินยศของหญิง ย่อมเสื่อมเสีย
ความว่า ลูกรัก แท้จริงหญิงทั้งหลายไม่
ถือตัว ทำความเขยชิดตั้งแต่แรกพบที่เดียว
เกียรตินศย่อมเสื่อมเสีย, ความเป็นผู้ไว้ตัว
คืออิสริยยศ ก็ย่อมเสื่อมเสีย. แม่เหล่านั้น
บอกสภาวะของหญิงทั้งหลายแก่ลูก ด้วย
ประการฉะนี้.

พระศาสดา ผู้เป็นอภิสัมพุทฺธเจ้า
ตรัสพระคาถาที่ ๓ อีกว่า

^๑ น. สจ.

^๒ น. ปลาชหนฺติ.

๔๘. “ยสสุสินี กุเล ชาตัง
 อามตัง ยาน อิจฺฉติ
 โสจตี จิรตฺตาย
 วาตคฺคฺคิมิว คทฺทรี”ติ.^๒

ตตฺถ ยสสุสินินฺติ ยสสมฺปนฺน.
 ยาน อิจฺฉตีติ ยา อิตฺถิ ตถารูป
 ปฺริสํ น อิจฺฉติ. จิรตฺตายติ จิร
 รตฺตํ ที่มฺมทฺธานนฺติ อตฺถโก.

สตุถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา
 สจฺจานิ ปกาเสตฺวา ชาตกั
 สโมธานสิ. สจฺจปฺริโยसानเ กุฏฺฐพีโก
 โสตาปตฺติผลเ ปตฺติฏฺฐหิ. “ตทา คทฺทรี
 สา อิตฺถิ อโหสิ วาตคฺคฺคสินฺธโว ปน
 อหเมวา”ติ.

วาตคฺคฺคสินฺธวชาตกถณฺณนา ฉฺฐธา.

๔๘. “หญิงใดมิได้ปรารถนา ชายที่เกิด
 ในตระกูล ผู้มียศศักดิ์ที่มีผู้ชักนำมา
 แล้ว หญิงนั้นจำต้องโสกเศร้าอยู่
 สิ้นกาลนาน ดุจดั่งนางลาเศร้าโสก
 ถึงมาวาศักคสินธพ ฉะนั้น”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ผู้มี
 ยศศักดิ์ ได้แก่ ผู้ถึงพร้อมด้วยยศ.
 คำว่า หญิงใดไม่ปรารถนา ความว่า
 หญิงใดไม่ปรารถนาชายผู้เห็นปานนั้น.
 คำว่า สิ้นกาลนาน ความว่า สิ้น
 ราตรีนาน คือว่า สิ้นกาลนาน.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนานี้มาแล้ว ทรงประกาศสัจจะ
 ประมวลชาดก. ในเวลาจบสัจจะ ชายหนุ่ม
 คุฏฐพีดำรงอยู่ในโสตาปตฺติผล. “นางลา
 ในครั้งนั้น ได้มาเป็นหญิง ส่วนมา
 วาศักคสินธพ ได้แก่เราตถาคตนั่นเอง”
 ดังนี้.

พรรณनावาศักคสินธวชาดก ที่ ๖ จบ.

^๑ ฉ. อากศ.

^๒ ฉ. กทฺทรีติ.

๗. สุวณฺณกถกฏกชาตก
(๒๖๗)

๔๙. “สิงคี มิโค อายตจกฺขเนตฺโต
อฏฺฐิตฺตฺโต วาริสโย อโลโม
เตนาภิกฺกโต กปณํ รุทามิ
มา เหว มํ ปาณสมํ ขเหยย.

๕๐. อยฺย น ตํ ขหิสฺสามิ
กฺกฺขรํ สฏฺฐิหายนํ
ปรพฺพยา จาตุรฺนตฺตาย
สฺสปฺปิโย โหสิ เม ตฺวํ.

๕๑. เย กุพีรา สมฺกฺกทฺสฺมี
กฺกฺกาย ยมฺนาย จ
เตสํ ตฺวํ วาริโซ เสฏฺฐโจ
มฺมจฺจ โรทฺนตฺติยา ปติณฺ”ติ.

สุวณฺณกถกฏกชาตกํ สุตฺตมํ.

๗. สุวรรณกถกฏกชาตก
(๒๖๗)

๔๙. “สิงคิมฤค มินฺยันตาโปน มิกระตุก
เป็นหน้ง เป็นสัตว์น้ำ ไม่มีขนเรา
ถูกสัตว์พิกลนั้น ครอบงำหนีบไว้
จึงร้องให้ขอความเอ็นดู ขอเธออย่า
ทอดทิ้งเรา ผู้เป็นคู่ชีวิตเสียเลย.

๕๐. พ่อคุณทูนหัว ข้าพเจ้าจักไม่ทอดทิ้ง
ท่านผู้เป็นกุณฺธรอันประเสริฐ ทรง
กำลังถึง ๖๐ ปี เพราะท่านเป็น
ที่รักยิ่งของข้าพเจ้ากว่าปฐพี อันมี
มหาสมุทรทั้ง ๔ เป็นแดนสุด.

๕๑. ปูทั้งหลายเหล่าใด อยู่ในมหาสมุทร
กิติ หรืออยู่ในแม่น้ำคงคา ยมฺนา
กิติ ท่านเป็นสัตว์น้ำที่ประเสริฐ
กว่าปูทั้งหลายเหล่านั้น เมื่อข้าพเจ้า
ร้องให้ ท่านโปรดปล่อยสามีของ
ข้าพเจ้าด้วยเถิด”.

สุวรรณกถกฏกชาตกํ ที่ ๗.

๗. สุวรรณกกุณฑลกษัตริย์
(๒๖๗)

สิงคี มิโคติ อิหิ สตุธา เขตวเน
วิหรนุโต อณฺฏตรํ อิตฺถิ อารพุก
กเถสิ.

สาวตฺถิยํ กิเรโก กุญฺญพิโก อตฺตโน
ภริยํ คเหตุวา อุตฺถารโสรนตฺถาย
ชนปทํ คโต อุตฺถารํ โสเรตฺวา
อากจฺฉนุโต อนุตรามคฺเค โจเรหิ
คหิโต. ภริยา ปนฺสฺส อภิริปา
ปาสาทิกกา ทสฺสนียา. โจเรชฺชุกโก
ตสฺสา สินฺเนหน กุญฺญพิกํ มาเรตุํ
อารภิ. สวา ปน อิตฺถิ สิลวตี
อาจารย์สมุปฺนฺนา ปติเทวตา.

สวา โจเรชฺชุกกสฺส ปาเทสุ นิปติตฺวา
“สามิ โจเรชฺชุกก สเจ มยิ ตฺยหํ
สินฺโห อตฺถิ, มา มยฺหํ สามิกํ
มาเรหิ, สเจ มาเรสฺสสิ, อหํ วิสํ
ชาติตฺวา นาสวาคํ วา สนฺนินฺรุมฺหิตฺวา

๗. พรรณนาสุวรรณกัถกกุณฑล
(๒๖๘)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
เขตวันมหาวิหาร ทรงปรารภหญิงคนใด
คนหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศนาเห็นว่า
สังคิมฤค เป็นต้น.

เล่ากันมาว่า กุญฺญพิคนหนึ่งใน
พระนครสาวัตถี พากรรยาของตน
เดินทางไปยังชนบทเพื่อชำระหนี้สิน ครั้น
ชำระหนี้สินเสร็จแล้ว เดินทางกลับมา
ถูกพวกโจรจับไว้ระหว่างทาง. อนึ่ง
ภรรยาของกุญฺญพิคนั้น เป็นหญิงมีรูปร่าง
งดงาม เป็นที่น่าหลงใหลน่าชม. หัวหน้า
โจรมีความรักใคร่นาง เริ่มจะฆ่ากุญฺญพิ
เสีย. แต่หญิงนั้นเป็นผู้มีศีล เพียบพร้อม
ด้วยมารยาท เคารพสามีดุจดังเทวดา.

นางจึงหมอบลงที่เท้า ของหัวหน้าโจร
อ้อนวอนว่า “ข้าแต่ นายโจรผู้เป็นเจ้า
ถ้าหากท่านมีความรักใคร่ในข้าพเจ้า,
ขอท่านโปรดอย่าฆ่าสามีของข้าพเจ้าเลย,
ถ้าหากจักฆ่าสามีข้าพเจ้าไซ้, ข้าพเจ้า

๑. น. กกุณฑลกษัตริย์.

วรรณคดีภาษาไทย ป.๓. ๑๐-๑๔

มริสฺสามิ, ตยา ปน สหุธี น จักกินยาพิช หรือกลับล้มหายใจตายเสีย, คมิสฺสามิ, มา เม อการณน สามิกံ แต่ว่าข้าพเจ้าจักไม่ไปกับท่าน, ขอท่าน มาเรหิ”ติ ยาจิตฺวา ตํ วิสชฺชาเปสิ. โปรดอย่าฆ่าสามีของข้าพเจ้าด้วยเหตุผล อันไม่สมควรเลย” ดังนี้แล้ว ให้นายโจร ปล่อยสามี.

เต อุโภปิ โสตุตินา สาวตฺถิ ปตฺวา สามีภรรยา แม่ทั้งสองนั้น ลุถึงพระนคร เขตวนปฏิญฺจิวิหาเรนาคจฺจนฺดา วิหาร สาวตฺถิโดยสวัสดิ เมื่อเดินผ่านมาทาง ปริสฺติวา ปาณียํ ปิวิตฺวา “สตฺถารํ ด้านหลังพระเชตวันมหาวิหารแวะเข้าไป วนฺหิสฺสามา”ติ คนฺธกฺกุฏิปรีเวณํ คนฺตฺวา วิหาร ตื่นน้ำแล้วคิดว่า “จักถวายบังคม สตฺถารํ วนฺหิตฺวา เอกมฺนตํ นิสฺสีทิสฺสุ. พระศาสดา” จึงไปยังบริเวณพระคันธกฏฺฐิ เต สตฺถารา “กหิ คตฺตถ อุปาสก”ติ ถวายบังคมพระศาสดา แล้วนั่ง ณ ที่ ปุฏฺฐจา “อุทฺธารโสธฺนตฺถายา”ติ อาหํสฺสุ. สมควรข้างหนึ่ง. สองสามีภรยานั้นถูก พระศาสดาตรัสถามว่า “อุปาสกและ อุปาสิกา ท่านทั้งสองไปไหนมา” กราบทูลว่า “ข้าพระองค์ไปชำระหนี้สิน กันมา พระเจ้าข้า”.

“อนฺตรามกฺเค ปน อาโรคฺเยน เมื่อพระศาสดาตรัสถามว่า “ในระหว่าง อาคตฺตถา”ติ วุตฺเต กุฏฺฐมฺพิโก อาห ทาง พวกท่านเดินทางมาโดยปราศจาก “อนฺตรามกฺเค โน ฆนฺเต โจรา โรคภัยหรือ” กุฏฺฐมฺพิกราบทูลว่า “ข้าแต่ คณฺหิสฺสุ, ตตฺถ” อยิ มํ มาริยมาณิ พระองค์ผู้เจริญ ในระหว่างทางพวกโจร โจรเชฏฺฐกํ ยาจิตฺวา โมเจสิ, อิมิ จับข้าพระองค์ทั้งสองไว้, บรรดา

^๑ ฉ. ค. เศรสา.

นิสสาย มยา ซีวิตํ ลทฺธนฺ”ติ. สตุถา
“อุปาสก น อิทาเนว ตฺยหํ ซีวิตทานํ
ทินฺนํ, ปุพฺเพ ปน ปณฺชิตานมฺปิ
อทาสี”ติ วตฺวา เตน ยาจิตฺ อตฺตํ
อาหริ.

ข้าพระองค์ทั้งสองนั้น ภริยาผู้นี้ขอร้อง
หัวหน้าโจร ให้ปล่อยข้าพระองค์ซึ่งกำลัง
จะถูกฆ่า, ข้าพระองค์อาศัยภรรยาผู้นี้แล้ว
จึงรอดชีวิตมาได้”. พระศาสดาตรัสว่า
“ดูกรอุปาสกมิใช่แต่ในกาลบัดนี้เท่านั้น
ที่ภรรยาให้ชีวิตท่านแก่ท่าน, ถึงในกาล
ก่อน ภรยานั้นได้ให้(ชีวิตท่าน) แม้แก่
บัณฑิตทั้งหลาย” อันกุฎุมพินัน ทูล
อาราธนา จึงทรงนำเรื่องอดีตมาว่า.

อตฺเต พาราณสียํ พุรหมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต หิมวเนเต มหา-
อุทกรโท. ตตฺถ มหาสุวณฺณกกุฏโก
อโหสิ. โส^๑ ตสฺส นีวาสนภาเวน
“กุฬิรฺรทโท”ติ ปญฺญายิตฺถ. กกุฏโก
มหา อโหสิ ขลมนฺทลปฺปมาโณ, หตฺถิ
คเหตุวา วริตฺวา ขาทติ. หตฺถิ ตสฺส
ภเยน ตตฺถ อตฺริตฺวา โคจรั คณฺหิตุํ
น สกฺโกนฺติ.

ในอดีตกาลครั้งนั้นเมื่อพระเจ้าพรหมทัต
ทรงครองราชสมบัติ ณ พระนคร
พาราณสีมีห้วงน้ำใหญ่อยู่ในป่าหิมพานต์.
ปูทองตัวใหญ่อยู่ในห้วงน้ำใหญ่นั้น. บึงนั้น
จึงปรากฏชื่อว่า “บึงปู” โดยเป็นที่อยู่ของ
ปูนั้น. ปูทองใหญ่เท่าขนาดมณฑลลาน
จับข้างฆ่ากินได้. เพราะกลัวปูทองนั้น
พวกช้างจึงไม่สามารถจะลงไปหากินใน
ห้วงน้ำใหญ่นั้นได้.

ตทา โพรสิตฺโต กุฬิรฺรท^๒ อุปนิสสาย
วสมานเ^๓ หตฺถิเยเต เขฎฺฐจกฺกตฺติ ปฏฺิจจ

ครั้งนั้น พระโพรสิตว์ เมื่อโขลงช้างอาศัย
บึงปูอยู่ อาศัยข้างตัวเป็นหัวหน้าโขลง

^๑ ฉ. กุฬิรทโท. ^๒ ฉ. กุฬิรทหํ.
^๓ ฉ. อโโค ปฏฺิจจาย วสมานํ หตฺถิเยเตเขฎฺฐจกฺกตฺติ ปฏฺิจจ.

ธรรมดกชาดก ป.ท. ๑๐-๑๕

กเรณฺญา กุจฺฉิมฺหิ ปฏิสฺสนฺธิ คณฺหิ.
 อถสฺส มาตา “คพฺภํ รกฺขิสฺสามิ”ติ
 อณฺเณ ปพฺพตปเทสํ คณฺตุวา คพฺภํ
 รกฺขิตฺวา ปุตฺตํ วิชายิ. โส อนุกฺกเมน
 วิญฺญุตํ ปตฺโต มหาปรีวาโร ฅาม-
 สมฺปนฺโน โสภคคฺคปตฺโต อณฺชนปพฺพโต
 วยิ อโหสิ.

โส เอกาย กเรณฺญา สหฺฐิ สํวาสํ
 กปฺเปตฺวา “กุกฺกฏกํ คณฺหิสฺสามิ”ติ
 จินฺเตตฺวา อตฺตโน ภริยญฺจ มาตฺรญฺจ
 อาทาย ตํ หตฺถิยฺกํ อุปฺสงฺกมิตฺวา
 ปิตฺริ ปสฺสิตฺวา “ตาท อหํ กุกฺกฏกํ
 คณฺหิสฺสามิ”ติ อาห. อถ นํ ปิตา
 “น สกฺขิสฺสสิ ปุตฺตา”ติ นิวาเรติ.
 ปุณฺปปุณฺ วนฺหุตํ “ตุเมหฺว เม พลฺลํ
 ชานิสฺสเถ”ติ อาห.

โส กุพฺีรฺรหํ อุปฺนิสฺสาย วนฺสเนต
 สพฺเพ วารเณ สนฺนิปาเตตฺวา สพฺเพหิ
 สหฺฐิ รหฺทสมิปี คณฺตุวา “กิ โส
 กุกฺกฏโก โอตฺรณกาเล คณฺหาติ,
 อุทาทุ โคจรคฺคหนฺนกาเล, อุทาทุ
 อุตฺตรณกาเล”ติ ปุจฺฉิตฺวา “อุตฺตรณ-

จึงถือปฏิสนธิในท้องของข้างพัง. ต่อมา
 ข้างพังตัวเป็นแม่พระโพธิสัตว์ คิดว่า
 “เราจักรักษาครรภ์” จึงไปสถานที่ภูเขา
 อื่น รักษาครรภ์แล้วตกลูก. ลูกข้าง
 โพธิสัตว์นั้น ถึงความรู้ดีแยงสาขึ้นโดย
 ลำดับ มีบริวารมาก สมบูรณ์ด้วยเรี่ยวแรง
 ถึงความเป็นช้าง มีความงามอันเลิศเป็น
 เสมือนภูเขาอัญชัน.

ข้างโพธิสัตว์นั้น อยู่ร่วมกับข้างพังตัวหนึ่ง
 คิดว่า “เราจักจับปูให้ได้” จึงพากรรยา
 และแม่ของตนเข้าสู่โขลงข้างนั้น พบพ่อ
 ข้างแล้วพูดว่า “ข้าแต่พ่อ, ข้าพเจ้าจัก
 จับปูให้ได้”. ครั้งนั้น พ่อข้างห้ามลูกข้าง
 โพธิสัตว์นั้นว่า “เจ้าไม่สามารถจะจับได้
 หรอกลูก”. ลูกข้างโพธิสัตว์พูดกะพ่อข้าง
 นั้น ผู้กล่าวห้ามอยู่บ่อย ๆ ว่า “พ่อ
 นั้นเที่ยวจรรู้กำลังของข้าพเจ้า”.

ข้างโพธิสัตว์นั้น ให้ข้างทุกตัวที่อยู่
 อาศัยบึงปู มาชุมนุมพร้อมกันแล้ว ไป
 ไกลบึง พร้อมกับข้างทั้งหมด ฅามว่า
 “ปูนั้นจับ(ข้าง)ในเวลาลงน้ำ หรือในเวลา
 กินอาหาร หรือว่าในเวลาขึ้นจากน้ำ”
 ได้ฟังว่า “ในเวลาขึ้นจากน้ำ” จึงพูดว่า

กาล”ติ สุตวา “เตนหิ ตุมฺเหปิ “ถ้าเช่นนั้น แม้พวกท่านทั้งหลายลงไป
 กุฬีรหฺมํ โอตริตฺวา ยาวทตฺถํ โคจฺรํ ยังบึงปุแล้ว เทียวหากินจนพอแก่ความ
 คณฺหิตฺวา ปจฺมํ อุตฺตรถ, อหํ ต้องการแล้วจึงขึ้นก่อน, ส่วนเราจักอยู่
 ปจฺจโต ภาวีสฺสามิ”ติ อาห. วารณา ข้างหลัง”. ข้างทั้งหลายได้กระทำตามนั้น.
 ตถา กรีสฺสุ.

กุฬีโร ปจฺจนา อุตฺตรนฺตํ โพรสิสฺตํ ปุเอาก้ามทั้งคู่นีบขาข้างโพธิสัตว์ ตัว
 มหาสณฺหาเสน กมฺมาโร โลหสลาภํ กำลังเดินขึ้นภายหลังไว้อย่างมัน เหมือน
 วย อพฺทฺวยเนน ปาเท ทพฺหํ คณฺหิ. ข้างทองเอาคีมเหล็กใหญ่คีบซึ่งเหล็กฉะนั้น.
 กรณฺฎกา โพรสิสฺตํ อวิชฺหิตฺวา ข้างพังไม่ยอมทอดทิ้งพระโพธิสัตว์ ได้ยืน
 สมิเปยฺว อฏฺฐาสิ. โพรสิสฺตโต อยู่ในที่ใกล้นั่นเอง. ข้างโพธิสัตว์พยายาม
 อากทฺฆนฺโต กุฬีรํ จาเลตฺถํ นาสกฺขิ, ฉุดลากเท่าไร ก็ไม่สามารถจะให้
 กุฬีโร ปน ตํ อากทฺฆนฺโต อตฺตโน เคลื่อนไหวได้. ส่วนปูกิจฉุดลากข้างโพธิสัตว์
 อภิมุขํ กโรติ. นั้น ทำให้อยู่ตรงหน้าของตน.

โส มรณภยตฺตฺตฺติโต พนฺธรวํ วิรวิ. ข้างโพธิสัตว์นั้น ถูกภัยคือความตาย
 สพฺเพ วารณา มรณภยภิตฺตา โกณฺจนาทํ คุกคาม จึงส่งเสียงร้องว่าถูกหนีบ. ข้าง
 กตฺวา มุตฺตกรีสฺสณฺจขมาณา ปลาयीสุ. ทั้งปวงต่างกลัวภัยคือความตาย ส่งเสียง
 กรณฺฎกาปิ สณฺจาเรตฺถํ อสกุโกณฺตี ร้องเพียงดังนกกกระเรียน ถ้ายบัสสาวะ
 ปลาयीตฺถํ อารภิ. อถ นํ โส อตฺตโน อูจจาระวิ่งหนีไป. แม้ข้างพังเล่าก็ไม่
 พนฺธรภาวํ สณฺญาเปตฺวา ตสฺสา สามารถจะยืนอยู่กับที่ได้ เริ่มที่จะหนีไป.
 อปลายนตฺถํ ปจฺมํ คาทมาห ลำดับนั้น ข้างโพธิสัตว์นั้น ให้ข้างพัง
 นั้นรู้ว่าตนถูกพญาปูหนีบจับไว้ จึงกล่าว
 คาทาที่ ๑ เพื่อไม่ให้นางข้างพังนั้นหนี
 ไปเสียว่า

๔๙. “สิงคี มิโค อายตจกฺขุเนตฺโต
 อฏฺฐิตฺตโจ วาริสโย อโลโม
 เตนาภิกฺขุโต กปณํ รุกามิ
 มา เหว มํ ปาณสมํ ขเหยยา”ติ.

ตตฺถ สิงคี มิโคติ สิงคี
 สุวณฺณวณฺณนิโค. ทฺวิหิ อเพหิ
 สิงคิกิจฺจํ สาเชนฺเดหิ ยุตฺตตาย สิงคีติ
 อตฺถ. มิโคติ ปน สพฺพสงฺคาหิกามเสน
 อิธ กุฬิโรติ วุตฺโต. อายตจกฺขุเนตฺโตติ
 เอตฺถ ทสฺสนตฺถเนน จกฺขุ, นยฺนตฺถเนน
 เนตฺตํ อายตานิ จกฺขุสงฺขาตานิ
 เนตฺตานิ อสฺสาติ อายตจกฺขุเนตฺโต,
 ทิฆมกฺขีติ อตฺถ.

อฏฺฐิเมวสฺส ตจกิจฺจํ สาเชตีติ
 อฏฺฐิตฺตโจ. เตนาภิกฺขุโตติ เตเนว มิเคน
 อภิกฺขุโต อชฺโฆตฺถโรติ นิจุจลคฺคหิโต
 หุตฺวา.

๔๙. “สิงคีมฤค มินันตาโปน มีกระดูก
 เป็นหนัง เป็นสัตว์น้ำไม่มีขน เรา
 ถูกสัตว์พิกลนั้น กรอบง่าหนีบไว้
 จึงร้องให้ขอความเอ็นดู ขอเธออย่า
 ทอดทิ้งเรา ผู้เป็นคู่ชีวิตเสียเลย”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า สิงคีมฤค
 ได้แก่ เนื้อมีสีเพียงดังทองคำมีก้าม.
 อธิบายว่า ได้ชื่อว่า สิงคีมฤค เพราะ
 ประกอบด้วยก้ามทั้งสองอัน ทำกิจให้
 สำเร็จได้ด้วยก้าม. ส่วนศัพท์ว่า มิโค
 ท่านเรียกว่า ปู ในคถานี้ด้วยสามารถ
 ประมวลชื่อทุกประเภท. ในคำว่า มี
 นันตาโปน นี้ ชื่อว่า จักขุ เพราะ
 อรรถว่า ไข้ดู ชื่อว่า นันตา เพราะ
 อรรถว่า นำพาไป นันตากล่าวคือ
 จักขุอันโปนของปูนั้นมีอยู่ เหตุนั้น ปูนั้น
 จึงชื่อว่า มีนันตา คือจักขุโปนยื่นออก,
 อธิบายว่า มีตายาว.

กระดูกนั่นเอง ยังกึ่งแห่งหนังของปูนั้น
 ให้สำเร็จ เพราะเหตุนั้น ปูนั้น จึงชื่อว่า
 ตัวมีกระดูกเป็นหนัง. คำว่า เราถูกสัตว์
 พิกลนั้น กรอบง่าหนีบไว้ ความว่า เรา
 เป็นผู้ถูกมฤคนั้นนั้นเกี่ยวกรอบง่า คือ
 ท่วมทับ ได้แก่ จับไว้จนเคลื่อนไหวไม่ได้.

กปณิ รุกามิทธิ การุณยปฺปตฺโต หุตฺวา
โรทามิ วิรวามิ. มา เหว มนฺติ มํ
เอวรูปิ พฺยสนํ ปตฺตํ อจฺจโน ปาณสมํ
ปิยสามิกิ ตฺวํ มา เหว ชหาติ.

คำว่า ร้องให้ขอความเอ็นดู ความว่า
เราเป็นผู้ถึงความเป็นผู้นำสงสาร ย่อม
ร้องให้ ได้แก่ ย่อมส่งเสียงร้อง. คำว่า
ขอเธออย่าทอดทิ้งเรา ความว่า ขอเธอ
อย่าทอดทิ้งเรา ผู้เป็นคู่ชีวิต คือสามี
ที่รักของตน ผู้ประสบความพินาศเห็น
ปานนี้ไปเสียเลย.

อถ สา กเรณฺภา นินฺตติตฺวา ตํ
อสุสาสิยมานา หุตฺยํ คาถมาห

ลำดับนั้น ช้างพังนั้นหันกลับมา
เมื่อจะปลอบโยนช้างโพธิสัตว์นั้นให้เบาใจ
จึงกล่าวคาถาที่ ๒ ว่า

๕๐. “อญฺย น ตํ ชหิสฺสามิ
 กุณฺขริํ สญฺจิหายนํ
 ปรพฺยา จาตุรฺนตาย
 สุปฺปิโย โหสิ เม ตฺวานุ”ติ.

๕๐. “พ่อคุณทูนหัว ข้าพเจ้าจักไม่ทอดทิ้ง
ท่านผู้เป็นกุณฺขรอันประเสริฐ ทรง
กำลังถึง ๖๐ ปี เพราะท่านเป็น
ที่รักยิ่งของข้าพเจ้ากว่าปรูฬิ อันมี
มหาสมุทรทั้ง ๔ เป็นแดนสุด”.

ตตถ สญฺจิหายนฺนฺติ ชาติยา
สญฺจิวิสุสกาลสฺมี หิ กุณฺขรา ภาเมน
ปริหายนฺติ, สา อหํ เอวํ ภาเมหิ
สมฺปนฺนํ อิมํ พฺยสนํ ปตฺตํ ตํ น
ชหิสฺสามิ, มา ภายิ, อิมิสฺสา หิ
จตุสฺส ทิสาสฺส สมฺมทํ ปตฺวา จิตฺยา
จาตุรฺนตาย ปรวิยา ตฺวํ มยฺหํ สญฺจุ
ปิโยติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ผู้ทรง
กำลังถึง ๖๐ ปี ความว่า เพราะในเวลา
ที่เกิดมามีอายุได้ ๖๐ ปี ช้างทั้งหลาย
ย่อมเสื่อมถอยกำลัง, ข้าพเจ้านั้น จักไม่
ทอดทิ้งท่านผู้เปรียบพร้อมด้วยกำลังอย่างนี้
ซึ่งกำลังประสบความพินาศนี้, ท่านอย่า
กลัวไปเลย, เพราะว่า ท่านเป็นสุดที่รัก
ของข้าพเจ้ายิ่งกว่าปรูฬิ อันตั้งจรด

อรรถกถาชาดก ป.ท. ๑๐-๑๔

มหาสมุทรในทิศทั้ง ๔ มีทิศทั้ง ๔ เป็นแดนสุด.

อต นํ สณฺจุมภตฺวา “อวยย อิทานิ ตํ กุฬิเรน สทฺธิ โถกํ กถาสลฺลาปํ ลภมาณา วิสขฺชาเปสฺ- สามี”ติ วตฺวา กุฬิรํ ยาจมาณา ตติยํ คาถมาห

ครั้นข้างฟังพูดเอาใจให้สามมีสะกดใจไว้แล้ว พูดว่า “ข้าแต่ท่านผู้สามี บัดนี้ข้าพเจ้า เมื่อได้สนทนาปราศรัยกับปู่สักครู่ จักให้ปล่อยท่าน” เมื่อจะอ้อนวอนปู่ จึงกล่าวคาถาที่ ๓ ว่า

๕๑. “เย กุฬิรา สมฺมทฺสฺมี
 คฺงฺกาย ยมฺนาย จ
 เตสํ ตฺวํ วาโรชฺ เสฏฺโฐ
 มฺญจ โรทฺหติยา ปติณฺ”ติ.

๕๑. “ปู่ทั้งหลายเหล่าใด อยู่ในมหาสมุทร กิติ หรืออยู่ในแม่น้ำคงคา ยมฺนา กิติ ท่านเป็นสัตว์น้ำที่ประเสริฐกว่าปู่ทั้งหลายเหล่านั้น เมื่อข้าพเจ้าร้องให้ ท่านโปรดปล่อยสามีของข้าพเจ้าด้วยเถิด”.

ตสฺสตุโถ เย สมฺมทฺเท วา คฺงฺกาย วา ยมฺนาย วา นทฺิยา กุฬิรา, สทฺเพสํ วณฺณสมฺปตฺติยา จ มหฺนตฺตฺเตน จ ตฺวเมว เสฏฺโฐ อุตฺตโม เตน ตํ ยาจามิ, มยฺหํ โรทฺมานาย สามิกํ มฺญจาทิ.

เนื้อความแห่งคาถานั้นมีว่า ปู่ทั้งหลายเหล่าใด อยู่ในมหาสมุทรกิติ ในแม่น้ำคงคา หรือแม่น้ำยมุณากิติ, ท่านนี้แหละเป็นผู้ประเสริฐ คือเป็นผู้สูงสุดกว่าปู่ทั้งปวงเหล่านั้น เพราะความถึงพร้อมด้วยผิวกายและเพราะความเป็นผู้มีร่างกายใหญ่โต เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าจึงวอนขอ(ความเมตตา)ท่าน, เมื่อข้าพเจ้าร้องให้ (อาลัยรักสามีอยู่อย่างนี้) ขอท่านโปรดปล่อยสามีของข้าพเจ้าด้วยเถิด.

กุพีโร ดศุสา กถยมานาย
 อิตถีสทเท นิมิตต์ คณหิตวา
 อากทุณยิมานโส หุตวา วารณศุส
 ปาทโต อเพ วินเวธนุโต “อัย
 วิสฏฐโจ อิทํ นาม กริสฺสูตตี”ติ น
 กิณฺจิจิ อณฺณาสิ. อถ นํ วารโณ ปาทํ
 อุกฺขิปิตฺวา ปิฏฺฐิจิยํ อุกฺกมิ. ตาวเทว
 อฏฺฐินี กิขฺชิสฺสุ.

วารโณ ตฤจรวํ วิรวี, สพฺเพ วารณา
 สนฺนปิติตฺวา กุพีรํ นีหริตฺวา พหิตเล
 จเปตฺวา มทฺทนฺตฺวา จุณฺณวิจฺจุนฺณมกํสุ.
 ตศุส เทว อพา สรีโรโต กิขฺชิตฺวา
 เอกมฺนุตํ ปตีสฺสุ. โส จ กุพีรฺรหโท
 คฺงคฺยา เอกาพฺพุโร, คฺงคฺยา ปุรณกาล
 คฺงคฺโยทเกน ปุรติ, อุกฺเก มนฺทิกฺกุเต
 รหโททกํ คฺงคํ โอตฺรติ.

อถ เทวปี เต อพา อฺบุปลฺลิตฺวา
 คฺงคฺยา วุยฺหิสฺสุ. เตสุ เอโก สมฺภูทํ
 ปาวิสฺสิ. เอกํ อพํ ทสฺภาติกรธาโน
 อุกฺเก กิพฺมานา ลภิตฺวา อณฺิกิ^๑ นาม

เมื่อช้างพังนั้น กำลังกล่าวอยู่ ปู่
 ยึดถือเอานิมิตในเสียงหญิง เป็นผู้มีใจถูก
 (เสียงนั้น) ดึงดูด จึงผ่อนคลายก้ามจากขา
 ของช้างโพธิสัตว์ หาได้หยั่งรู้อะไรไม่ว่า
 “ช้างนี้ถูกปล่อยแล้ว จักกระทำอันตราย
 ชื่อนี้”. ลำดับนั้น ช้างยกขาขึ้นกระที่บ
 หลังปู่ขึ้น. ทันใดนั้นเองกระดองก็แตก
 ออก(เป็นเสียง ๆ).

ช้างส่งเสียงร้องแสดงความดีใจ, ช้างทั้งปวง
 พากันมาชุมนุม จุลลจากขาถูกขึ้นมาวาง
 ไว้บนบกเหยียบย่ำกระทำให้แหลกละเอียด.
 ก้ามทั้งสองของปู่ขึ้นหัก หลุดจากร่างปู่
 ตกไปอยู่ ณ ส่วนข้างหนึ่ง. อื่น บึงปู่ขึ้น
 ก็เชื่อมต่อเป็นสายเดียวกันกับแม่น้ำคงคา,
 ในเวลาแม่น้ำคงคาเจิ่งนอง ก็เต็มเปี่ยมด้วย
 น้ำในแม่น้ำคงคา, เมื่อมีน้ำลดน้อยลง
 น้ำในบึงปู่ก็ไหลไปยังแม่น้ำคงคา.

ต่อมา ก้ามปูทั้งสองข้างนั้น ก็ล่องลอยไป
 ตามกระแส น้ำคงคา. บรรดา ๒ ก้ามนั้น
 ก้ามหนึ่งลอยไปสู่ มหาสมุทร. ก้ามหนึ่ง
 พระราชาพี่น้อง ๑๐ พระองค์ ทรง

^๑ น. มหิตเล.
^๒ น. สี. อานกั, น. อาหังคั อหิกนฺติ ภวิคฺคทํ.

วรรณคดีภาค ๑๐-๑๕

มุกังคัง อังสุ. สมุททำ ปวิฏจัน ปน
 อสุรา คเหตวา อหุมพริ^๑ นาม เภรี
 กาเรสุ.

เต อปรภาเค สกุเกน สงคาม
 ปราชิตา ตัง จตุเทตวา ปลาเยสุ,
 อถ นัง สกุโก อตตโน อตถาย
 คาหาเปสิ. “อหุมพโร^๒ เมโข วีย
 ธนตี”ติ ตัง สนุชาย วทนฺติ.

สตถา อิมิ ฐมฺมเทสนิ อหริตฺวา
 สจฺจานิ ปกาเสตฺวา ชาตกั สโมธานสิ.
 สจฺจปรีโยसानะ อุกโปปิ ชายปติกา
 โสตาปตฺติผละ ปติฏฺฐหีสฺสุ. “ตทา
 กเรณุกา อัย อุกปาสิกา อโหสิ,
 วารเณ ปน อหเมวา”ติ.

สุวณฺณกุกกุฏกชาตกาวณฺณนา สตฺตมา.

พระสําราณีกิพพาน้ำทรง(เก็บ)ได้ ช่วย
 กันทำเป็นตะโพนชื่อว่าอณิกะ. ส่วนก้าม
 ที่ลอยไปสู่สมุทร พวกอสุรเก็บเอาไป ให้
 ทำเป็นกลอง ชื่อว่า อหัมพระ.

ในเวลาต่อมา พวกอสุรเหล่านั้น แพ้
 สงครามท้าวสักกะ ทิ้งกลองนั้นแล้วพา
 กันหลบหนีไป, ต่อมา ท้าวสักกะให้ยึด
 เอากลองใบนั้นมา เพื่อเป็นประโยชน์แก่
 พระองค์. ท่านอาจารย์ทั้งหลาย กล่าว
 มุ่งหมายถึงกลองนั้นว่า “กลองอหัมพระ
 เสียงครางกระหึ่ม ดุจฟ้าร้อง”.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนานี้มาแล้ว ทรงประกาศสัจจะ
 ประมวลชาดก. ในเวลาจบสัจจะภรรยา
 สามีสอง ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล.
 “ข้างฟังในกาลนั้น ได้มาเป็นอุบาสิกานี้,
 ส่วนข้างโพธิสัตว์ได้แก่เราตถาคตนั่นเอง”.

พรรณนาสุวรณกักกกุฏกชาตกที่ ๗ จบ.

^๑ น. อาลมพริ.

^๒ น. อาลมพรมโย.

๘. อารามทุสกาตก (๒๖๘)

๕๒. “โยเมสณฺจ สเมตานุ
 อุหฺวา เสฏฺฐสมฺมโต
 ตสฺสายํ เอทิสึ ปญฺญา
 กิเมว อิตฺรา ปชา.
๕๓. เอวเมว ตฺวํ พุรฺหม
 อนญฺญา ยินฺนุทสิ
 กถํ หิ มุลํ อทิสฺวา
 รฺกฺขํ ชญฺญา ปตฺติฏฺจิตฺ.
๕๔. นาหํ ตฺมุเห วินฺนุทามิ
 เย เจตฺถ วานฺรา วเน
 วิสฺสเสโน จ คารโยห
 ยสฺสตุตฺตา รฺกฺขโรปกาทิ.

อารามทุสกาตกํ อฏฺฐมํ.

๘. อารามทุสกาตก (๒๖๘)

๕๒. “ก็ลิงใดเป็นผู้ได้รับสมมติว่าประเสริฐ
 กว่าลิงทั้งหลายเหล่านี้ ผู้เสมอกัน
 ปัญญานี้ของลิงนั้น ยังเป็นถึงแค่นี้
 ส่วนลิงที่เป็นบริวารนอกนี้ จะเป็น
 เช่นไรเล่า.
๕๓. ข้าแต่ท่านผู้ประเสริฐ ท่านยังไม่รู้
 (ข้อเท็จจริง) กลับนินทาอย่างนี้
 นี้เอง ก็เราทั้งหลาย มองไม่เห็น
 รากต้นไม้แล้วจะพึงทราบได้อย่างไร
 ว่า ต้นไม้ยังรากลงไปแล้ว.
๕๔. เราไม่ได้นินทาเจ้าทั้งหลาย ซึ่งเป็น
 ลิงไพร อาศัยอยู่ในสวนนี้เท่านั้น
 ก็แต่ว่าคนเฝ้าสวนผู้ปลูกต้นไม้ ปลูก
 ไว้ เพื่อประโยชน์แก่พระราชชา
 พระองค์ใด พระราชาพระองค์นั้น
 ทรงพระนามว่า พระเจ้าวิสสเสน
 ควรจะถูกตำหนิได้”.

อารามทุสกาตก ที่ ๘.

๘. อารามทุสกชาติกถา

(๒๖๘)

โยเมสจฺจ สเมตานุติ อิทํ สตุถา
ทักขินาคิริชนปะเท วิหรนฺโต อญฺญตรํ
อุยฺยานปาละปุตฺตํ อารพฺภ กเถสิ.

สตุถา กิร วุฏฺฐวสุโส เขตวนา
นิกฺขมิตฺวา ทักขินาคิริชนปะเท จาริกํ
จรติ. อเถโก อุปาสะโก พุทฺธปุมฺขํ
ภิกฺขุสงฺฆํ นิมนฺเตตฺวา อุยฺยานเ
นีสีทาเปตฺวา ยาคฺขชฺชเกหิ สนฺตปะเปตฺวา
“อุยฺยา อุยฺยานเ จริตฺตุกามา อิมินา
อุยฺยานปาเลน สทฺธิ จรณฺตุ”ติ วตฺวา
“อุยฺยานเ อุยฺยานํ ผลาผลานิ
ทเทยฺยาสี”ติ. อุยฺยานปาละ อานาเปสิ.

๘. พรรณนาอารามทุสกชาติก

(๒๖๘)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
ทักขินาคิริชนปะเท ทรงปรารภบุตรคนเฝ้า
อุทยานคนใดคนหนึ่ง ตรัสพระธรรม
เทศนานี้มีคำว่่า กิ่งใจ ได้รับสมมติว่า
ประเสริฐกว่ากิ่งทั้งหลายเหล่านี้ ผู้เสมอ
กัน เป็นต้น.

เล่ากันมาว่า พระศาสดาประทับ
จำพรรษาแล้ว เสด็จออกจากเขตวัน
มหาวิหาร เสด็จเที่ยวจาริกไปใน
ทักขินาคิริชนปะเท. ครั้งนั้น อุบาสก
คนหนึ่ง นิมนต์ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้า
เป็นประมุข อาราธนาให้ประทับนั่งพัก
ในอุทยาน ถวายข้าวยาคุ และของเคี้ยว
จนอิ่มหน้าแล้ว กล่าวเพียงว่า “พระผู้
เป็นเจ้าทั้งหลายผู้มีความประสงค์จะเที่ยว
ในอุทยาน ก็โปรดนิมนต์เที่ยวเดินเล่น
ไปกับคนเฝ้าอุทยานนี้เถิด” แล้วพูดสั่ง
คนเฝ้าอุทยานว่า “เธอพึงถวายผลไม้
น้อยใหญ่ในอุทยาน แต่พระผู้เป็นเจ้า
ทั้งหลาย”.

ภิกษุ จรมาณา เอกัง ฉิทฺทภูจฺจํ
 ทิสฺวา “อิทํ จานํ ฉิทฺทํ
 อวิรุฬฺหฺรฺกฺขํ^๑ กิณฺนุโข การณฺน”ติ
 ปุจฺจิสฺสุ. อถ เตสํ อุตฺตยานปาโล
 อาจิกฺขติ “เอโก กิร อุตฺตยานปาโล
 อูปรูปเกสฺสุ อุกทํ อาสิญฺจนฺโต
 ‘มฺลปฺปมาเถน อาสิญฺจิสฺสุสามิตี
 อูปรูปาญฺเฐวามฺลปฺปมาเถน อุกทํ
 อาสิญฺจิจิ, เตน ตํ จานํ ฉิทฺทํ
 ชาตนฺ”ติ.

ภิกษุ สตฺถุ สนฺติกํ อาคนฺตุวาม
 เอตมตฺถํ อาโรเจสฺสุ. สตฺถวา “น ภิกฺขเว
 อิทาเนว, ปุพฺพเพปิ โส กุมารโ
 อารามทุสโกเยวาม”ติ วตฺตวาม เตหิ
 ยาจิตฺโต อตฺติตํ อามหิ.

อติเต พารานฺตสิยํ วิสฺสเสเน
 นาม(รณฺเณ) รชฺชํ กาเรนฺเต อุสฺสเว
 สงฺฆญฺเจ อุตฺตยานปาโล “อุสฺสวํ

ภิกษุทั้งหลายเที่ยวเดินเล่นอยู่ เห็นที่
 ว่างเปล่าแห่งหนึ่ง จึงถามว่า “ที่ตรงนี้
 ว่างเปล่า ไม่มีต้นไม้งอกขึ้น เป็นเพราะ
 เหตุอะไรกันหนอแล”. ลำดับนั้น คนเฝ้า
 อุทยาน เรียงภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นว่า
 “เล่ากันมาว่า ลูกชายคนเฝ้าอุทยาน
 คนหนึ่ง เมื่อจะรดน้ำต้นไม้ที่ปลูกไว้ที่
 ใหม่ ๆ ก็ให้ถอนต้นไม้ขึ้นมาด้วยคิดว่า เรา
 จักรดน้ำตามประมาณของรากต้นไม้แล้ว
 รดน้ำตามประมาณรากต้นไม้, เพราะ
 เหตุนั้นที่ตรงนั้น จึงกลายเป็นที่ว่างเปล่า”.

ภิกษุทั้งหลาย มายังสำนักของพระศาสดา
 กราบทูลเนื้อความนั้น. พระศาสดาตรัส
 ว่า “ภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่ในกาลบัดนี้
 เท่านั้น, แม้ในกาลก่อนกুমารนั้น ก็เป็น
 ผู้ทำลายสวนแล้วเหมือนกัน” อันภิกษุ
 ทั้งหมดทูลอาราธนา จึงทรงนำเรื่อง
 อดีตมาว่า.

ในอดีตกาล เมื่อพระราชาทรง
 พระนามว่า วิสฺสเสเน ทรงครองราช-
 สมบัติ ณ พระนครพารานตี เมื่อเขา

^๑ น. วิรุฬฺหฺรฺกฺขํ.

กีฬิสฺสามิ”ติ อุตฺตยานวาสิโน มกฺกฏ
 อาห “อิทํ อุตฺตยานํ ตุมฺหากํ พหุปรการํ
 อหํ สตฺตทาหํ อุตฺตสฺสวํ กีฬิสฺสามิ, ตุมฺเห
 สตฺต ติวเส อุตฺตโรปเกสฺส อุกทํ
 อาสิณฺจิตฺวา”ติ อาห. เต “สาธฺว”ติ
 สมฺปฏฺิจฺฉิสฺส. โส เตสํ จมฺมจฺมฏฺเภา
 ทตฺวา ปกฺกามา. มกฺกฏฺวา อุกทํ
 อาสิณฺจิตฺวา อุตฺตโรปเกสฺส อาสิณฺจิสฺส.

อถ เน มกฺกฏฺเชฏฺฐจโก อาห “อาคเมถ
 ตาว อุกทํ นาม สพฺพกาลํ ทฺลลภํ
 ตํ รกฺขิตพฺพํ อุตฺตโรปเกสฺส อุตฺตปาฏฺเฐตฺวา
 มฺูลปรฺปมาณํ ฅตฺวา ทิฆมฺมฺลเกสฺส พหุ
 รสสมฺมฺลเกสฺส อุตฺตโรปเกสฺส อุกทํ อภิสิณฺจิตฺ
 วฏฺฐิตฺ”ติ. เต “สาธฺว”ติ สมฺปฏฺิจฺฉิตฺวา
 เอกจฺเจ อุตฺตโรปเกสฺส อุตฺตปาฏฺเฐตฺวา
 คจฺฉนฺตฺติ, เอกจฺเจ โรเปตฺวา อุกทํ
 อาสิณฺจนฺตฺติ.

ปาวประกาศการเล่นมหรสพ คนเฝ้า
 พระอุทยานคิดว่า “เราจักเที่ยวเล่น
 มหรสพ” จึงพูดกะพวกลิง ซึ่งปกติอยู่ใน
 ในพระอุทยานว่า “พระอุทยานนี้ มี
 อุประการคุณแก่พวกเจ้าเป็นอันมาก เรา
 จักเล่นมหรสพตลอดสัปดาห์, พวกเจ้า
 จงช่วยกันรดน้ำต้นไม้ที่ปลูกไว้ใหม่ ๆ ตลอด
 ทั้งเจ็ดวัน”. ลิงเหล่านั้นพากันรับคำว่า
 “ดีแล้ว”. คนเฝ้าพระอุทยานนั้น จึง
 มอบกระอมหนังแก่ลิงเหล่านั้นแล้วก็ไป.
 ลิงทั้งหลายช่วยกันรดน้ำรดต้นไม้ที่ปลูก
 ไว้ใหม่ ๆ.

ครั้งนั้นลิงจำฝูง พูดกับพวกลิงเหล่านั้น
 ว่า “พวกเจ้าทั้งหลายจงคอยก่อนเกิด
 ธรรมดว่า น้ำเป็นของหายากตลอดกาล
 ทั้งปวง พวกท่านต้องประหยัดน้ำไว้
 ควรรดต้นไม้ที่ปลูกไว้ใหม่ ๆ ขึ้นมารู้
 ประมาณของราก แล้วรดน้ำให้มากที่
 ต้นไม้มีรากยาว รดน้ำแต่น้อย ที่ต้นไม้มี
 รากสั้น. พวกลิงเหล่านั้นพากันรับคำว่า
 “ดีละ” บางพวกไปรดต้นไม้ที่ปลูกใหม่,
 บางพวกปลูกแล้วรดน้ำ.

ตสมิ กाल โพิสตุโต พาราณสียํ
 เอกสฺส กุลสฺส ปฺตุโต อโหสิ. โส
 เกนจิเทว กรณียเณ อุตฺยานํ คนฺตุวา
 เต มกฺกญฺเ ตถา กโรนฺโต ทิสฺวา
 “โก ตุมฺเห เอวํ กเรตี”ติ ปฺจฺจฺนิตฺวา
 “วานรเขฎฺฏโก”ติ วุตฺเต “เขฎฺฏกสฺส
 ตาว โว อํ ปญฺญา, ตุมฺหากํ ปน
 กิทิสฺสิ ภวิสฺสตี”ติ เอตมตฺถํ ปกาเสนฺโต
 ปจฺมํ คาทมาห

ในกาลนั้น พระโพิสัตว์เป็นลูกชาย
 ของตระกูลหนึ่ง ในพระนครพาราณสี.
 พระโพิสัตว์นั้นไปพระอุทยาน ด้วย
 กรณียกิจบางประการนั้นเที่ยว เห็น
 พวกลิงเหล่านั้น ทำกันอยู่อย่างนั้น จึง
 ถามว่า “ใครสั่งให้พวกเจ้าทำอย่างนี้”
 เมื่อพวกลิงตอบว่า “ลิงจำฝูง” จึงพูดว่า
 “ลิงจำฝูงของพวกเจ้า มีปัญญาแค่ไหน,
 ส่วนพวกเจ้าจักมีปัญญาเช่นไรกัน” เมื่อ
 จะประกาศความข้อนั้น จึงกล่าวคาถา
 ที่ ๑ ว่า

๕๒. “โยเมสญจ” สเมตานิ
 อหฺวา เสฎฺฐจฺสมฺมโต
 ตสฺสสายํ เอทิสฺสิ ปญฺญา
 กิเมว อิตฺรา ปชา”ติ.

๕๒. “ก็ลิงใดเป็นผู้ได้รับสมมติว่าประเสริฐ
 กว่าลิงทั้งหลายเหล่านี้ ผู้เสมอกัน
 ปัญญาของลิงนั้น ยังเป็นถึงแค่นี้
 ส่วนลิงที่เป็นบริวารนอกนี้ จะเป็น
 เช่นไรเล่า”.

ตตฺถ โยเมสญจ สเมตานิ
 โย^๒ อิมสํ สพุเพสฺมปิ สมานิชาตินํ
 อหฺวา เสฎฺฐจฺสมฺมโต^๔ อโหสิ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ก็ลิงใด
 เป็นผู้ได้รับสมมติว่า ประเสริฐกว่า ลิง
 ทั้งหมดเหล่านี้ผู้เสมอกัน ความว่าลิงใด

อรรถกถาชาดก น.ท. ๑๐-๑๕

๑ น. โย เว สพุทสมตานิ.
 ๒ น. อํ ปาโจ น ทิสฺสตี.
 ๓ อโโ ค ปญฺญา น. สมานชาตินํ อหฺวาติ อโหสิ.
 ๔ น. อํ ปาโจ น ทิสฺสตี.

กิเมว อิตรา ปชาติ ยา อิตรา
เอเตสฺส ลามกา ปชา. กิทีสี นุโย
ตสฺสา ปญฺญาติ.

ตสฺส กถํ สุตฺวา วานรา ทูติยํ
คาถมาหฺสฺ.

๕๓. เอวเมว ตฺวํ พุรฺหม
อนนฺถวาย วินินฺทสิ
กถํ^๑ หิ มฺลํ อทิสฺวา
รุกฺขํ ชนฺดฺวา ปติฏฺฐิตนฺ”ติ.

ตตฺถ พุรฺหมติ อาลปนฺมตฺตํ.
อโย ปเนตฺถ สงฺเขปตฺโต ตฺวํ โภ
ปุริส ยถา การณาการณํ อชานิตฺวา
เอวเมว อเมห วินินฺทสิ, รุกฺโข นาม
คมภีเร ปติฏฺฐิตो วา เอส, น วาติ
มฺลํ อนฺุปฺปาญฺเจตฺวา กถํ ฉาตุํ สกฺกา,
เตน มโย อฺุปฺปาญฺเจตฺวา มฺลปฺปมาเนน

เป็นผู้ได้รับสมมติว่า ประเสริฐกว่าลิง
เหล่านี้ แม้ทั้งปวงซึ่งมีชาติกำเนิดเสมอกัน.

คำว่า ส่วนลิงที่เป็นบริวารนอกนี้ จะ
เป็นเช่นไรเล่า ความว่า ในบรรดาลิง
เหล่านั้น ส่วนลิงเลขที่เป็นบริวารนอกนี้
จะมีปัญญาเช่นไรเล่าหนอ.

วานรทั้งหลาย ฟังคำของพระ
โพธิสัตว์นั้นแล้วกล่าวคาถาที่ ๒ ว่า

๕๓. “ข้าแต่ท่านผู้ประเสริฐ ท่านยังไม่รู้
(ข้อเท็จจริง) กลับนินทาอย่างนี้
นี้เอง ก็เราทั้งหลาย มองไม่เห็น
รากต้นไม้แล้วจะพึงทราบได้อย่างไร
ว่า ต้นไม้ยังรากลงไปแล้ว”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ข้าแต่
ท่านผู้ประเสริฐ เป็นเพียงคำร้องเรียก.
ส่วนความโดยย่อในคาถานี้มีดังนี้ ดูกร
บุรุษผู้เจริญ ท่านมาด้นนินทาว่าร้าย
พวกข้าพเจ้า โดยประการที่ยังไม่ทราบ
เหตุ และไม่ใช้เหตุที่เดียว, พวกเราไม่
ถอนรากขึ้นแล้ว จะสามารถทราบได้

^๑ ฉ. กถํ มฺลํ อทิสฺวาน.

อุทกั อาสิณฺจามาติ.

อย่างไรว่า ชื่อว่า ต้นไม้นี้หยั่งรากลงลึก
หรือยังหยั่งรากลงไม่ลึก, เพราะฉะนั้น
พวกข้าพเจ้า จึงช่วยกันถอนขึ้นมา แล้ว
รดน้ำตามขนาดของราก.

ตํ สุตฺวา โปธิสตุโต ตติยํ
คาถมาห

พระโพธิสัตว์ ได้ฟังคำนั้นแล้ว
จึงกล่าวคาถาที่ ๓ ว่า

๕๔. “นาหํ ตุมฺเห วิณฺฑามิ
เย เจตฺถ^๑ วานรา วเน
วิสฺสเสน^๒ จ คารโยห
ยสฺสตุถา รุกฺขโรปกาทิ.

๕๔. “เราไม่ได้ค้นหาเจ้าทั้งหลาย ซึ่งเป็น
ลิงไพร อาศัยอยู่ในสวนนี้เท่านั้น
ก็แต่ว่าคนเฝ้าสวน ผู้ปลูกต้นไม้
ปลูกไว้ เพื่อประโยชน์แต่พระราช
พระองค์ใด พระราชาพระองค์นั้น
ทรงพระนามว่า พระเจ้าวิสเสน
ควรจะถูกตำหนิได้”.

ตตฺถ วิสฺสเสน จ คารโยหติ
พาราณสีราชา วิสฺสเสน เจตฺถ
ครหิตพุโพ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ทรง
พระนามว่า พระเจ้าวิสเสน ควรจะถูก
ตำหนิได้ ความว่า ก็พระเจ้าพาราณสี
ทรงพระนามว่า วิสเสน ควรจะทรง
ถูกตำหนิในเพราะเรื่องนี้.

^๑ น. เย จฉฺเย.

^๒ น. วิสเสนาว.

ยสฺสตุถา รุกฺขโรปกาทิ ยสฺสตุถาย
 ตุมฺหาทิสา รุกฺขโรปกา ชาตาทิ.

สตฺถา อิมํ ฌมฺมเทสนํ อหริตฺวา
 ชาตกํ สโมชาเนสิ. “ตทา
 วานรเชฏฺฐโก อารามทฺสกกุมารโ อโหสิ,
 ปณฺฑิตปฺริโส ปน อหเมวา”ติ.

อารามทฺสกกชาตกาวณฺณนา อฏฺฐมา.

คำว่า คนเฝ้าสวนผู้ปลูกต้นไม้ ปลูกไว้
 เพื่อประโยชน์แต่พระราชอาพระองค์ใด
 ความว่า คนเฝ้าสวนผู้ปลูกต้นไม้ เป็น
 เช่นเดียวกับพวกเจ้า ปลูกต้นไม้ไว้ เพื่อ
 ประโยชน์แต่พระราชอาพระองค์ใด.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนานี้มาแล้ว ทรงประมวลชาดกว่า
 “ถึงจำฝูงในครั้งนั้น ได้มาเป็นกุมาร
 ผู้ทำลายสวน, ส่วนบุรุษผู้เป็นบัณฑิต
 ได้แก่ เราตถาคตนั่นเอง”.

พรรณนาอารามทฺสกกชาดก ที่ ๘ จบ.

๘. สุชาดาชาดก (๒๖๕)

๕๕. “น หิ วรรณเนน สมฺปนฺนา
มณฺชกา ปิยทสฺสนา
ขรฺวจา ปิยา โหนฺติ
อสุมี โลกเ ปรมฺหิ จ.

๕๖. นนุ ปสฺสสฺสิมํ กาทิ
ทฺพพฺพณฺณํ ติลกาหตํ
โกกิลํ สณฺหฺวาเจน
พฺหุณํ ปาณินํ ปิย.

๕๗. ตสฺมา สขิลฺวาจสฺส
มฺนุตภาณิ อฺนุทฺธโต
อตุถํ ฐมฺมณฺจ ทิเปติ
มธฺรฺนุตสฺส ภาสิตฺนุ”ติ.

สุชาดาชาดกํ นวมิ.

๘. สุชาดาชาดก (๒๖๕)

๕๕. “สัตว์ทั้งหลาย ที่พรั่งพร้อมด้วย
สีสน์วรรณะ มีเสียงไพเราะน่ารัก
น่าชม แต่มีวาจากระด้าง ย่อมไม่
เป็นที่รักของใครทั้งในโลกนี้ และ
โลกหน้า.

๕๖. พระองค์ ทรงได้เห็นนกจู้เหว่าจำ
ตัวนี้มีสีหน้าเกลียด ตัวตลกกระลาย-
พร้อย ยังเป็นที่รักใคร่ของชนเป็น
อันมากได้ เพราะมีวาจาอ่อนหวาน
มีใช้หรือ.

๕๗. เพราะฉะนั้น บุคคลพึงเป็นผู้มีวาจา
อ่อนหวาน พุดพ้อประมาณ ไม่พุด
คะนอง บุคคลใดแสดงอรรถและ
ธรรม คำของบุคคลนั้น เป็นภาษิต
ไพเราะ”.

สุชาดาชาดก ที่ ๘.

๕. สุชาดาชาดกาวณณา^๑ (๒๖๕)

น หิ วณฺเณน สมฺปนฺนาติ อิหํ
 สตฺถา เขตฺวาเน วิหรนฺโต อนาถ-
 ปิณฺฑกิสฺส สุณฺสี ฐณฺชยเสฏฺฐจิจิตรี
 วิสาขาย กนิฏฺฐภคินี สุชาตํ อารพฺภ
 กเถสิ.

สา กิร มหฺนฺเตน ยเสน
 อนาถปิณฺฑกิสฺส ฆรํ ปฺรยมาณา
 ปาวีสิ, “มหากุลิสฺส ธิตา อหฺน”ติ
 มานตฺถกฺทฐา อโหสิ โภชฺณา จณฺฐา
 ผรุสา, สสุสุรสสุสฺสามิกวตฺตานิ น
 กโรติ. เกหฺชนํ ดชฺเชนฺตี ปหฺรณฺตี
 วิจฺรติ.

อเถกทิวสํ สตฺถา ปญฺจหิ ภิกฺขุสฺเตหิ
 ปรีวฺโต อนาถปิณฺฑกิสฺส เกหํ กนฺตุวา
 นิสฺสีหิ. มหาเสฏฺฐจิปิ ฐมฺมํ สฺถนฺนฺโต
 ภควนฺตํ อฺปนฺนีสฺสีหิ. ตสฺมึ ฆเณ สุชาดา
 ทาสกมฺมเวรหิ สทฺฐี กลหํ กโรติ.

๕. พรรณนาสุชาดาชาดก (๒๖๕)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระ
 เขตวันมหาวิหาร ทรงปรารภนางสุชาดา
 น้องสาวคนเล็กของนางวิสาखा ผู้เป็น
 ธิดาของธัญชัยเศรษฐี ซึ่งเป็นสะใภ้
 ของท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี ตรัสพระ
 ธรรมเทศนานี้มีคำว่ สัตว์ทั้งหลาย ผู้
 พรั่งพร้อม ด้วยสี่สังวรธรรม ย่อมไม่
 เป็นที่รักของใคร เป็นต้น.

เล่ากันมาว่า นางสุชาดานั้นเข้าไป
 ในเรือนของอนาถปิณฑิกเศรษฐี เต็มไป
 ด้วยยศมากมาย, คิดว่า “เราเป็นธิดา
 ของตระกูลใหญ่” จึงได้เป็นผู้มีมานะ
 กระด้าง มักโกรธ ดุร้าย หยาบคาย,
 ไม่ปรนนิบัติพ่อแม่พี่และสามี. เทียว
 คุกคามโบายตีคนในเรือน.

อยู่มาวันหนึ่ง พระศาสดามีภิกษุ ๕๐๐
 รูป แวดล้อม เสด็จไปเรือนท่านอนาถ-
 ปิณฑิกเศรษฐี ประทับนั่ง. ฝ่ายท่าน
 อนาถปิณฑิกเศรษฐี เมื่อจะฟังธรรม
 จึงนั่งใกล้พระผู้มีพระภาค. ในขณะนั้น

^๑ ฉ. สุชาดาชาดกาวณณา.

สตถา ฌมมกถิ จเปตวา “กีสทุโท
เอโส”ติ อาห.

นางสุชาดาทำการทะเลาะกับพวกทาส
และกรรมกร. พระศาสดาทรงหยุด
ธรรมกถา แล้วตรัสว่า “นั่นเป็นเสียง
อะไรกัน”.

“เอกา ภนฺเต กุลสฺสฺนุหา อคารวา,
เนวสฺสา สสฺสฺรสฺสฺสฺสามิกวตฺตํ อตฺถิ,
อทานสีลา อสฺสทฺธา อปฺปสฺนฺนา
อโหฺรตฺตํ กลหํ กุรฺมานา วิจฺรติ”ติ.
“เตนฺหิ นํ ปกฺโกสธา”ติ. สว
อาคฺนฺตฺวา วนฺทิตฺวา. เอกมฺนฺตํ อฏฺฐาสิ.

ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี กราบทูลว่า
“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หมึงสะใภ้คนหนึ่ง
เป็นผู้ไม่มีความเคารพ, นางไม่เคยมี
การปรนนิบัติพ่อแม่ แม่ผัว และสามีเลย,
มีปกติไม่ให้ทาน ไม่มีศรัทธาไม่เลื่อมใส
เที่ยวทำการทะเลาะได้ตลอดทั้งวันทั้งคืน”.
พระศาสดาตรัสว่า “ถ้าเช่นนั้น ท่าน
จงเรียกนางมา”. นางสุชาดานั้นมาถวาย
บังคมแล้วยืน ณ ที่สมควรข้างหนึ่ง.

อถ นํ สตฺถา “สตฺถติมา สุชาเต
ปุริสสฺส ภริยา, ตาสํ ตฺวํ กตฺราสี”ติ
ปุจฺฉิ. “ภนฺเต นาหํ สงฺขิตฺเตน
กถิตสฺส อตฺถํ ชานามิ, วิตฺถาเรน
เม กถเธา”ติ. สตฺถา “เตนฺหิ
โอหิตโสตา สฺกฺนาหิ”ติ วตฺวา อีมา
คาถา อภาสิ

ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสถาม
นางสุชาดานั้นว่า “ดูกรสุชาดา ภรรยา
ของบุรุษมีอยู่ ๗ จำพวก บรรดาภรรยา
๗ จำพวกนั้น เธอเป็นภรรยาจำพวก
ไหน”. นางสุชาดากราบทูลว่า “ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ไม่ทราบ
เนื้อความแห่งพระดำรัส ที่พระองค์ตรัส
โดยย่อ, ขอพระองค์โปรดตรัสแก่
ข้าพระองค์ โดยพิสดารเถิด”. พระ

ศาสดาตรัสว่า “ถ้าเช่นนั้นเธอจงเงี้ยโสต
สดับเกิด” ได้ตรัสคาถาเหล่านี้ว่า

“ปทุมจิจิตตา อหิตานุกุมปิณี
อณฺเณสุ รตฺตตา อติมณฺเณเต ปตี
ธเนน กิตฺตสฺส วธาย อุตฺตสฺสกา
ยา เอวรฺรูปา ปุริสสฺส ภริยา
วธกา จ ภริยาติ จ सा पवुज्जति.

ยํ อิตฺติยา วิหฺนฺตติ สามิโก ธนํ
สิปฺปํ วณฺิขฺชณฺจ กสิ อธิฏฺฐหํ
อปฺปมฺปิ ตสฺส ปหายิตฺตุมิจฺจติ^๑
ยา เอวรฺรูปา ปุริสสฺส ภริยา
โจริ จ ภริยาติ จ सा पवुज्जति.

อกมฺมกามา อลสา มหคฺขสา
ผรุสา จ จณฺฺสี จ ทฺรุตฺตวาทีนึ

“ภรรยาใด ของชายมีอาการอย่างนี้
คือ มีจิตคิดประทุษร้ายสามี มิได้
ประพฤติ สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กุล
แก่สามี ยินดีรักใคร่ในชายอื่น
ดูหมิ่นล่วงเกินสามี ขวนขวาย
เพื่อจะฆ่าสามี ที่ไถ่มาด้วยทรัพย์
ภรรยาชนิดนั้น ท่านเรียกว่า เป็น
ทั้งเพชฌฆาต เป็นทั้งภรรยา.

ภรรยาใดของชาย มีอาการอย่างนี้
คือสามีได้ทรัพย์สิ่งใดมา คือศิลปะ
กิติ การค้าขายกิติ กสิกรรมกิติ
แม้จะน้อยก็มอบให้ภรรยาเก็บรักษา
แต่ภรรยา ปรารธนาจะใช้ทรัพย์
นั้นให้หมดไป ภรรยาชนิดนั้น
ท่านเรียกว่า เป็นทั้งโจร เป็นทั้ง
ภรรยา.

ภรรยาใดของชาย มีอาการอย่างนี้
คือไม่ปรารธนาทำการทำงาน เกียจ-

^๑ น. ตสฺส อปฺปหาตฺตุมิจฺจติ.

อุฏฺฐายกานํ อภิภุชฺช วตฺตนิ^๑
 ยา เอวรูปา ปุริสสฺส ภริยา
 อยฺยา จ ภริยาติ จ सा पूजुจติ.

ยา สพุพฺพา โหติ หิตานุกมฺปิณี
 มาตา ว ปุตุตฺติ อนุรทฺเต ปตี,
 ตโต ธนํ สมุทฺตมสฺส รทฺติ
 ยา เอวรูปา ปุริสสฺส ภริยา
 มาตา จ ภริยาติ จ सा पूजुจติ.

ยถาปิ เขฏฺฐา ภคินี กนิฏฺฐกา
 สคารวา โหติ สกมุหิ สามิเก
 หิริมนา ภตฺตุ วसानุวตฺตนิ
 ยา เอวรูปา ปุริสสฺส ภริยา
 ภคินี จ ภริยาติ จ सा पूजुจติ.

คร้าน กินจุ หยาบคาย ดูร้าย
 พุดจาระราน ประพุดิขมีสามี
 ผู้ขยันหมั่นเพียร ภรรยาชนิดนั้น
 ท่านเรียกว่าเป็นทั้งนาย เป็นทั้ง
 ภรรยา.

ภรรยาใดของชาย มีอาการอย่างนี้
 คือ ประพุดิแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์
 เกื้อกูลแก่สามีทุกเมื่อ คอยตามระวัง
 รักษาสามี เปรียบดังมารดา ระวัง
 บุตร ย่อมรักษาทรัพย์ที่สามีหามา
 ได้ โดยทางต่าง ๆ ภรรยาชนิดนั้น
 ท่านเรียกว่าเป็นทั้งมารดา เป็น
 ทั้งภรรยา.

ภรรยาใดของชาย มีอาการอย่างนี้
 คือมีสัมมาคารวะ ต่อสามีของตน
 มีความละเอียดใจ ประพุดิอยู่ใน
 อำนาจของสามีดุจดั่งน้องสาว มี
 ความเคารพพี่สาวของตน ฉะนั้น
 ภรรยาชนิดนั้น ท่านเรียกว่าเป็น
 ทั้งภรรยา เป็นทั้งน้องสาว.

^๑ น. อุฏฺฐายกานํ อภิภุชฺช วตฺตติ.

ยาจิธ ทิสฺวาน ปตี ปโมทติ
 สขั สขีว สคารมาคต^๑
 โกลยยกา สีลวตี ปติพฺพตา
 ยา เอวรูปา ปุริสสฺส ภริยา
 สขี จ ภริยาติ จ สา ปวฺจจติ.

อกุทฺทสนฺดา วรทณฺทตฺตชิตา
 อทฺฏจฺจิตฺตา ปติโน ติตฺติภฺขติ
 อกฺโกธนา ภตฺตฺ วसानุวตฺติเน
 ยา เอวรูปา ปุริสสฺส ภริยา^๒
 ทาสี จ ภริยาติ จ สา ปวฺจจติติ

อิมา โข สุขาเต ปุริสสฺส สตฺต
 ภริยา. ตาสุ วรทสฺมา โจริสฺมา
 อยฺยสฺมาติ อิมา ติสฺโส นิริเย
 นิพฺพตฺตฺนฺติ, อิตฺรา จตฺสฺโส

ภรรยาใจของชายในโลกนี้ มีอาการ
 อย่างนี้คือ เห็นสามีแล้ว ย่อม
 ปราโมทย์เหมือนเพื่อนหญิง เห็น
 เพื่อนหญิงมาเรือนของตน ก็ดีใจ
 ฉะนั้น เป็นมิ่งขวัญของตระกูล มี
 ศีลธรรม เป็นผู้จงรักภักดีสามี
 ภรรยาชนิดนั้น ท่านเรียกว่า เป็น
 ทั้งเพื่อนหญิง เป็นทั้งภรรยา.

ส่วนภรรยาใจของชาย มีอาการ
 อย่างนี้ คือ เป็นผู้ไม่ซื่อทรามี
 สงบเสงี่ยม ถูกสามีคุกคามด่าว่า
 เจียนตี ก็ไม่มีจิตคิดประทุษร้ายสามี
 สู้อดกลั้นไม่โกรธ ยอมประพฤติตาม
 อำนาจของสามี ภรรยาชนิดนั้น
 ท่านเรียกว่าเป็นทั้งทาสี เป็นทั้ง
 ภรรยา ดังนี้แล

คูรสุขาตา ภรรยาของบุรุษมี ๗
 จำพวกเหล่านี้แล. บรรดาภรรยา ๗
 จำพวกเหล่านั้น ภรรยา ๓ จำพวกเหล่านี้
 คือภรรยาผู้เสมอด้วยเพศผจาด ภรรยา

^๑ น. สขี สขารว จิรสฺสมาคต.

^๒ อจ. สคฺคก. ๕๔.

นิมมานรดีเทวโลก อุปุปชชนฺติ.

ผู้เสมอด้วยโจร ภรรยาผู้เสมอด้วยนาย
ยอมตายไปบังเกิดในนรก. ส่วนภรรยา
อีก ๔ จำพวก นอกนี้ ย่อมไปบังเกิดใน
นิมมานรดีเทวโลก.

ยาจิช ภริยา วธกาคิ วุจฺจติ
โจริติ อยฺยาติ จ สา^๑ ปวฺจฺจติ
ทุสฺสีรูปา ผรุสา อนาหฺรา
กายสฺส เกทา นิรยํ วนฺนฺติ ตา.
ยาจิช มาตา ภคินี สขี จ
ทาสีติ ภริยาติ จ สา^๑ ปวฺจฺจติ
สีเล จิตฺตฺตา จิรฺรตฺตสํวฺตา
กายสฺส เกทา สุกฺคิ วนฺนฺติ ตา”ติ.

ก็ภรรยาใด ในโลกนี้ ท่านเรียกว่า
เป็นแพศณาต เป็นโจร และว่า
เป็นนาย ภรรยาเหล่านั้น เป็น
คนทุกีล หยาบคาย ไม่มีความ
เอื้อเฟื้อ ต่อคำสั่งสอนของสามี ครั้น
แตกกายทำลายขันธ ย่อมไปสู่ นรก.
ส่วนภรรยาใดในโลกนี้ ท่านเรียก
ว่าเป็นมารดา เป็นน้องสาว เป็น
สหาย เป็นทาสี และว่าเป็นภรรยา
ภรรยาเหล่านั้น ส่ำรวมระวังดี
ตลอดกาลนาน เพราะดำรงอยู่ใน
ศีล ครั้นแตกกายทำลายขันธแล้ว
ย่อมเข้าถึงสุคติ”.

เอวํ สตุฏฺฐิ อิมํ สตุฏฺฐ ภริยา
ทสฺเสนฺเตยฺเว สุชาดา โสตาปตฺติผล
ปติฏฺฐหิ. “สุชาเต ตวํ อิมาสํ
สตุฏฺฐนํ ภரியานํ กตฺรา”ติ วุฑฺเต

เมื่อพระศาสดา ทรงชี้แจงแสดง
ภรรยา ๗ จำพวกอยู่อย่างนี้นั้นเทียว
นางสุชาดาก็ดำรงอยู่ในโสตาปัตติผล. เมื่อ
พระศาสดาตรัสว่า “สุชาดา เธอเป็น

^๑ ฉ. ขา.

สา “ทาสีสมา อหิ ภนฺเต”ติ วตฺวา
ตถาคตํ วนฺหิตฺวา ขมาเปสิ.

อิติ สตุถา สุชาตํ ชรฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
วาเทเนว ทเมตฺวา กตฺตคฺคฺคฺคฺคฺคฺค
เชตวณฺ์ คนฺตฺวา ภิกฺขุสฺสฺสฺสฺส
ทสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
ทสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส

ธมฺมสภายมฺปิ โข ภิกฺขุ สตุถ
คุณกถํ สมฺภูจาเปสฺสุ “อาวฺโส เอโก
วาเทเนว สตุถา สุชาตํ ชรฺสฺสฺส
ทเมตฺวา โสตาปตฺตติผล เปตฺติจฺจาเปสฺ”ติ.

สตุถา อาคนฺตฺวา “กายนฺตฺต ภิกฺขเว
เอตฺรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา”ติ ปุจฺฉิตฺวา
“อิมาย นามา”ติ วุตฺเต “น ภิกฺขเว
อิทาเนว, ปุพฺเพปิ มยา สุชาตา
เอโกวาเทเนว ทมิตา”ติ วตฺวา อตฺตํ

ภรรยาลํพวกลํไหน บรรดาภรรยาลํ
ลํพวกลํนี้” นางสุชาดานั้นกราบทูลว่า
“ข้าพระองค์เป็นภรรยาผู้เสมอด้วยทาสี
พระเจ้าข้า” ถวายบังคมพระตถาคตแล้ว
ขอขมาโทษ.

พระศาสดา ทรงทรมานนางสุชาดาหญิง
สะใภ้ในเรือน ด้วยพระโอวาทเพียง
ครั้งเดียวเท่านั้น ด้วยประการฉะนี้
ทรงทำมัตถกิจเสร็จแล้ว เสด็จไปยังพระ
เชตวันมหาวิหาร เมื่อภิกษุสงฆ์แสดง
วัตรแล้ว เสด็จเข้าสู่พระคันธกุฎี.

ภิกษุทั้งหลาย สนทนากันถึงคุณ
ของพระศาสดา แม้ในธรรมสภาแล้ว
“ดูกรผู้มีอายุ พระศาสดาทรงทรมาน
นางสุชาดา หญิงสะใภ้ในเรือน ด้วย
พระโอวาทเพียงครั้งเดียวเท่านั้น ทรงให้
นางดำรงอยู่ในโสตาปัตติผลได้”.

พระศาสดา เสด็จดำเนินมาตรัสถามว่า
“ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอนั่ง
สนทนาเรื่องอะไรกันหนอ” เมื่อพวกภิกษุ
กราบทูลว่า “เรื่องชื่อนี้ พระเจ้าข้า” จึง
ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่ในกาล

อาหริ.

บัดนี้เท่านั้น, แม้ในกาลก่อน เราก็
เคยทรมาณนางสุชาดาด้วยโอวาทเพียง
ครั้งเดียวเหมือนกัน” ดังนี้แล้ว ทรงนำ
อดีตนิทานมาว่า.

อดีตเต พาราณสีย์ พุรหมทตเต
รชชั การเนเต โพริสตโต ตสส
อคุคมเสลียา กุจฉิมหิ นิพพตติตวา
วยปโตโต ตกุกสิลาโย สพฺพลิปฺพานิ
อุคฺคณฺหิตวา ปิตุ อจฺเจเน รชฺเช
ปติฏฺฐาย ฌมฺเมน สเมน รชชั การสิ.

ในอดีตกาล ครั้นเมื่อพระเจ้า
พรมหัตถ์ ทรงครองราชสมบัติ ณ พระ
นครพาราณสี พระโพธิสัตว์บังเกิดใน
พระครรภ์ของพระอัครมเหสีของท้าวเชอ
เจริณฺวียแล้ว ทรงศึกษาศิลปศาสตร์
ทั้งปวง ในกรุงตักสิลา เมื่อพระราชบิดา
สวรรคตแล้ว ดำรงอยู่ในราชสมบัติ
ทรงครองราชสมบัติ โดยธรรมสมาเสมอ.

ตสส มาตา โกธนา อโหสิ จณฺฐา
ผรุสา อุกุโสิทปิรภาสิกา. โส มาตุ
โอวาทํ ทาทุกาโมปิ “อวดตฺถกํ กเถตุ
น ยุตฺตนุ”ติ ตสฺสา อนฺนยตฺถ^๑ เอกํ
อุปมํ โอลิเกนฺโต จรติ.

พระราชชนนีของพระราชาโพธิสัตว์นั้น
ทรงเป็นผู้มักพิโรธ ดุร้าย หยาบคาย
มักทรงด่าว่าบริภาษ. พระองค์แม้มี
พระประสงค์ จะประทานโอวาทพระราช
มารดา จึงทรงพระดำริว่า “ไม่ควร
กล่าวคำไม่มีหลักฐาน” จึงทรงเที่ยว
แสวงหาข้อเปรียบเทียบอย่างหนึ่ง เพื่อ
ทรงแนะนำพระราชชนนีนั้น.

^๑ ฉ. อนุศาสนตถ.

อถกทิวส์ อุตยานัน อคมาสิ. มาตาปิ
 ปุตุเตน สหุธิญเฒว อคมาสิ. อถ
 อนุตรามคเค กิกีสกุณเ วิรวี.
 โโพธิสตุตสส ปริสา จ ตัม สหุทำ สุตวา
 กณเณ ปิทิตวา “อมโก จณุตวาเจ
 ผรุสวาเจ มา สหุทมกาสี”ติ อาห.

โพธิสตุเต ปน นาฏกปริวูเต มาตรา
 สหุธี อุตยานัน วิจรนุเต เอกสมมี
 สุปุปฺमितเต สาลรุกเข นิสินา เอกา
 โกกิลา มธฺเรน สเรน วสุสิ. มหาชน
 ตสฺสา สเรน^๑ สมฺมตฺโต หุตวา
 อญฺชลี ปคฺคเหตุวา “สณฺหฺวาเจ
 สขิลวาเจ มุทฺวาเจ วสุส วสุสา”ติ
 คีว อุกฺขิปิตวา โอิหิตโสโต โอลเณโต
 อฏฺฐจาสิ.

อถ โโพธิสตุโต ตานิ เทว
 การณานิ วิทิตวา “อิทานิ มาตริ

อยู่มาวันหนึ่ง พระราชา ได้เสด็จไปยัง
 พระราชอุทยาน. ฝ่ายพระราชมารดา
 ได้เสด็จไปกับพระราชโอรสเหมือนกัน.
 ครั้นในระหว่างทาง นกต้อยตีวิดส่งเสียง
 ร้อง. และข้าราชการบริพารของพระโพธิสัตว์
 ได้ฟังเสียงนั้นแล้ว ต่างพากันปิดหูพูดว่า
 “ดูกรเจ้านกผู้มีเสียงห้าว หยาบคาย
 เจ้าอย่าได้ส่งเสียงร้องเลย”.

แต่เมื่อพระโพธิสัตว์มีหญิงนักฟ้อนแวดล้อม
 เสด็จดำเนินถึงพระราชอุทยาน พร้อมกับ
 พระราชชนนี นางนกดุเหว่าตัวหนึ่งจับ
 แอบอยู่บนต้นไม้สาละต้นหนึ่ง มีดอก
 บานสะพรั่งส่งเสียงร้องไพเราะอ่อนหวาน.
 มหาชนต่างพากันเคลิบเคลิ้มด้วยสำเนียง
 เสียงร้องของนางนกดุเหว่านั้น ประคอง
 อัญชลีพูดว่า “ดูกรนางนกดุเหว่าจาม่มนวล
 สละสลวยอ่อนหวาน เจ้าจงขับร้อง เจ้า
 จงขับร้อง(ต่อไป)เถิด” ต่างพากันยืน
 แหงนคอ เงี่ยโสตสดับ แลดูอยู่.

ครั้งนั้นพระโพธิสัตว์ ทรงทราบเหตุ
 ทั้งสองนั้นแล้ว ทรงพระดำริว่า “บัดนี้

^๑ ฉ. สหุเทณ.

สณฺญาเปตฺตุ สกฺขิสฺสูสามิ”ติ จินฺนเตตฺตฺวา เราจักสามารถให้พระราชมารดา ทรง
 “อมฺม อนฺตรามคฺเค กิกิีสทฺทํ สุตฺตฺวา สำนี้กรู้พระองค์ได้” จึงทูลว่า “ข้าแต่
 มหาชนโน ‘มา สทฺทมกาสี’ติ กณฺเณ พระมารดา มหาชนได้ยินเสียงนกด้อยตีวิด
 ปิทฺทิ, ผรุสฺวจา นาม น กสฺสจฺจ ในระหว่างทางแล้วพากันปิดหูพูดว่า ‘เจ้า
 ปิยา”ติ วตฺตฺวา อีมา คาคา อโวจ อย่าส่งเสียงร้อง’ ขึ้นชื่อว่าวาจาหยาบคาย
 ย่อมไม่เป็นที่รักของใคร ๆ” ดังนี้แล้ว ได้
 ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า

๕๕. “น หิ วณฺเณน สมฺปนฺนา
 มณฺชฺรกา ปิยทสฺสนา
 ขรฺวจา ปิยา โหนฺติ
 อสฺมี โลกํ ปรมฺหิ จ.

๕๕. “สัตว์ทั้งหลาย ที่พรั่งพร้อมด้วย
 สีสันวรรณะ มีเสียงไพเราะน่ารัก
 น่าชม แต่มีวาจากระด้าง ย่อม
 ไม่เป็นที่รักของใครทั้งในโลกนี้และ
 โลกหน้า.

๕๖. นนุ ปสฺสสิมฺมิ กาทฺธี
 ทฺพพฺพณฺณํ ติลกาทฺถํ
 โกกิลิํ สณฺหฺวาเจน^๑
 พฺหุณฺํ ปาณินฺํ ปิยํ.

๕๖. พระองค์ ได้ทรงเห็นนกดุเหว่าดำ
 ตัวนี้มีสีน้ำตาลเกลียด ตัวตลกกระ
 ลายพร้อย ยังเป็นที่รักใคร่ของชน
 เป็นอันมากได้ เพราะมีวาจา
 อ่อนหวานมิใช่หรือ.

๕๗. ตสฺมา สขิลฺวาชฺสูส
 มนฺตภาณี อนฺนุทฺโต
 อตฺถํ ฐมฺมมฺวจ ทิเปติ
 มธฺรฺนตฺสฺส ภาสิตนฺ”ติ.

๕๗. เพราะฉะนั้น บุคคลพึงเป็นผู้มีวาจา
 อ่อนหวาน พูดพอประมาณ ไม่พูด
 กระนอง บุคคลใดแสดงอรรถและ
 ธรรม คำของบุคคลนั้น เป็นภาษิต

^๑ ฉ. สยฺหภาณน.

ไพเราะ”.

ตาส์ อยมตโถ อมม อิเม
 สตุตา ปิยงฺกุสามาทินา สรีรวณฺเณน
 สมฺปนฺนา กถานิกฺโขสฺสสฺส มธฺรุตาย
 มณฺชุกา, อภิรุปตฺตาย ปิยทสฺสนา
 สมานา อนุตมโส มาตาปิตโร
 อุกุโกสปริภาสาทิวเสน ปวตฺตาย
 ขรวาจา ยสมนฺนาคตฺตฺตา ขรวาจา
 อิมฺสฺมิณฺจ โลกเ ปฺรสุมฺมิณฺจ โลกเ
 ปิยา นาม น โหนฺติ อนุตฺรามกฺุเค
 ขรวาจา กิกิ วีย, สณฺหภาณินิ ปน
 มฏฺฐาย มธฺรุตาย วาจา ยสมนฺนาคตา
 วิรุปาปิ ปิยา โหนฺติ.

เนื้อความแห่งคาถาเหล่านั้น มีดังนี้
 ข้าแต่พระราชชนนี สัตว์เหล่านี้เพียบพร้อม
 ด้วยสีกายอันงาม มีสีแห่งดอกประยงค์^๑
 เป็นต้น ชื่อว่ามีเสียงไพเราะ เพราะ
 เสียงนั้นก้องไพเราะ, ชื่อว่าน่ารักน่าชม
 เพราะมีรูปร่างงดงาม, และชื่อว่ามิวจา
 กระดัง เพราะประกอบด้วยวาจาแข็ง-
 กร้าว อันเป็นไปด้วยอำนาจแห่งการดำ
 ว่าบริภาษ จนที่สุดมารดาบิดา จึงไม่
 เป็นที่รักของใคร ๆ ทั้งในโลกนี้และทั้ง
 โลกหน้า ดุจดั่งนางนกค้อยตีวิด ซึ่งมี
 วาจากระดังในระหว่างทางฉะนั้น, ส่วน
 นกคู้เหว่าส่งเสียงร้องอ่อนหวาน ประกอบ
 ด้วยวาจาเกลี้ยกล่อมไพเราะ ถึงจะมีรูปร
 ปร่างน่าเกลียด (แต่)ก็เป็นที่รัก.

เตน ตํ วทามิ นนุ ปฺสฺสสิ, อิมํ
 กาทิ ทฺพฺพณฺณํ สรีรวณฺเณนโตปิ
 กาทฺตเรหิ ติลเกหิ อาหตํ โกกิลํ, ส
 จ เอวํ ทฺพฺพณฺณา สมานาปิ
 สณฺหฺวาเจน พฺหุณฺนํ ปาณินิ ปิยา

เพราะเหตุนี้หม่อมฉัน จึงทูลพระมารดา
 ว่า พระองค์ทรงเห็น นางนกคู้เหว่าดำ
 ตัวนี้ สีกายน่าเกลียด ลายพร้อยไปด้วย
 เมล็ดงาดำยิ่งกว่าสีกายมิใช่หรือ ถึง
 นางนกคู้เหว่านั้น จะเป็นสัตว์มีสีกายน่า

^๑ ปิยงฺกุ พจนานุกรมแปลว่า ข้าวฟ่าง.

ชาดา. อิติ ยสุมา ขรวาจา สตุดา เกลียด อย่างนี้ ก็ยังเป็นทีรักใคร่ของ
 โลเก มาตาปิตูนมฺปิ อปฺปิยา, ตสุมา สัตว์เป็นอันมากเพราะมีวาจาไพเราะ.
 พหุชนสฺส ปิยาภาวํ อิจฺฉนฺโต โปโส เพราะเหตุดังนี้แหละ สัตว์ทั้งหลายในโลก
 สขิลวาโจ สณฺหวาโจ^๑ มฏฺฐวาโจ ที่มีวาจาหยาบกระด้าง จึงไม่เป็นที่รักใคร่
 มธฺฐวาโจ มุฑฺฐวาโจ อสฺส, แม้ของมารดาบิดาของตน, ฉะนั้น บุคคล
 ปญฺญาสงฺฆาตตาย มนฺตตาย ปริจฺฉินฺทิตฺวา ผู้ปรารถนาความเป็นที่รัก ของปวงชน
 วทนฺโต^๒ **มนุสฺสชาติ**, วินา อุกุชฺชเจเน พึงเป็นผู้มีวาจาสละสลวยอ่อนหวาน มี
 ปมาณยตุตฺตสฺเสว กถนฺโต **อนุทฺธโต**. วาจาเกลี้ยงเกลา มีวาจาไพเราะ มี
 วาจานุ่มนวล, ชื่อว่า **ผู้กล่าวถ้อยคำ**
พอประมาณ เพราะกำหนดกล่าวด้วยความ
 ความคิด กล่าวคือปัญญา และชื่อว่า
ไม่พูดคะนอง เพราะกล่าววาจาเหมาะ
 แก่ประมาณกาลนั้นแล เว้นจากความ
 ฟุ้งซ่าน.

โย หิ เอวรูโป ปุคฺคโล อตฺตญฺจ แท้จริงบุคคลใด มีสภาวะเป็นอย่างนี้
 ฐมฺมญฺจ ทีเปติ, ตสฺส ภาสิตํ แสดงอรรถและธรรม. ถ้อยคำของบุคคล
 การณนิสฺสิตํ^๓ กตฺวา ปรี อโกเปตฺวา^๔ นั้นเป็นภาษิต กล่าวอิงอาศัยเหตุ ได้
 กถิตตฺตา มธฺฐนฺติ. ชื่อว่า เป็นคำไพเราะ เพราะกล่าวมิให้
 คนอื่นโกรธแค้น.

^๑ ฉ. สมหมฏฐมุฑฐวาโจ อสฺส.

^๒ ฉ. วจนฺโต.

^๓ ฉ. การณสนนิสฺสิตํ.

^๔ ฉ. อนุกุโเสตฺวา กถิตตฺตา.

เอวํ โภชิสตุโต อิมานิ ตีหิ
 คาถาหิ ฌมมํ มาตุ เทเสตวา
 มาตริํ สญญาเปสิ, สา ตโต ปฏุจาย
 อจจารสมฺปนฺนา อโหสิ. โภชิสตุโต
 หิ มาตริํ เอโกวาเทเนว นิพฺพิเสวณํ
 กตฺวา ยถากมฺมํ คโต.

พระโพธิสัตว์ ทรงแสดงธรรมแก่
 พระมารดา ทรงให้พระมารดา รู้สึก
 พระองค์ด้วยพระคาถาทิ้งสามนี้ ด้วย
 ประการฉะนี้แล้ว, จำเดิมแต่ครั้ง
 ชนนั้นนั้น ก็ได้ทรงเป็นผู้เพียบพร้อมด้วย
 มารยาท. และพระโพธิสัตว์ทรงแนะนำ
 พระมารดาจนกลับใจได้ ด้วยพระโอวาท
 เพียงครั้งเดียวเท่านั้น แล้วเสด็จไปตาม
 ครรลองกรรม.

สตถา อิมํ ฌมฺมเทสนํ อหริตฺวา
 ชาตกํ สโมธานสิ “ตทา พาราณสี-
 รญฺเอย มาตา สุขาดา อโหสิ, ราชา
 ปน อหเมว”ติ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนาเข้ามาแล้ว ทรงประมวลชาดกว่า
 “พระราชมารดาของพระเจ้ากรุงพาราณสี
 ในเวลานั้น ได้เป็นนางสุชาดา, ส่วน
 พระราชาได้แก่เราตถาคตนั่นเอง” ดังนี้.

สุชาดาชาตกวนฺตนา นวมา.

พรรณนาสุชาดาชาดก ที่ ๙ จบ.